

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

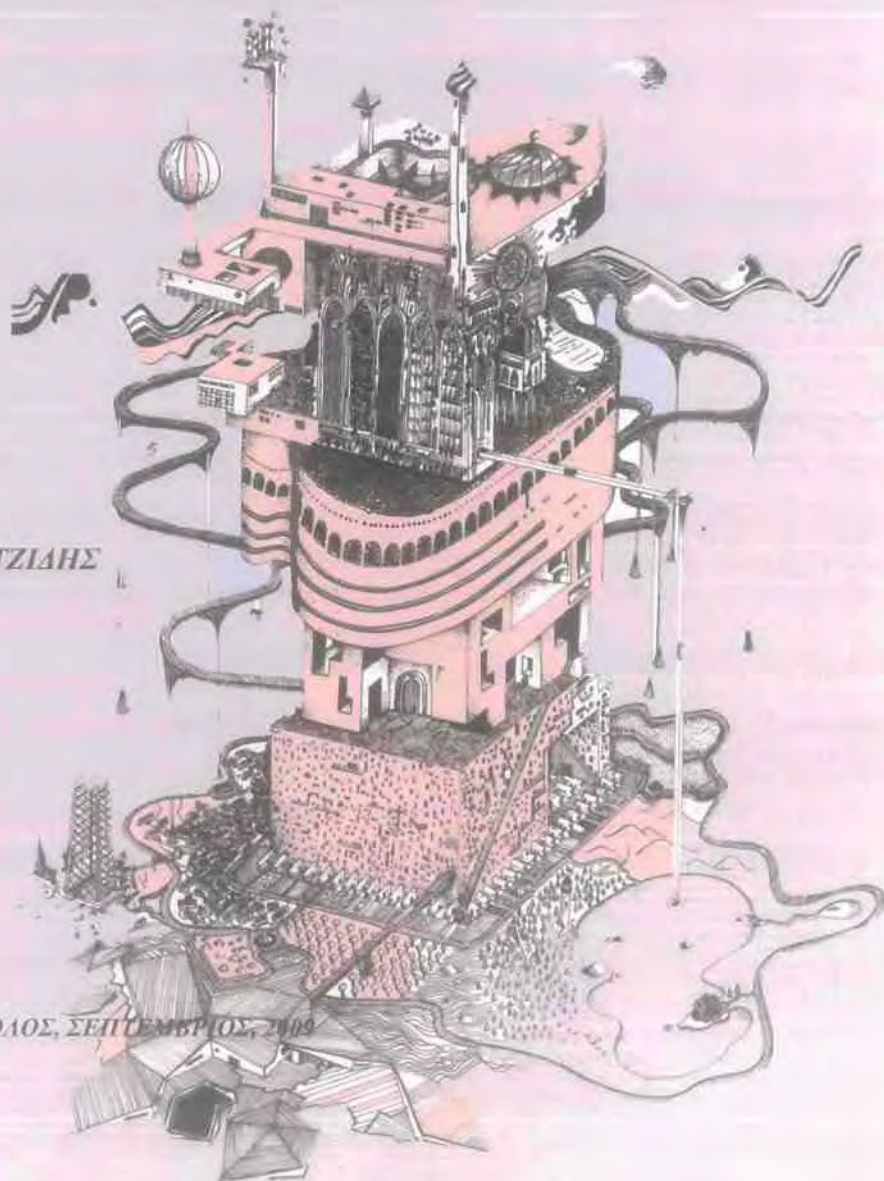
**«Η ΟΥΤΟΠΙΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΧΩΡΙΟΥ NEW
LANARK ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ SVANHOLM»**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΜΑΡΙΑ ΜΙΚΡΩΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΟΓΙΑΤΖΙΑΗΣ

ΒΥΡΩΝ ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ

ΒΟΛΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ, 2009

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα τέλη του 18ου αιώνα και με «φόντο» την πρωτοεμφανιζόμενη βιομηχανική επανάσταση στην Αγγλία, ο Robert Owen, προερχόμενος άμεσα από τον βιομηχανικό καπιταλισμό της εποχής του και με βάση την ιδεολογία που ανέπτυξε (ρεύμα ουτοπιστών σοσιαλιστών), διατύπωσε μία συνολική θεώρηση για τις βιομηχανικές κοινότητες που βασιζόταν στη γνώση, εκπαίδευση και ισότητα των εργαζομένων καθώς και στις ποιοτικές συνθήκες ζωής και εργασίας τους. Κατά τον ύστερο καπιταλισμό, σχεδόν 100 χρόνια μετά, με στόχο την περιβαλλοντική αποκατάσταση και βιωσιμότητα η οποία αποτελεί το επίκαιρο πρόταγμα, αναπτύχθηκε η έννοια της οικοκοινότητας από τον Robert Gilman, στα 1991, με την χρησιμοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, την δημιουργία ενός βιώσιμου οικισμού με βάση την βιολογική και μόνιμη καλλιέργεια και όχι μόνο. Οι συνθήκες της εκάστοτε εποχής δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση του ουτοπικού στοιχείου και αντίστοιχων «ρευμάτων» με σκοπό τη διαμόρφωση ιδανικών συνθηκών ζωής των κατοίκων των ανεπτυγμένων χωρών. Το ζήτημα που θα εξεταστεί αφορά την παρουσίαση και περιγραφή παραδειγμάτων προσπάθειας αποτύπωσης της ουτοπίας στο χώρο και την εξέταση των διαφορών και ομοιοτήτων που προκύπτουν από την ανάλυση των παραδειγμάτων-περιπτώσεων.

Λέξεις Κλειδιά: ουτοπία, ουτοπικός σοσιαλισμός, Robert Owen, New Lanark, Robert Gilman, οικοκοινότητες, Svanholm

Abstract

At the beginning of the industrial revolution and emergence of the large industrial city in England, Robert Owen, influenced by his utopian socialist perspective developed an alternative project for the development of industrial communities based on the appreciation and promotion of working – class’ – knowledge, education and quality aiming at a general improvement of life conditions. In 1991, under late Capitalism, almost 100 years later, under the pressure of environmental degradation impinging irreparably on the quality of life across the planet, if not threatening the very survival of life species, Robert Gilman developed the concept of ecomunicipalities aiming at the development of alternative viable settlements combining the use of alternative forms of energy, the biological and permanent cultivation of land and equitable modes of social organization. The prevailing socio – economic conditions in each case inevitably affected the proposed type of ideal urban environment. This paper examines the morphological differences and similarities between the two models, both at the level of theory and their practical manifestation at the level of built communities, establishing the salient links between socio – economic environment, productive structures, theoretical precepts and the variety or urban morphological detail they give rise to.

Key words: utopia, utopian socialism, Robert Owen, New Lanark, Robert Gilman, ecomunicipalities, Svanholm

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τους καθηγητές μου Νικολό Βογιατζίδα και Βύρων Κοτζαμάνη για την ηθική στήριξη και πνευματική συνεισφορά τους κατά την διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας. Επιπλέον, τους φίλους και την οικογένεια μου για την συναισθηματική στήριξη.

*‘ Στις πόλεις που ακόμη δεν κτίσαμε.
‘Σε αυτές που όλοι ονειρευόμαστε να ζήσουμε’
Νικολαΐδου (1993)*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	13
Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΟΥΤΟΠΙΑΣ ΤΟΥ ROBERT OWEN ΣΤΟ NEW LANARK	13
2.1. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ: ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	13
2.1.1. ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΕΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ	14
2.1.2. ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΞΕΚΙΝΗΣΕ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ	18
2.1.3. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ	19
2.2. Ο ROBERT OWEN ΣΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ	23
2.2.1. ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΩΝ ΟΥΤΟΠΙΣΤΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΩΝ	23
2.2.1.1. ΟΥΤΟΠΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ	24
2.2.1.1.1. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΣΤΟΝ ΟΥΤΟΠΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ	26
2.2.2 Η ΖΩΗ ΤΟΥ ROBERT OWEN ΚΑΙ ΤΟ ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΤΟΥ ΠΡΟΤΑΓΜΑ	29
2.2.3. ΤΟ NEW LANARK ΩΣ ΕΝΑ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΟ ΠΕΙΡΑΜΑ ΤΟΥ «ΝΕΟΥ ΚΟΣΜΟΥ»	35
2.2.3.1. ΤΟ NEW LANARK ΣΤΟ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ ROBERT OWEN ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ	36
2.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	52
ΤΟ «ΦΟΝΤΟ» ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ROBERT GILMAN ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ SVANHOLM	52
3.1. ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΣΥΝΘΕΤΟΥΝ ΤΟ «ΦΟΝΤΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ»	52
3.1.1. ΤΟ «ΠΡΑΣΙΝΟ» ΠΡΟΤΑΓΜΑ	61
3.1.1.1. ΠΡΑΣΙΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	61
3.1.1.2. Η ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΩΣ ΤΟ ΤΡΙΠΤΥΧΟ ΤΗΣ «ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ»	63
3.1.1.3. Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ	64
3.2. Ο ROBERT GILMAN ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΠΡΑΞΗ	66
3.2.1. Η ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ: ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ROBERT GILMAN	66
3.2.1.1. ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΔΗΤΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	69
3.2.2. Ο ROBERT GILMAN ΩΣ Ο ΕΚΦΡΑΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ / ΟΙΚΟΧΩΡΙΟΥ	71
3.2.2.1. ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ GILMAN	73
3.2.3. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ SVANHOLM	81
3.2.3.1. Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ: ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ	82
3.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ	94
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	96
ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	96
Βιβλιογραφία	104

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ:

Πίνακας 1	22
-----------------	----

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ:

Σχεδιάγραμμα 1: Η σχέση μεταξύ των προκλήσεων στη διαδικασία δημιουργίας οικοχωριού. 80	
---	--

ΕΙΚΟΝΕΣ:

Εικόνα 1: Το New Lanark.....	35
Εικόνα 2: Το New Lanark το 1818	40
Εικόνα 3: Το New Lanark στο σήμερα.....	40
Εικόνα 4: Πρόσοψη μύλου 1	41
Εικόνα 5: Μύλοι 2 και 3	41
Εικόνα 6: Τρόπος λειτουργίας του μύλου.....	41
Εικόνα 7: Ομοίως με εικόνα 6	42
Εικόνα 8: Silent Monitor.....	43
Εικόνα 9: Mill Hotel	43
Εικόνα 10: Mill 3	43
Εικόνα 11: Το σχολείο του Owen	45
Εικόνα 12: Ινστιτούτο Διαμόρφωσης Χαρακτήρων	45
Εικόνα 13: Η είσοδος του κέντρου των επισκεπτών.....	45
Εικόνα 14: Το κέντρο των επισκεπτών (Visitor Centre).....	46
Εικόνα 15: Η μηχανή του ατμού.....	46
Εικόνα 16: Το σχολείο του Owen.....	46
Εικόνα 17: Το νηπιαγωγείο και άλλα κτήρια.....	46
Εικόνα 18: Village Store.....	47
Εικόνα 19: Αναπαράσταση του Village Store	47
Εικόνα 20: Το σπίτι του Owen.....	48
Εικόνα 21: Αναπαράσταση κατοικίας εργαζομένων	48
Εικόνα 22: Youth Hostel.....	48
Εικόνα 23: Οι σειρές (rows) από τις κατοικίες.....	48
Εικόνα 24: Η κοινότητα Svanholm.....	81
Εικόνα 25: Το αρχοντικό της Svanholm.....	85
Εικόνα 26: Η αίθουσα συνεδριών του αρχοντικού	85
Εικόνα 27: Τα παιδιά της κοινότητας	87
Εικόνα 28: Ο παιδικός Σταθμός.....	87
Εικόνα 29: Η δασική έκταση της Svanholm.....	89
Εικόνα 30: Η κτηνοτροφία.....	89
Εικόνα 31: Διαλογή και συσκευασία καρότων.....	89
Εικόνα 32: Εργοστάσιο παραγωγής πατάτας.....	89
Εικόνα 33: Ένα από τα θερμοκήπια της Svanholm	89
Εικόνα 34: Εσωτερικό του αρχιτεκτονικού γραφείου της κοινότητας	90
Εικόνα 35: Η ανεμογεννήτρια της κοινότητας.....	91
Εικόνα 36: Εσωτερικός χώρος κατοικίας.....	91
Εικόνα 37: Ξύλινη εξωτερική κατασκευή	91

Εικόνα 38: Κατασκευή περίπου 1000 τμ. κατοικιών, με οικολογικά υλικά, που θα αυξήσουν την αξία της ιδιοκτησίας και θα στεγάσουν περίπου 20 νέους κατοίκους.....	92
Εικόνα 39: Παιδική χαρά.....	92
Εικόνα 40: Τα παιδιά στις καλλιέργειες.....	92

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ουτοπία αποτελεί μια έννοια διαχρονική. Σύμφωνα με τον Lewis Mumford (1985): «..η πρώτη ουτοπία ήταν η ίδια η πόλη». Το ουτοπικό συνθέτει μια κατάσταση η οποία τοποθετείται σε έναν μη υπάρχοντα τόπο και προσπαθεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για έναν «αντί-τόπο», μέσω μιας αντιπαράθεσης ιδεολογικής, πολιτικής κ.λπ., η οποία δύναται να γίνει πραγματοποιήσιμη. Παρά το γεγονός ότι η ουτοπία υπήρξε από τον καιρό του Πλάτωνα, ο όρος ουτοπία επινοήθηκε το 1516 από τον Sir Thomas More στο ομώνυμο έργο του στο οποίο περιγράφει μια ιδανική ανθρώπινη κοινωνία. Γενικά ως όρος χρησιμοποιείται για να εκφράσει κάτι ιδανικό αλλά μη πραγματοποιήσιμο και ανέφικτο με βάση τις εκάστοτε συνθήκες – κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές – το οποίο λαμβάνει έναν νοσταλγικό ίσως και αρνητικό χαρακτήρα. Η Πολιτεία του Πλάτωνα στην αρχαία Αθήνα, η Ουτοπία του More το 1516, ο ουτοπικός σοσιαλισμός των S. Simon, C.Fourier και R. Owen τον 18^ο και 19^ο αιώνα υπό τα νέα δεδομένα της βιομηχανικής επανάστασης, οι οικονομικές ουτοπίες των A.Smith, F.Engels και K.Marx κατά τον 19^ο αιώνα και την έκρηξη της βιομηχανικής επανάστασης, η αναζήτηση της ουτοπίας της ιδανικής πόλης μέσα από τον πολεοδομικό σχεδιασμό στις αρχές του εικοστού αιώνα από τους E.Howard, Frank Lloyd Wright και Le Corbusier, το κίνημα των χίπις στην δεκαετία του 1960, η ουτοπική σκέψη του κινήματος των καταστασιακών την ίδια χρονική περίοδο και η στροφή προς την οικολογική σκέψη, την δεκαετία του 1990, ως μια μορφή ουτοπικής αναζήτησης αποτελούν τους βασικούς «σταθμούς» στην ιστορία της ουτοπίας.

Αντικείμενο της εργασίας αυτής είναι η ανάλυση και περιγραφή του ουτοπικού στοιχείου και η παρουσίαση και η σύγκριση δύο περιπτώσεων προσπάθειας αποτύπωσης της ουτοπίας στο χώρο. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται και αναλύονται η ουτοπία του Robert Owen και του πρότυπου βιομηχανικού χωριού New Lanark στην Σκωτία και η σύγχρονη οικοκοινότητα Svanholm της Δανίας η οποία στηρίζεται στην οικολογικές αρχές του 1990 που περιέχουν τις έννοιες της αειφορίας και βιωσιμότητας μέσω της χρήσης των εναλλακτικών μορφών ενέργειας και όχι μόνο.

Ο σκοπός της εργασίας είναι να εξετάσει τις προϋποθέσεις οι οποίες είναι αναγκαίες ώστε να εμφανιστεί το ουτοπικό στοιχείο και οι οποίες είναι διαφορετικές ανάμεσα στις διάφορες χρονικές περιόδους, τα βασικά χαρακτηριστικά του στοιχείου αυτού και πως εμφανίζονται σε κάθε περίπτωση και η τελική αποτύπωση της ουτοπίας

στο χώρο και στον χρόνο. Για τον σκοπό αυτό επιλέχθηκαν οι παραπάνω ουτοπίες οι οποίες διαχωρίζονται σε ένα διάστημα 100 ετών. Στόχος της εργασίας δεν είναι να εξεταστεί η εξελικτική πορεία της ουτοπικής αποτύπωσης στο χρόνο και το χώρο, αλλά να πραγματοποιηθεί μια «φωτογραφική» αποτύπωση και περιγραφή των δύο ουτοπιών, καθώς και μια τελική σύγκρισή τους. Η ρευστότητα της έννοιας της ουτοπίας καθώς και η μεγάλη ποικιλία εκφραστών της, κρίνεται πως δεν αφήνει τα αναγκαία περιθώρια μελέτης της εξέλιξης κάποιας ουτοπίας διαφορετικών εκφραστών και χώρων. Η ουτοπία δεν είναι μία αλλά εξαρτάται και έχει άμεση συνάφεια με το ιδεολογικό και κοινωνικό υπόβαθρο του εκάστοτε εκφραστή της αλλά και από το χώρο – χρονικό σημείο αποτύπωσής της. Μέσω της παράθεσης και περιγραφής των δύο περιπτώσεων επιβεβαιώνεται η παραπάνω δήλωση.

Η εργασία στηρίχθηκε σε επιλεγμένη βιβλιογραφία και αρθρογραφία. Λόγω της δυσκολίας πραγματοποίησης επιτόπιας έρευνας, συνεντεύξεων και επικοινωνίας με μέλη των περιγραφόμενων κοινοτήτων, τα παραπάνω καλύφθηκαν από τα διαδικτυακά site της κάθε κοινότητας τα οποία προσέφεραν, επιπλέον, πλούσιο φωτογραφικό υλικό.

Η Ουτοπία: μία έννοια διαχρονική

Η έννοια της ουτοπίας υπήρχε πάντοτε σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας ιδιαίτερα σε περιόδους όπου υπήρχε έντονη η ανάγκη για ξεπέραση της πραγματικότητας που χαρακτηρίζονταν από ανισότητα, εκμετάλλευση, αδικία και γενικότερη αταξία. Ήταν, λοιπόν, έμφυτη η ανάγκη για ένα όραμα και σχέδιο μιας «νέας κοινωνίας, στο όνομα αξιών που υπερβαίνουν την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων και που κρίνεται ότι μπορούν να αναγεννήσουν την ατομική και συλλογική ζωή (Γιαλκετσής, 2007). Η πιο διαδεδομένη παρουσία της ήταν μέσα από τα λογοτεχνικά βιβλία. Παρ' όλα αυτά ξεκινάει από πιο παλιά, όπως ήδη ειπώθηκε, από την εποχή κίόλας της αρχαίας Αθήνας με την παρουσίαση της ιδανικής πόλης του Πλάτωνα με γνώμονα την τότε διάρθρωση της κοινωνίας σε πόλεις – κράτη με επικρατέστερο την Αθήνα του 5^{ου} αιώνα. Κατά τον Πλάτωνα, η ιδανική πόλη ήταν αυτή η οποία είχε συγκεκριμένες γεωμετρικές αναλογίες, με συγκεκριμένο αριθμό κατοίκων που κατέχουν συγκεκριμένη θέση στην κοινωνική ιεραρχία αναλόγως με τις φυσικές τους δεξιότητες και κυβερνώνται υπό ένα καθεστώς απόλυτης δικαιοσύνης. Αυτή η ιεραρχία δεν αποτελεί «τροχοπέδη» στην προσωπική ευτυχία των κατοίκων εφόσον όλοι - σε οποιαδήποτε τάξη και αν ανήκουν - κατέχουν τα απαραίτητα για την επιβίωσή τους και

εφόσον η οικονομία στηρίζεται, κυρίως, στον αγροτικό τομέα. Στα «μονοπάτια» της ουτοπίας περιπλανήθηκαν μέσα από τα βιβλία τους από τον 15^ο αιώνα και έπειτα πολλοί όπως ο Sir Thomas More (1487-1535) με την ομώνυμη 'Ουτοπία' ('*Utopia*'), (1516) αλλά και αργότερα, ο Sir Francis Bacon με τη 'Νέα Ατλαντίς' ('*New Atlantis*'), (1627), ο Henry Neville με τη 'Νήσο των Πάιν' ('*The Isle of Pines*'), (1668) και άλλοι. Ο Lewis Mumford (1998), σημειώνει:

Θεωρήσαμε την ουτοπία το αντίθετο του πραγματικού κόσμου. Κι όμως, αυτό που κάνει υποφερτό τον πραγματικό κόσμο είναι οι ουτοπίες μας. Όσο περισσότερο αντιδρούν οι άνθρωποι στο περιβάλλον τους και το τροποποιούν με βάση ένα ανθρώπινο σχέδιο τόσο περισσότερο ζουν στην ουτοπία.

Ο Πολωνός ιστορικός Bronislaw Baczko θα σημειώσει αργότερα «οι ουτοπίες μας είναι ένας από τους τόπους, μερικές φορές ο προνομιακός τόπος, όπου ασκείται η κοινωνική φαντασία, όπου συλλέγονται, διαμορφώνονται και παράγονται τα ατομικά και συλλογικά κοινωνικά όνειρα» (Bronislaw, 1979). Υπάρχουν «ψυχρές» εποχές όπου: «η ουτοπική δημιουργικότητα υποχωρεί και μένει στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής...» (Γιαλκετσής, 2007), αλλά και «θερμές» όπου υπάρχει μια γενικότερη άνθιση των ουτοπιών σε διάφορες μορφές διανοητικής, πολιτικής και λογοτεχνικής δραστηριότητας, όπως η εποχή της Αναγέννησης, ο αιώνας του Διαφωτισμού καθώς και το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα. Μεταξύ του 19^{ου}-20^{ου} αιώνα φαίνεται να αλλάζει ο τρόπος προσέγγισης των ουτοπιών, να απομακρύνεται το φαντασιακό στοιχείο τους και τα νέα οράματα να μειώνονται χώρο – χρονικά με την υπαρκτή κοινωνία. Εμφανίζεται, έτσι, η ιστορική και πολιτική ουτοπία που προβάλλεται μέσα από κοινωνικά ή πνευματικά και πολιτικά ρεύματα τα οποία αντανακλούν την απαίτηση για μία κοινωνία βασιζόμενη σε οικουμενικά ανθρώπινες αξίες όπως: ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, ειρήνη, δικαιοσύνη.

Θα ήταν εφικτό, άραγε, να δοθεί μία περιγραφή της ιδανικής πόλης στο πλαίσιο της οποίας ουτοπίας; Υπάρχει ένα μοντέλο πόλης στο «μη – τόπο» και τη φαντασία του καθενός; Η απάντηση στην παραπάνω ερώτηση είναι αρνητική. Άλλωστε, η διαμόρφωση ουτοπιών διέφερε από εποχή σε εποχή ανάλογα με τα εκάστοτε δεδομένα και συνθήκες. «Η εξέταση των ιδεωδών κοινοπολιτειών παίρνει τη μορφή και το χρώμα από τον καιρό στον οποίο γράφεται» (Mumford, 1998). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ουτοπία της Καρβουνούπολης του Lewis Mumford, μίας πόλης νεωτερικής του 19^{ου} αιώνα, η οποία έχει σαν κοινωνική μονάδα το εργοστάσιο, μοναδικός σκοπός

του οποίου ήταν να παράγει αγαθά προς πώληση με παράλληλη ανάπτυξη και των υπολοίπων θεσμών, στο βαθμό που δεν εμποδίζει το στόχο αυτό (Mumford, 1998). Αυτή, λοιπόν, αποτελούσε μία εικόνα της ουτοπίας του 19^{ου} αιώνα: το εργοστάσιο αποτελεί κέντρο κοινωνικότητας καθ' όλο τον αιώνα από τη στιγμή που είναι ο μόνος θεσμός που παρέχει μία μορφή κοινωνικής ζωής (Ασπρούλης, 2008). Εντούτοις, αυτή η μορφή της κοινωνικής ζωής, στο πλαίσιο και της ρουτίνας που τη χαρακτηρίζει, ωθεί τελικά τους ανθρώπους – κατοίκους της Καρβουνούπολης στο ποτό και την πληρωμένη ερωτική συνεύρεση ως μοναδικές διεξόδους διασκέδασης (Mumford, 1998: 140-141).

Παρ' όλα αυτά, μελετώντας τις ουτοπίες οι οποίες παρατίθενται χρονολογικά στο βιβλίο του Mumford: «Η Ιστορία των Ουτοπιών» (1998), που αποτελούν, κατά κάποιον τρόπο μία συνοπτική παρουσίαση των ουτοπιών μέχρι και τον 20^ο αιώνα, θα μπορούσαμε να προβούμε σε μία παράθεση των βασικών χαρακτηριστικών τους με βάση το πρόταγμά τους, τη μορφολογία και το σημείο εμφάνισής τους και το βασικό τομέα – πηγή παραγωγής των εμπορευμάτων τους. Έτσι:

- i) Οι ουτοπίες περιγράφουν ένα τόπο ο οποίος δεν υπάρχει και συχνά αντιπαράκειται στην εκάστοτε πραγματικότητα (Αλεξανδρόπουλος, 2008). Είναι ένας τρόπος διαφυγής από αυτήν σε περιόδους κοινωνικής κρίσης κ.λπ. μέσω ενός «οράματος» για ένα νέο κόσμο βασισμένο σε κοινωνικά κριτήρια και ανάγκες. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η ανάγκη για ένα τόπο που δεν υπάρχει (τον «μη – τόπο»), προβάλλει σε χρονικές περιόδους όπου η ανάγκη για κοινωνική ευημερία είναι τόσο επίκαιρη όσο ποτέ άλλοτε. Βέβαια υπήρξαν, και υπάρχουν ακόμη - αλλά και θα υπάρξουν - ουτοπίες οι οποίες διαμορφώνονται μέσα και με βάση τα δεδομένα και τα προτάγματα της κάθε εποχής αναλόγως με τα ιδανικά και προσωπικά «οράματα» του εκάστοτε «δημιουργού» της ουτοπίας. Η Καρβουνούπολη του Mumford, για παράδειγμα, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να κριθεί ως η ουτοπία που αναπτύσσεται με γνώμονα τις ανάγκες των κατοίκων της εφόσον τους οδηγεί σε μία κατάσταση «πτώσης», απανθρωπισμού και εξαθλίωσης του εαυτού τους στο βωμό της «εργοστασιακής εξάρσης» της εποχής τους.
- ii) Αυτός ο «μη – τόπος» συχνά εμφανίζεται ως ένα κλειστό σύστημα το οποίο δεν δέχεται επιρροές από εξωτερικούς παράγοντες (Αλεξανδρόπουλος, 2008) και αποτελείται από ένα περιορισμένο αριθμό κατοίκων. Από την Πολιτεία του Πλάτωνα, μέσα στα αυστηρά όρια της Αρχαίας Ελλάδας και με τον

περιορισμένο αριθμό πολιτών – το «γεωμετρικό απόλυτο» κατά τον Mumford (1998) –, μέχρι τις μέρες μας, οι ουτοπίες τοποθετούνται σε απομονωμένα μέρη – νησιά, απάτητα και απροσπέλαστα οροπέδια (Αλεξανδρόπουλος, 2008) –, μικρής έκτασης και με συγκεκριμένο πληθυσμό λόγω του γεγονότος ότι εξασφαλίζουν με το τρόπο αυτό την ευμάρεια των λιγοστών κατοίκων ανεξάρτητα των εξωτερικών συνθηκών δημιουργώντας με το τρόπο ένα οριοθετημένο σύστημα «ελεγχόμενης» διακυβέρνησης.

- iii) Η κοινή παραδοχή των ουτοπιών είναι πώς η γη και οι φυσικοί πόροι ανήκουν στην κοινότητα και η βασική παραγωγή τους στηρίζεται στον αγροτικό τομέα. (Αλεξανδρόπουλος, 2008). Το γεγονός αυτό στηρίζεται στο πρόταγμα των ουτοπιών για αυτάρκεια στα πλαίσια των ορίων της «φανταστικού» τόπου. Δεδομένου της αφθονίας των φυσικών πόρων, η ενασχόληση και βασική πηγή αγαθών μέσω της καλλιέργειας, δύναται να προσφέρει στους μελλοντικούς κατοίκους της ουτοπίας τα επαρκή για να μπορέσουν να επιβιώσουν.
- iv) Η κάθε ουτοπία αποτελεί ένα «συνονθύλευμα» από στοιχεία διαφορετικών ιστορικών περιόδων τα οποία είναι συνδεδεμένα σε ένα όλο (Αλεξανδρόπουλος, 2008). Το γεγονός αυτό είναι απόλυτα λογικό, εφόσον, ο κάθε συγγραφέας – δημιουργός της δικής του ουτοπίας – μέσα από την περιδιάβαση του στην ιστορία συχνά απορρίπτει ή υιοθετεί σημεία τα οποία τελικά ομογενοποιούνται μέσα σε ένα άχρονο σύστημα με στόχο την προβολή πιθανών – ιδανικών λύσεων στα προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας και πόλης. «Αν η ουτοπία είχε σώμα, θα έμοιαζε με εκείνο του δημιουργήματος του δρα Φρανκενστάιν» (Αλεξανδρόπουλος, 2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΟΥΤΟΠΙΑΣ ΤΟΥ ROBERT OWEN ΣΤΟ NEW LANARK

2.1. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ: ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η βιομηχανική επανάσταση ήταν αποτέλεσμα μίας σειράς από κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς και δημογραφικούς μετασχηματισμούς που οδήγησαν στην εμφάνισή της στην Αγγλία κατά τον 18^ο αιώνα. Ο πυρήνας της αφορούσε τον τομέα της βιομηχανίας, κατά κύριο λόγο, και κατ' επέκταση και των μεταφορών. Κατά τη δεκαετία του 1780, και για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, οι κοινωνίες σημείωσαν έναν συνεχή ταχύ και ως σήμερα απεριόριστο πολλαπλασιασμό ανθρώπων, υπηρεσιών και αγαθών και ξεπέρασαν τους περιορισμούς στην παραγωγή λόγω της προβιομηχανικής κοινωνικής διάρθρωσης, της ατελής επιστήμης και τεχνολογίας και κατ' επέκταση των λιμών, επιδημιών και θανάτων. Παρά το γεγονός ότι ο όρος «επανάσταση» παραπέμπει σε μία αλλαγή απότομη και γρήγορη, η επανάσταση αυτή θα μπορούσε να ειπωθεί ότι έχει τις ρίζες της γύρω στο 1000μ.Χ. Πρόκειται, ουσιαστικά, για μία σειρά από αλυσιδωτές μακροσκελείς φάσεις ύφεσης και στασιμότητας (αλλαγές στη γεωργία, τις νοοτροπίες, ανάδυση νέων κοινωνικών στρωμάτων κ.λπ.- 14^{ος}, 17^{ος} αιώνας) αλλά και φάσεις γρήγορης ανάπτυξής της, μέσω της εφαρμογής νέων καινοτομιών στην παραγωγή (ατμός), δημιουργίας ενός νέου πολιτικού πλαισίου, αλλαγών στην οργάνωση της παραγωγής και διεύρυνσης των αγορών (13^{ος}, 16^{ος}, και τέλη του 17^{ου} αιώνα), (Ρηγίνος, 2009).

Η βιομηχανική επανάσταση «εμφανίστηκε» δύο φορές μέσα στο διάστημα δύο αιώνων παίρνοντας τη μορφή διπλής επανάστασης. Η πρώτη, όπως ειπώθηκε ήταν στην Αγγλία το 1780 και η δεύτερη, κατά τον 19^ο αιώνα, στις άλλες ανεπτυγμένες χώρες του τότε κόσμου: Γαλλία, Βέλγιο, Γερμανία (Ευρώπη) καθώς και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αρχίζει με την οικοδόμηση του πρώτου εργοστασιακού συγκροτήματος στο Lancashire (βορειοδυτικά της Αγγλίας) και τελειώνει με την κατασκευή του πρώτου σιδηροδρομικού δικτύου και τη δημιουργία της βαριάς βιομηχανίας. Στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 1), παρουσιάζονται συνοπτικά τα βασικά σημεία των δύο

επαναστάσεων ως προς : την αφετηρία, τις εμπλεκόμενες χώρες, τους τομείς αιχμής, την κινητήρια δύναμη, τον ενεργό πληθυσμό, τις επιχειρήσεις, τα μέσα μεταφοράς εσωτερικού και εξωτερικού και τέλος , τις μορφές οργάνωσης της εργασίας. Μια γενική εκτίμηση είναι πώς οι διαφορές που παρουσιάζονται αφορούν, πέρα από τον τόπο και τον χρόνο εμφάνισης, την αλλαγή του παραγωγικού συστήματος (επικράτηση δευτερογενή τομέα και μετάβαση στον τριτογενή στη συνέχεια), καθώς και αλλαγές που προκύπτουν λόγω της τεχνολογικής προόδου σε θέματα μεταφοράς, κινητήριων δυνάμεων και επιδρούν στις μορφές οργάνωσης της εργασίας και την δομή των επιχειρήσεων (Ρηγίνος, 2009).

2.1.1. ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΕΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Όπως προαναφέρθηκε, η εμφάνιση της βιομηχανικής επανάστασης έχει την αρχή της σε μία σειρά από κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς και δημογραφικούς μετασχηματισμούς. Απαιτούνταν, λοιπόν, η ανακατανομή και κινητοποίηση των ανθρώπινων πόρων και η προσαρμογή της οικονομίας και της κοινωνίας ώστε να κινηθεί και αργότερα να διατηρηθεί η διαδικασία της οικονομικής «απογειώσης».

Οι παράγοντες που συντέλεσαν στην εμφάνιση της βιομηχανικής επανάστασης δύναται να συνοψισθούν στους εξής:

- Ο παράγοντας της εργασίας και η άφιξη μεγάλων ομάδων αγροτικού πληθυσμού στις πόλεις (φαινόμενο αστικοποίησης).

Ο πρώτος και σημαντικότερος παράγοντας που θα έπρεπε να κινητοποιηθεί ήταν της εργασίας, εφόσον, για να υπάρξει βιομηχανική οικονομία απαιτείται απότομη πτώση του γεωργικού πληθυσμού (αγροτικού) και απότομη αύξηση του μη γεωργικού πληθυσμού (αστικά κέντρα) και γενικότερα μία ταχύτατη γενική πληθυσμιακή αύξηση. Στο πλαίσιο αυτό, άρχισε η μετακίνηση μεγάλου μέρους του αγροτικού πληθυσμού στα αστικά κέντρα προς αναζήτηση εργασίας στο αναδυόμενο αυτό τομέα, με αποτέλεσμα την αύξηση του εργατικού δυναμικού που σε συνδυασμό με την άνθηση της τεχνολογικής προόδου επέφερε αύξηση και στην παραγωγή αγαθών. (Ρηγίνος, 2009)

- Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού και η αύξηση στη ζήτηση των αγαθών λόγω των καλύτερων συνθηκών ζωής του πληθυσμού.

Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού που σημειώθηκε κατά την περίοδο 1740-1750 (στην Μ. Βρετανία συγκεκριμένα τετραπλασιάστηκε τον 19^ο αιώνα) οφειλόταν κυρίως στη σταθερότητα του υψηλού ποσοστού γεννητικότητας και την παράλληλη μείωση της θνησιμότητας. Η μείωση αυτή δύναται να αποδοθεί στις αλλαγές που συνέβησαν στον αγροτικό τομέα που είχαν σαν αποτέλεσμα την σχετική βελτίωση της διατροφής του πληθυσμού και την πρόοδο που σημειώθηκε στον τομέα της υγιεινής. Οι παράγοντες αυτοί συντέλεσαν, ουσιαστικά, στη μείωση της καταστροφικότητας των επιδημιών καθώς και στην αύξηση των εν δυνάμει εργατών και των εν δυνάμει καταναλωτών. Επιπλέον, λόγω της αύξησης του πληθυσμού σημειώθηκε και μία αύξηση στην προσφορά των ειδών διατροφής κυρίως από την εγχώρια γεωργία (δεδομένου του χαμηλού επιπέδου των μεταφορών), (Ρηγίνος, 2009).

Οι αλλαγές στην γεωργία οι οποίες προηγήθηκαν της βιομηχανικής επανάστασης μπόρεσαν να ανταποκριθούν στα πρώτα στάδια της ταχείας αύξησης του πληθυσμού.

Συγκεκριμένα :

- Η παραγωγή αυξήθηκε μέσω της υιοθέτησης μεθόδων που εγκαινιάστηκαν για πρώτη φορά στις αρχές του 18^{ου} αιώνα: εναλλαγή καλλιεργειών με αποτέλεσμα τον εμπλουτισμό της γης και την βελτίωση των αποδόσεων, την διαφοροποίηση των προϊόντων και την σταδιακή κατάργηση της αγρανάπαυσης.
- Εξαφανίστηκε η «μεσαιωνική» καλλιέργεια με τους ανοιχτούς αγρούς και τα κοινά βοσκοτόπια καθώς και της γεωργίας των μικροκαλλιεργητών που στόχευαν στην αυτάρκεια. Δημιουργήθηκε, έτσι, η μεγάλη ιδιοκτησία και η εκμετάλλευση της γης γινόταν με ορθολογικό τρόπο.
- Η καλλιέργεια της γης γινόταν ήδη, κατά κύριο λόγο, για την αγορά και η βιομηχανία είχε εξαπλωθεί στην ύπαιθρο.
- Η γεωργία ήταν σε θέση να επιτελέσει τις τρεις βασικές λειτουργίες της σε εποχή εκβιομηχάνισης: α) να αυξήσει την παραγωγή και την παραγωγικότητα για την συντήρηση του μη-γεωργικού πληθυσμού που αυξανόταν ταχύτατα, β) να εξασφαλίσει ένα μεγάλο εν δυνάμει πλήθος ατόμων που θα επάνδρωναν τις πόλεις και τις βιομηχανίες και γ) να προσφέρει ένα μηχανισμό για την συσσώρευση κεφαλαίου που θα το χρησιμοποιούσαν στους πιο σύγχρονους τομείς της οικονομίας.

- Υπήρξαν υψηλά κέρδη που προέρχονταν από την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας, την ανάπτυξη του τραπεζικού συστήματος, του εμπορίου και της βιομηχανίας και προκάλεσαν την συσσώρευση κεφαλαίου.
(<http://www.netschoolbook.gr/>)

Στη περίπτωση αυτή θα μπορούσε να ειπωθεί ότι υπάρχουν δύο απόψεις πάνω στο τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκε αυτό. Η πρώτη, η κλασική άποψη, ισχυρίζεται ότι για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί η κατασκευή και αγορά μηχανημάτων καθώς και βιομηχανικών κτιρίων απαιτείται η δυνατότητα συγκέντρωσης και διάθεσης μεγάλων ποσών. Με βάση την θέση αυτή, σημαντικό ρόλο έπαιξαν τα κέρδη που προέκυψαν από το αποικιακό και εσωτερικό εμπόριο, τα οποία επανεπενδύθηκαν στην βιομηχανία. Σύμφωνα με την δεύτερη, νεότερη άποψη, ο ρόλος του κεφαλαίου, τουλάχιστον στην πρώτη φάση της βιομηχανικής επανάστασης, δεν είχε τόση σημασία. Το πάγιο κεφάλαιο που ήταν απαραίτητο για την σημαντικότερη βιομηχανία της εποχής εκείνης, την βαμβακουργία, ήταν αρκετά περιορισμένο. Επιπλέον, τα κτίρια ήταν νοικιασμένα και τα μηχανήματα ήταν χαμηλού κόστους, κατασκευασμένα από μερικούς εμπειρικούς τεχνίτες. Αντίθετα, το κεφάλαιο που κυκλοφορούσε (πρώτες ύλες, μισθοί), ήταν πιο σημαντικό. Υπό τη σκοπιά ότι τα πρώτα κεφάλαια για βιομηχανικές επενδύσεις προέρχονταν από μικρές αποταμιεύσεις των παλιών βιοτεχνών ή των εμπόρων – βιοτεχνών και αργότερα με την επανεπένδυση του κέρδους θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα πρώτα βήματα της βιομηχανίας βασίστηκαν στην «αυτοχρηματοδότησή» της. Βέβαια στην Αγγλία υπήρχαν κεφάλαια για επενδύσεις αλλά αυτοί που τα έλεγχαν (έμποροι, γαιοκτήμονες, πλοιοκτήτες, κεφαλαιούχοι) δεν ήταν πρόθυμοι να τα επενδύσουν στην βιομηχανία. Προτιμούσαν να τα επενδύσουν σε τομείς και επιχειρήσεις που ευνοούσαν τη εκβιομηχάνιση και κυρίως σε μεταφορές (δρόμους, κανάλια, διώρυγες, λιμενικές εγκαταστάσεις και στη συνέχεια σιδηρόδρομους) καθώς και στα ορυχεία όπου οι γαιοκτήμονες είχαν δικαιώματα έτσι και αλλιώς (Ρηγίνος, 2009).

- Οι αλλαγές στο σύστημα παραγωγής και ο ρόλος της τεχνολογικής προόδου.

Η βιομηχανική επανάσταση συνδέεται με το πέρασμα από τις προβιομηχανικές και πρωτοβιομηχανικές μορφές εργασίας του domestic system και του putting out system στο νέο σύστημα οργάνωσης της παραγωγής που επιβάλλει το factory system. Συγκεκριμένα :

- Domestic system (οικιακή παραγωγή): Οικοτεχνία όπου ο αγρότης τεχνίτης παράγει για την τοπική αγορά.
- Putting out system (οικοτεχνία): Οι τεχνίτες ή γεωργοί με ελεύθερο χρόνο κατά τη διάρκεια της νεκρής εποχής επεξεργάζονταν στο σπίτι τους, με δικά τους ή νοικιασμένα εργαλεία την πρώτη ύλη που έπαιρναν από εμπόρους και την παρέδιδαν πάλι επεξεργασμένοι σε αυτούς, οι οποίοι εξελίσσονταν σε εργοδότες.
- Factory system : Συγκέντρωση εργατών αρχικά (manufacture) και μηχανών στον ίδιο χώρο που εργάζονται κάτω από την επίβλεψη του εργοδότη. Το γεγονός αυτό συνοδεύτηκε από μία σειρά τεχνικών βελτιώσεων και εφευρέσεων στην διάρκεια του τελευταίου τρίτου του 18^{ου} αιώνα, κυρίως στην υφαντουργία αλλά και στην μεταλλουργία και την σιδηουργία (Ρηγίνος, 2009).

Τέλος, η βιομηχανική επανάσταση συνδέεται με την εμφάνιση μιας νέας κινητήριας δύναμης, του ατμού. Η μηχανή του ατμού, παρείχε ένα μηχανισμό για φτηνή και αποδοτική εργασία. Επιπλέον, επιτρέπει την ανάπτυξη των μηχανημάτων που θα μπορούσαν να χαμηλώσουν τις δαπάνες παραγωγής, να παράγουν μεγαλύτερους όγκους αγαθών και να προβλέπουν τελικά την γρηγορότερη μεταφορά εκείνων των αγαθών στις αγορές (ανάπτυξη συγκοινωνιών).

- Αλλαγή πολιτικού πλαισίου και ανάδειξη νέων οικονομικών θεωριών.

Απαραίτητη προϋπόθεση ώστε να επιτύχει η βιομηχανική επανάσταση ήταν η ρήξη με το παλιό πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο καθώς και η δημιουργία ενός νέου καθεστώτος το οποίο θα ήταν σε θέση να στηρίζει την θεσμοθέτηση των αναγκαίων νομικών προϋποθέσεων για την ανάπτυξη του ελεύθερου ανταγωνισμού και της επιχείρησης. Αναδεικνύεται, έτσι, μία νέα τάξη, των βιομηχάνων αλλά και η νέα εργατική τάξη που αποτελούνταν από τον παλιότερο αγροτικό πληθυσμό αλλά και από μικροπαραγωγούς και εργαζομένους που απασχολούνταν στο δευτερογενή τομέα. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την οικονομική σκέψη του διαφωτισμού – που ζητούσε το κράτος να μην ανακατεύεται στην οικονομική ζωή (μερκαντιλισμός) – «γέννησαν» νέες οικονομικές θεωρίες όπως : οι φυσιοκράτες και ο οικονομικός φιλελευθερισμός που ουσιαστικά διαμόρφωσαν το καπιταλιστικό σύστημα (οικονομική ανάπτυξη-κοινωνικά αδιέξοδα, κοινωνικές ανισότητες, κοινωνικές συγκρούσεις-νέες ιδεολογικές

αναζητήσεις-αύξηση παραγωγής-ανάπτυξη συγκοινωνιών-ιμπεριαλισμός), (Ρηγίνος, 2009).

2.1.2. ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΞΕΚΙΝΗΣΕ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ

Όσον αφορά το επίπεδο της τεχνολογικής εξέλιξης, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Αγγλία δεν παρουσίαζε καμία ιδιαίτερη διαφορά σε σχέση με τις τότε ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης. Παρόλα αυτά υπήρξαν σημαντικές διαφορές σε επίπεδο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό που έθεσαν την Αγγλία ως σημείο εκκίνησης για μία «επανάσταση» τέτοιου μεγέθους. Συγκεκριμένα:

- Η Μ. Βρετανία αποτελούσε αυτή την εποχή την μεγαλύτερη από τις υπόλοιπες ανεπτυγμένες χώρες στο τομέα του εμπορίου αλλά και των αποικιών που κατείχε. Αν και μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα η βασική πηγή εσόδων ήταν ο γεωργικός τομέας, η ανάπτυξη του εμπορίου ήταν εξίσου σημαντική και μαζί με την βιομηχανία βοήθησε στην πρωτοπορία της χώρας στον οικονομικό τομέα.
- Στην Μ. Βρετανία επικρατούσε σταθερότητα του πολιτικού συστήματος. Το κοινοβούλιο απέκτησε μετά από αντιπαραθέσεις με τους πρίγκιπες μεγάλη σημασία στην πολιτική ζωή και επιπλέον η ενσωμάτωση της Σκωτίας στην Μ. Βρετανία στις αρχές του 18^{ου} αιώνα αύξησε τα έσοδα της χώρας σε σημαντικό βαθμό.
- Μέχρι το τέλος του 17^{ου} αιώνα οι συντεχνίες είχαν σχεδόν εξαφανιστεί στην Αγγλία. Μία κοινωνική επανάσταση είχε ως αποτέλεσμα να μην υπάρχουν σημαντικές δυσκολίες στο στάδιο ανέλιξης των εργαζομένων, οι κοινωνικές τάξεις να έχουν δυσδιάκριτα όρια και να υπάρχει επαγγελματική κινητικότητα και μεταφορά γνώσεων και δεξιοτήτων.
- Όπως ειπώθηκε στην Βρετανία υπήρξε δημογραφική «έκρηξη» η οποία οδήγησε σε αύξηση στην ζήτηση των αγαθών και λόγω της τεχνολογικής προόδου και σε αύξηση στην προσφορά και άρα στην παραγωγή. Επιπλέον, η συσσώρευση κεφαλαίου ευνοούσε τις επενδύσεις αλλά και η προοπτικές που προσέφερε η χώρα αποτελούσαν πόλο έλξης και για επενδύσεις από άλλες χώρες (π.χ. Ολλανδία). Το σύστημα της φιλελεύθερης οικονομίας που επικρατούσε στην

Βρετανία, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης, με την ανοιχτή αγορά και την ελεύθερη διακίνηση αγαθών και χρήματος αλλά και την εισαγωγή καινοτομιών «υποβοήθησε» την βιομηχανική επανάσταση.

- Πραγματοποιήθηκε αύξηση της παραγωγής στην γεωργία και μείωση του απασχολούμενου προσωπικού λόγω των καινοτομιών στον αγροτικό τομέα που αφορούσαν: χρήση τεχνητών λιπασμάτων, χρήση μηχανών για όργωμα κ.λπ. Το υπόλοιπο προσωπικό μετακινήθηκε στις πόλεις όπου έγινε φτηνό εργατικό δυναμικό σε βιομηχανίες ή ακόμη και σε αποικίες (κυρίως Β. Αμερική και Αυστραλία).
- Με το δίκαιο των ευρεσιτεχνιών, που ουσιαστικά προσέφερε οικονομική ανταμοιβή στους εφευρέτες τεχνολογικών καινοτομιών και όχι σε ηγεμόνες ή εταιρίες, δινόταν σημαντικό κίνητρο σε τεχνίτες και ερευνητές και παράλληλα ευνόησε μακροπρόθεσμα την οικονομία και τον τεχνικό πολιτισμό γενικότερα (Φραγκόπουλος, 2000).

2.1.3. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Οι βασικές επιπτώσεις της βιομηχανικής επανάστασης δύνανται να συνοψισθούν από τις επιπτώσεις των βασικών στοιχείων που συντέλεσαν στην εμφάνιση και ανάπτυξη της σε άμεσες και έμμεσες.

Οι άμεσες επιπτώσεις αφορούν τη μετακίνηση του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα, την αλλαγή του τρόπου παραγωγής με την πτώση του πρωτογενή τομέα και την «ανάδειξη» του δευτερογενή. Επιπλέον, οι συνθήκες ζωής καλυτέρευαν εφόσον ο ρυθμός θνησιμότητας μειώθηκε (επιδημίες - λοιμοί) – λόγω και της ανάπτυξης του τομέα της γεωργίας – υπήρξε μεγάλη παραγωγή και συνεπώς ζήτηση των αγαθών και αύξηση στο τομέα της τεχνολογίας που βοήθησε τόσο στην παραγωγή όσο και στις μετακινήσεις και το εμπόριο. Τέλος, η δημιουργία ενός νέου πολιτικού συστήματος, του καπιταλιστικού συστήματος, το οποίο άνοιξε το δρόμο για την ελεύθερη αγορά, τη μείωση της κρατικής εξουσίας, τις κοινωνικές ανισότητες και αδιέξοδα, τις ιμπεριαλιστικές διαθέσεις κ.λπ.

Οι έμμεσες επιπτώσεις αφορούν την υπερσυσσώρευση του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα γεγονός το οποίο προκάλεσε σημαντικά προβλήματα στέγασης στο κέντρο των πόλεων: «Οι ίδιες οι πόλεις είναι ακανόνιστα οικοδομημένες, με βρώμικες αυλές, στενές διόδους... οι κατοικίες στα υπόγεια αποτελούν εδώ τον γενικό κανόνα... διαρρυθμίζουν αυτές τις τρώγλες, κι εκεί ζει ένα πολύ σημαντικό μέρος του πληθυσμού» (Engels, 1985: 95). Επιπλέον, η υπερσυσσώρευση πλούτου και το ελεύθερο εμπόριο οδήγησαν σε ιμπεριαλιστικές «εκστρατείες» και δημιουργίες αποικιών. Η μετάβαση από την γεωργία στην βιομηχανία, δημιούργησε μία νέα τάξη, την αστική τάξη των βιομηχάνων αλλά και μια άλλη τάξη εργατική που όπως προαναφέρθηκε αποτελούνταν από τους παλιούς γεωργούς, μικροπαραγωγούς και εργαζομένους του δευτερογενούς τομέα. Η νέα αυτή εργατική τάξη, εργάζονταν κάτω από συνθήκες εργασίας με μέσο όρο 14 – 16 ώρες, για άντρες και γυναίκες αλλά και για μικρά παιδιά και χωρίς ασφάλιση και περίθαλψη. Σύμφωνα με την αναλυτική αφήγηση του Engels (1985): «η διαδικασία και οι συνέπειες της βιομηχανικής επανάστασης προκάλεσαν την εκμετάλλευση της φτηνής εργασίας γυναικών και παιδιών.. και την ανθρώπινη εξαθλίωση». Κατά τη διάρκεια του 1840, ο Engels καταθέτει ότι: «στο Λίβερπουλ η μέση διάρκεια ζωής ήταν για τις ανώτερες τάξεις 35 χρόνια, για τους εμπόρους και τους τεχνίτες 22 χρόνια και για τους εργάτες γενικά μονάχα 15 χρόνια» ενώ υπήρχε και «τρομακτική παιδική θνησιμότητα» (Engels, 1985: 179-181). Τέλος, η τεχνολογία και οι μηχανές που χρησιμοποιήθηκαν στη παραγωγική διαδικασία σε ένα μεγάλο βαθμό «μηχανοποίησαν» και το επάγγελμα των εργαζομένων το οποίο σε συνδυασμό με την πολύωρη εργασία «καταργεί κάθε διάθεση δημιουργικότητας» (Engels, 1985). Το νέο αυτό σύστημα του φιλελευθερισμού, τελικά μεγάλωσε το χάσμα μεταξύ των ανθρώπων μέσα στην κοινωνία εγκαθιστώντας, τελικά, την ανισότητα και την ανελευθερία.

Στο βιβλίο του *'In Darkest England and the Way Out'* ('Σκοτεινή Αγγλία'), ο Booth (1890:12), παρουσιάζει την εξής εικόνα : από τη μία πλευρά τις γυναίκες οι οποίες αντιμετωπίζονται ως σκλάβες με αναξιόπιστο ρόλο που τελικά καταλήγουν να γίνουν πόρνες και να υποστούν τον κοινωνικό αποκλεισμό και από την άλλη τους εργάτες, οι οποίοι μη μπορώντας να βρουν δουλειά καταλήγουν είτε στην ανεργία και την φτώχεια, είτε στην παρανομία. Πράγματι, στο τέλος του 19^{ου} αιώνα παραπάνω από το ένα δέκατο του πληθυσμού της Αγγλίας, αποτελούνταν από άπορους, λιμοκτονούντες, άστεγους, φτωχούς, τροφίμους σε άσυλα, εγκληματίες, αλκοολικούς,

περιστασιακούς εργάτες και φυσικά πάμφτωχους και τρελούς αλλά και γυναίκες και παιδιά των παραπάνω κατηγοριών οι οποίοι όμως δεν θεωρούνταν μία προβληματική ομάδα, άξια να προσμετρηθεί (Booth 1890:22-23). Ο Booth επισημαίνει την πραγματική σκλαβιά αυτών των ανθρώπων στα πλαίσια της φαινομενικής και θεωρητικής ελευθερίας στην οποία ζουν και «διερωτάται σαρκαστικά για το ποιά είναι τελικά η ουσιαστική διαφορά αυτής της νέας προοδευτικής Αγγλίας, από τη φεουδαρχική, σε επίπεδο πραγματικών αριθμών» (Ασπρούλης, 2008:19). Ο Booth (1890:18) παραθέτει, ουσιαστικά, πέντε κοινωνικές ομάδες που αποτελούν την εποχή εκείνη τη «προβληματική ομάδα» για την επίσημη πολιτική εξουσία, χωρίς καμία εκπροσώπηση. Τη «Σκοτεινή Αγγλία» συνιστούν: οι άστεγοι (Booth 1890:24-31), οι άνεργοι (Booth 1890:32-39), εκείνοι που βρίσκονται πάντα στα όρια να περάσουν στην κατηγορία των αστέγων και των ανέργων (Booth 1890:40-45), οι διεφθαρμένοι («πόρνες και αλκοολικοί») (Booth 1890:46-56) και οι εγκληματίες (Booth 1890:57-66).

Όλα τα παραπάνω, που συγκροτούν αυτή την αποσιωπημένη παράλληλη πραγματικότητα της βιομηχανοποιημένης Αγγλίας του 19^{ου} αιώνα, σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσοστά πρόωρης θνησιμότητας – ενήλικης και κυρίως ανήλικης – που προκύπτουν από αυτή τη πραγματικότητα, αποτελούν τη «Σκοτεινή Αγγλία» (Mingey, 1987:178). Οι συνθήκες ένδειας, εγκληματικότητας και ασθενειών συναντώνται έξω από το εργοστάσιο αλλά και μέσα στην βιομηχανική παραγωγή. Οι συνθήκες εργασίας – δεκαεξάωρο – αλλά και οι σχέσεις εξουσίας και ελέγχου αποτελούσαν, σε μεγαλύτερο βαθμό, εικόνα από την περασμένη φεουδαρχία παρά από τις προγραμματικές αρχές του φιλελευθερισμού (Ψημμένος, 2007:15).

Πίνακας 1

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ		
	Α ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	Β ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΑΦΕΤΗΡΙΑ	1780-1810	1890-1900
ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ	ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ	Η.Π.Α, ΓΕΡΜΑΝΙΑ, ΓΑΛΛΙΑ, ΒΕΛΓΙΟ
ΤΟΜΕΙΣ ΑΙΧΜΗΣ	ΒΑΜΒΑΚΟΥΡΓΙΑ ΣΙΔΗΡΟΥΡΓΙΑ	ΧΑΛΥΒΑΣ, ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΧΗΜΕΙΑ, ΔΙΑΡΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ
ΚΙΝΗΤΗΡΙΑ ΔΥΝΑΜΗ	ΚΑΡΒΟΥΝΟ (ΑΤΜΟΜΗΧΑΝΗ)	ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ, ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ(ΜΗΧΑΝΗ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΚΑΥΣΕΩΣ)
ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΜΑΖΙΚΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟ 1ΓΕΝΗ ΣΤΟ 2ΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ, ΑΥΞΗΣΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ 2ΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ ΚΑΙ ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ 3ΓΕΝΟΥΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ (FACTORY SYSTEM) ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ(PUTTING OUT SYSTEM)	ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ-ΚΑΘΕΤΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ, ΑΥΞΗΜΕΝΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΕΧΝΟΚΡΑΤΩΝ
ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ, ΙΣΤΙΟΦΟΡΑ, ΑΜΑΞΕΣ	ΑΤΜΟΠΛΟΙΑ, ΠΛΟΙΑ ΜΕ ΜΗΧΑΝΗ DIESEL, ΑΕΡΟΠΛΑΝΑ, ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ
ΜΟΡΦΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΕΚΤΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕ ΜΙΚΡΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ	ΤΑΥΛΟΡΙΜΟΣ, ΦΟΡΝΤΙΣΜΟΣ(ΑΛΥΣΙΔΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ)

Πηγή: Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

2.2. Ο ROBERT OWEN ΣΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

2.2.1. ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΩΝ ΟΥΤΟΠΙΣΤΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΩΝ

Όπως προαναφέρθηκε οι αναπαραστάσεις των ουτοπιών εκφράζουν ουσιαστικά μία κριτική στάση απέναντι στην κυρίαρχη τάξη των πραγμάτων. Το πρόταγμα της ουτοπίας ξεκινάει από:

το συναίσθημα ή την σαφή επίγνωση του χάσματος που υπάρχει ανάμεσα στο 'δέον είναι', το ιδεώδες, και στην κοινωνική πραγματικότητα. Η ουτοπία τείνει επομένως προς μία νέα κοινωνία στο όνομα των αξιών που υπερβαίνουν την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων και που κρίνεται ότι μπορούν να αναγεννήσουν την ατομική και συλλογική ζωή (Γιαλκετσής, 2007).

Σε αυτή τη βάση, και με την ανάπτυξη της βιομηχανικής παραγωγής και την παράλληλη εκμετάλλευση των εργαζομένων εμφανίζονται σταδιακά μερικοί προοδευτικοί διανοούμενοι που προτείνουν διάφορες μορφές κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης με σκοπό να αποφύγει η κοινωνία την εξαθλίωση των μελών της και να δημιουργηθεί μία ιδανική κοινωνία με γνώμονα την ανθρώπινη ευτυχία. Οι διανοούμενοι αυτοί πρότειναν την αντικατάσταση του καπιταλιστικού συστήματος με ένα σοσιαλιστικό και καλούσαν τους καπιταλιστές να πεισθούν για να γίνει αυτή η αλλαγή, μη κατανοώντας τη δυσκολία επίτευξης της πρότασης τους αυτής. Αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που ονομάστηκαν ουτοπιστές σοσιαλιστές. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι των ουτοπιστών σοσιαλιστών ήταν οι Sir Saint Simon (1760-1825), Charles Fourier (1772-1837), Etienne Cabet (1778-1856), Robert Owen (1771-1856) και William King (1786-1865).

Η βάση της θεωρίας του κινήματος των ουτοπιστών σοσιαλιστών ήταν, όπως προαναφέρθηκε, η δημιουργία μίας ιδεατής κοινωνίας χωρίς σχέσεις εκμετάλλευσης και συνθήκες χαμηλού βιοτικού επιπέδου. Το σημείο στο οποίο συνέκλιναν οι ουτοπικοί ήταν η σύνδεση της εργασίας με την εκπαίδευση, γεγονός πρωτοποριακό για την εποχή εκείνη, καθώς και για τη θέση της γυναίκας και των παιδιών μέσα στην κοινωνία. Πίστευαν πώς η εργασία είναι ένα σημαντικό κομμάτι της ζωής του ανθρώπου το οποίο δύναται να καθορίσει παράλληλα και σε μεγάλο επίπεδο και τον βαθμό δημιουργικότητάς του. Ο Owen υπήρξε εκείνος ο οποίος ανέφερε το ζήτημα της αλλοτρίωσης του ανθρώπου λόγω της εισαγωγής της μηχανής στο κομμάτι της

εργασίας. Επιπλέον, τόσο ο Owen όσο και ο Simon στηρίζονται στη θεωρία της εξέλιξης της ανθρώπινης φύσης, μέσω της «αναμόρφωσης» και του «εξανθρωπισμού» μετά το πέρας των σταδίων της κοινωνίας αντίστοιχα (Δημητρίου, 2006).

Ο Fourier από την άλλη πλευρά δεχόμενος τα ανθρώπινα πάθη, θεωρεί πως ο άνθρωπος πρέπει να κατέχει πλούτο και ότι άλλο επιθυμεί ώστε να είναι ευτυχισμένος και επιπλέον διακρίνει τη διαλεκτική σχέση μεταξύ της αφθονίας και των φτωχών: όσο περισσότερη αφθονία υπάρχει, τόσο περισσότερο θα αυξάνονται οι φτωχοί. Για αυτό το λόγο και υποστήριξε την αγροτική οικονομία. Στο ζήτημα πόλης και υπαίθρου, οι ουτοπιστές τάσσονταν κατά του μεταξύ τους διαχωρισμού εφόσον θεωρούσαν πως είχε άμεση σύνδεση με το ζήτημα του καταμερισμού της εργασίας. Όσον αφορά, το θέμα της ιδιοκτησίας, οι γάλλοι Simon και Fourier υποστήριζαν την ατομική ιδιοκτησία, σε αντίθεση με τον Άγγλο Owen ο οποίος στήριξε το καθεστώς της κοινοκτημοσύνης γινόμενος με τον τρόπο αυτό «προάγγελος» της κομμουνιστικής θεώρησης.

2.2.1.1. ΟΥΤΟΠΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο ουτοπικός και ο επιστημονικός σοσιαλισμός, προήλθαν εξελικτικά και αντιστοίχως από τα οράματα της Γαλλικής Επανάστασης και τις αρχές της βιομηχανικής επανάστασης. Οι εκφραστές του ουτοπικού σοσιαλισμού, όπως αργότερα ονομάστηκε, αποτέλεσαν μία γενιά διανοούμενων του τότε ανεπτυγμένου κόσμου όπου τα σημάδια του νεοσύστατου καπιταλισμού είχαν αρχίσει, ήδη, να διαφαίνονται. Οι F.Engels και K.Marx αργότερα, αναμφισβήτητα επηρεάστηκαν από τους ουτοπιστές σοσιαλιστές θέτοντας επιπλέον και νέα ζητήματα, πάνω σε οικονομική βάση, διαμορφώνοντας τελικά αυτό που καλείται επιστημονικός σοσιαλισμός. Εξετάζοντας τα δύο αυτά κινήματα θα μπορούσαν να διακριθούν οι επιρροές του ουτοπικού πάνω στον επιστημονικό σοσιαλισμό, καθώς και οι μεταξύ τους αποκλίσεις.

Κατ' αρχάς, όπως προαναφέρθηκε, οι ουτοπιστές σοσιαλιστές ονομάστηκαν έτσι και λόγω του γεγονότος ότι οραματίστηκαν μία ιδανική κοινωνία η οποία δεν υπήρχε ως τότε άλλα και ακόμη περισσότερο, επειδή «αγνοούσαν» τις ταξικές διαφορές, που ενυπήρχαν στα πλαίσια της κοινωνίας, θεωρώντας πως και οι ίδιοι οι καπιταλιστές της εποχής θα συμφωνούσαν στο πρότυπο μοντέλο που αναδείκνυαν, και οι συγκρούσεις των τάξεων κατά αυτό το τρόπο θα εξαλείφονταν. Θεωρούσαν την εργατική τάξη της

εποχής εκείνης ως το αντικείμενο (αποδέκτη) το οποίο δεχόταν τις πιέσεις, την εκμετάλλευση και τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης. Αντίθετα, οι εκφραστές του επιστημονικού σοσιαλισμού βασίστηκαν στο ζήτημα της ταξικής πάλης ανάμεσα στην εργατική τάξη – προλεταριάτο και την αστική τάξη. Υποστήριζαν πώς η εργατική τάξη – προλεταριάτο, αποτελεί το υποκείμενο το οποίο κατέχοντας τα μέσα παραγωγής δύναται μέσω κάποιας επαναστατικής διαδικασίας και ερχόμενο σε ρήξη με το σύστημα να επαναφέρει μια αταξική κοινωνία. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί πώς κατά την περίοδο δράσης των ουτοπικών σοσιαλιστών, δεν υπήρχε διακριτή εργατική τάξη και το σύστημα του καπιταλισμού βρισκόταν στις αρχές της στερέωσής του. Αντίστοιχα με την επανάσταση των Marx και Engels, οι ουτοπιστές προέβαλλαν την κοινωνική επιστήμη και τους κοινωνικούς νόμους ως όρους για την απελευθέρωση του προλεταριάτου της εποχής τους. Ο Owen συγκεκριμένα ήταν κατά της βίαιης επανάστασης και θεωρούσε πως: «ο συνεργατικός σοσιαλισμός θα μπορούσε να αντικαταστήσει τον καπιταλισμό ανώδυνα, χωρίς καμία σύγκρουση..» (Owen, 1813). Ο επιστημονικός σοσιαλισμός σε αντίθεση με τον ουτοπικό στήριξε την διαλεκτική σχέση μεταξύ του ανθρώπου και της κοινωνίας. Με βάση λοιπόν αυτόν, η κοινωνία σαφώς επιδρά στον άνθρωπο και τον καθορίζει – βάσει και του ουτοπικού σοσιαλισμού – αλλά και ο ίδιος ο άνθρωπος δύναται να επιδράσει και να καθορίσει την κοινωνία στην οποία ζει. Επιπλέον, και οι ίδιοι οι εκπαιδευτές επηρεάζονται από το περιβάλλον στο οποίο ζουν και οπότε θα πρέπει και εκείνοι να διαπαιδαγωγηθούν. Πάνω στο σημείο αυτό ασκήθηκε από τον Marx κριτική απέναντι στον Owen λόγω του παιδαγωγικού πατερναλισμού που ανέδειξε. Τέλος, οι ουτοπιστές προέτασαν, κατά ένα μεγάλο ποσοστό, το θέμα της εξέλιξης του ανθρώπου και της εκπαίδευσής του, ως μέσο για την καλύτερευση των συνθηκών της ζωής του και της προσωπικής του ευτυχίας, σε αντίθεση με τον Marx και Engels που προέτασαν το ξεπέραςμα της πάλης των τάξεων ως βασικό για την ολοκλήρωση του ανθρώπου.

Οι επιρροές του ουτοπικού σοσιαλισμού στον επιστημονικό αφορούν το θέματα όπως: πόλη – ύπαιθρος και το μέγεθος των πόλεων, η ιδιοκτησία, η εργασία και οι συνθήκες διαβίωσης και εργασίας των γυναικών και παιδιών στο νεοσύστατο καπιταλισμό. Όσον αφορά την ιδιοκτησία αναφέρθηκε ήδη η θέση του Owen περί κατάργησης την ατομικής ιδιοκτησίας και εδραίωσης ενός καθεστώτος κοινοκτημοσύνης που αποτελεί βασικό στοιχείο της μαρξιστικής θεωρίας. Το θέμα της εργασίας αποτελούσε για τους ουτοπιστές σοσιαλιστές σημείο δημιουργικότητας,

ανύψωσης και ολοκλήρωσης της ανθρώπινης ύπαρξης. Για το λόγο αυτό στήριξαν και την άμεση σύνδεση της εργασίας με την εκπαίδευση και γενικότερα την αύξηση του μορφωτικού επιπέδου και κατ' επέκταση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων. «Η μαρξική σκέψη, στην διαδικασία μετάβασης από την κεφαλαιοκρατική στη σοσιαλιστική κοινωνία, υιοθέτησε στοιχεία του ουτοπικού σοσιαλισμού με αποτέλεσμα να προσδώσει νέο ενδιαφέρον στην εργασία» (Δημητρίου, 2006). Έτσι, στην «κομμουνιστική κοινωνία καθένας μπορεί να τελειοποιηθεί σε οποιονδήποτε κλάδο θέλει», (Μολύβας, 2002: 150). ενώ εξαλείφεται και η «αντίθεση ανάμεσα στην πνευματική και στη σωματική δουλειά», και η εργασία παύει να είναι αποκλειστικά μέσο επιβίωσης (Marx, 1983: 14-15). Επιπλέον, ο Marx περιγράφει και τις σχέσεις μεταξύ εργαζόμενου και εργοδότη, την αλλοτρίωση του εργαζόμενου και απομάκρυνση του από την ίδια την ανθρώπινη φύση του λόγω της μη ιδιοποίησης του αντικείμενου που παράγει, το ζήτημα της άντλησης υπεραξίας από την πλευρά του εργοδότη κ.λπ.

2.2.1.1.1. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΣΤΟΝ ΟΥΤΟΠΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ

Το φαινόμενο της αστικοποίησης, της συγκέντρωσης δηλαδή μεγάλου μέρους του πληθυσμού στις πόλεις, δημιουργώντας, έτσι, την νέα τάξη των βιομηχανικών εργατών, αλλάζει σε σημαντικό βαθμό το τοπίο των πόλεων του 19^{ου} αιώνα. Με τη διαδικασία αυτή ουσιαστικά μετατοπίστηκαν οι δραστηριότητες καθώς και η κοινωνική ζωή του πληθυσμού από την υπαίθρο στις πόλεις, συντελώντας με το τρόπο αυτό στη οργάνωση μίας νέας μορφής κοινωνικότητας στην πόλη (Κομνηνός, 1986). Η ανακάλυψη και χρησιμοποίηση του ατμού στην βιομηχανία αποτέλεσε και την βασική αιτία στη δημιουργία της βιομηχανικής πόλης. Μέχρι τότε: «η θέση του εργοστασίου εξαρτιόταν από την ύπαρξη τρεχούμενου νερού για να κινεί μία φτερωτή. Οι μύλοι εγκατεστημένοι εκεί όπου υπήρχαν τρεχούμενα νερά αποτελούσαν μέρος του συστήματος της υπαίθρου και όχι των πόλεων» (Κομνηνός, 1986). Οι πληθυσμοί της υπαίθρου, εγκαταστάθηκαν είτε σε παλιές συνοικίες είτε σε νέα κτίσματα του ιδιωτικού κεφαλαίου τα οποία βρίσκονταν κοντά σε χώρους εργασίας και ήταν υποβαθμισμένα από άποψη μεγέθους, ποιότητας, εξυπηρετήσεων (Κομνηνός, 1986). «Προκύπτει ένα περιβάλλον εξαιρετικά προβληματικό με μια χωρίς προηγούμενο πυκνότητα των εργατικών συνοικιών, με ακάλυπτα ρυάκια αποβλήτων κατά μήκος των δρόμων, με

σωρούς σκουπιδιών σε κάθε γωνιά» (Κομνηνός, 1986). Έχει, ήδη, αναφερθεί η θέση του Engels πάνω στο ζήτημα της πόλης και την ακανόνιστη οικοδόμηση τους αλλά και τις συνθήκες διαβίωσης σημαντικού μέρους του πληθυσμού που κατοικούσε σε «τρώγλες» (Engels 1985: 95). Στο σημείο αυτό κρίνεται σημαντικό, να αναφερθεί η επιρροή του Engels από τον γάλλο ουτοπιστή πρόγονό του Fourier, αλλά και τον Owen, όπως αυτή περιγράφεται από τον Henri Lefebvre στο βιβλίο του «Δικαίωμα στη Πόλη – Χώρος και πολιτική» (Lefebvre, 2007). Συγκεκριμένα, ο Engels στο ζήτημα της κατοικίας αναφέρει πως η κρίση στην κατοικία μέσα σε ένα καπιταλιστικό σύστημα είναι αναπόφευκτη εφόσον η ιδιοκτησία αποτελεί αναπόσπαστο δικαίωμα του καθενός ως κομμάτι αυτού του συστήματος, ο οποίος όμως παράλληλα αποτελεί και το εργατικό δυναμικό που συρρέει στα μεγάλα αστικά κέντρα προς αναζήτηση δουλειάς και απασχόλησης και τελικά μένει μετέωρος από τις συνέπειες των κρίσεων μετατρέπόμενος σε «εφεδρικό στρατό ανέργων». Σημείο σύγκλισης με τους προκατόχους του αποτελεί το ζήτημα της διάκρισης μεταξύ πόλης και υπαίθρου που για αυτόν αποτελεί ζήτημα καταμερισμού της εργασίας. Όπως αναφέρεται στο βιβλίο: «Οι πρώτοι σύγχρονοι ουτοπικοί σοσιαλιστές, ο Owen και ο Fourier το είχαν ήδη κατανοήσει σωστά. Στις πρότυπες κατασκευές τους, η αντίθεση ανάμεσα στην πόλη, από την μία, και την ύπαιθρο από την άλλη δεν υπάρχει..» (Lefebvre, 2007:261). Υποστηρίζεται ότι για να υπάρξει διέξοδος από το καπιταλιστικό αδιέξοδο, για να πάρει τέλος η οικονομική προτεραιότητα, υπάρχει μόνο ένας δρόμος: να ξεπεραστεί ο καταμερισμός της εργασίας. Ο Engels τονίζει πως η κατάργηση της αντίθεσης πόλης – υπαίθρου από τους ουτοπιστές σοσιαλιστές ζητήθηκε, ουσιαστικά, ως μία πρώτη και βασική προϋπόθεση για την κατάργηση του παλιού καταμερισμού της εργασίας γενικά. Τέλος, όσον αφορά το μέγεθος των πόλεων, ο Fourier ξεχωρίζει σε ένα βαθμό από τους άλλους ουτοπιστές διατυπώνοντας την άποψη ότι: ο ανθρώπινος πολιτισμός χρειάζεται να θεμελιωθεί πάνω σε «μικρές και αυτάρχεις κοινωνικές μονάδες» (Μολύβας, 2002: 145). Επιπλέον, μαζί με τον Owen στήριξαν την ιδέα του χωρισμού του πληθυσμού «σε ομάδες από 1500 έως 3000 άτομα. Κάθε ομάδα κατοικεί στο κέντρο της εδαφικής της περιοχής, σε ένα γιγάντιο παλάτι με κοινό νοικοκυριό» (Lefebvre, 2007:268). Προς την κατεύθυνση αυτή, ο Engels μιλάει για την άμεση κατάργηση της μεγάλης πόλης και την ανακατανομή του πληθυσμού σε ολόκληρη την χώρα. Στη βάση αυτή και με δεδομένη την «κατάρρευση» των πόλεων αλλά και τα περιθώρια που «απαιτούν» οι ουτοπίες ως προϋπόθεση για την ανάπτυξή τους, οι ουτοπιστές σοσιαλιστές, ουσιαστικά

αναφέρονταν στη ύπαιθρο ως το ιδανικό σημείο αποτύπωσης και εμφάνισης των οραμάτων τους. Πράγματι, στην ύπαιθρο δύναται να δημιουργηθεί ένα «κλειστό» σύστημα μακριά από τα όρια και τις συνθήκες της πόλης, με μεγάλη ποικιλία φυσικών πόρων και γης στην αρμοδιότητα των κατοίκων και βάσει συγκεκριμένων προδιαγραφών αντιτιθέμενων στη εκάστοτε κατάσταση πραγμάτων και με κατεύθυνση τις συλλογικές ανάγκες.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο ουτοπικός σοσιαλισμός αποτελεί το «παραπόταμο» του επιστημονικού σοσιαλισμού εφόσον έχουν ως βάση την ανθρωποκεντρική προσέγγιση των πραγμάτων. Και οι δύο εκφράστηκαν σε μία εποχή όπου κυριάρχησαν οι έννοιες της εκμετάλλευσης και της ελευθερίας της αγοράς εις βάρος της ελευθερίας του ανθρώπου και της εργατικής τάξης ειδικότερα. Ο ουτοπικός σοσιαλισμός, θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη του επιστημονικού σε θέματα που αφορούσαν την αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων και σχετίζονταν με την εργασία, την εκπαίδευση αλλά και την ιδιοκτησία. Δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί η συνεισφορά του ειδικά στο θέμα της απομόνωσης και αλλοτρίωσης του ανθρώπου μέσω της εξειδίκευσης στη παραγωγική διαδικασία –και την παρουσία των μηχανών – και την σημασία της εκπαίδευσης στην ολοκλήρωση του ανθρώπου. Επιπλέον, πρέπει να υπογραμμιστεί η τοποθέτηση του σε θέματα που αφορούσαν την πόλη και το ζήτημα του καταμερισμού της εργασίας μέσω του διαχωρισμού πόλης –υπαιθρου που στη συνέχεια χαρακτηρίστηκε από τον Engels ως ταξικός. Ο επιστημονικός σοσιαλισμός εμπλουτίζει το περιεχόμενο με οικονομικές θεωρίες περί κεφαλαίου, υπεραξίας, παραγωγικών μέσων και κυριαρχίας του προλεταριάτου σε μία περίοδο όπου υπήρχε το περιθώριο «ανάγνωσης» της δυναμικής του και η δυνατότητα επικράτησής του μέσω μίας βίαιης διαδικασίας, της επανάστασης. Ίσως κάτι τέτοιο να μην εκφράστηκε από τους εκφραστές του ουτοπικού σοσιαλισμού λόγω της αδυναμίας τους να αντιληφθούν τις διαστάσεις που θα έπαιρνε το νέο σύστημα στις ζωές των ανθρώπων και την μεγέθυνση του ταξικού χάσματος.

2.2.2 Η ΖΩΗ ΤΟΥ ROBERT OWEN ΚΑΙ ΤΟ ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΤΟΥ ΠΡΟΤΑΓΜΑ

Παρά το γεγονός ότι η βιομηχανική επανάσταση ξεκίνησε στην Αγγλία, η ίδια η χώρα δεν ήταν σε θέση να υιοθετήσει σε ικανοποιητικό βαθμό την νέα πολιτική κατάσταση που όριζε ο οικονομικός φιλελευθερισμός και η ελεύθερη αγορά. Η συστηματική παραγωγή «ουτοπιών», σηματοδοτούν μία από τις δυσκολίες κυριαρχίας του νέου συστήματος. Ένας από τους αντιπάλους αυτής της νέας οικονομικής πραγματικότητας στην Αγγλία υπήρξε ο Robert Owen (Ψαλιδόπουλος, 2007).

Ο Robert Owen γεννήθηκε το 1771 στην Ουαλία και υπήρξε βιομήχανος, ουτοπιστής, κοινωνικός μεταρρυθμιστής και πατέρας του συνεργατικού κινήματος. Η σκέψη του και η δράση του ενέπνευσαν τη πρώτη μορφή σοσιαλισμού που εμφανίστηκε στην Μ. Βρετανία. Υπήρξε μεγάλος οραματιστής και θεωρούσε πώς είχε βρει το τρόπο ώστε να απαλλάξει την κοινωνία από τα δεινά της, προσφέροντας καλύτερες συνθήκες ζωής. Η δουλειά του ως εργάτης σε βαμβακουργείο, του έδωσε τη δυνατότητα να δει τις συνθήκες εργασίας και την εκμετάλλευση που δέχονταν τόσο οι εργαζόμενοι άνδρες όσο και οι γυναίκες και ακόμη περισσότερο τα παιδιά. Ο Owen είχε ήδη από τα 20 του αναλάβει την διεύθυνση εργοστασίου στο Manchester το οποίο γνώρισε μεγάλη επιτυχία. Εντωμεταξύ, γνώρισε πολλούς επιχειρηματίες ανάμεσα στους οποίους και τον David Dale με το οποίο γίνανε πολλοί στενοί φίλοι και αργότερα παντρεύτηκε την κόρη του. Στα 29 του έγινε συνιδιοκτήτης και διευθυντής των εργοστασίων επεξεργασίας βάμβακος στο New Lanark στη Σκωτία μαζί με τον Dale. Με τη βοήθεια των συνεργατών του στο Manchester απέκτησε τέσσερα υφαντουργεία στην περιοχή και κατάφερε, υπό τον έλεγχό του, να επεκτείνει την εταιρία Chorton Twist του Dale. Παρ' όλα αυτά δεν τον ενδιέφερε μόνο να βγάλει λεφτά, αλλά όπως ειπώθηκε, ενδιαφέρθηκε στο να δημιουργήσει ένα νέο τύπο κοινότητας στο New Lanark με βάση την γνώση και την εκπαίδευση (Donnachie και Hewitt, 1993). Πράγματι, «εκεί έκανε ένα κοινωνικό πείραμα που προκάλεσε το θαυμασμό σε όλη την Ευρώπη» (Γιαλκέτσης, 2007). Ο Owen διατήρησε την διεύθυνση του εργοστασίου και διαμόρφωσε το New Lanark ουσιαστικά για 24 χρόνια από το 1800 έως το 1824. Στη διάρκεια των χρόνων αυτών, κατόρθωσε να δημιουργήσει στην πράξη μία πρότυπη μορφή κοινότητας που βασιζόταν στις ανάγκες της τότε εποχής – παραγωγή προϊόντων δευτερογενούς τομέα – με υποδειγματικές συνθήκες ζωής και απασχόλησης για ένα πληθυσμό που αργότερα έφτασε τους 2.500 – εργαζόμενους και μη – και να αυξήσει,

παράλληλα την συνολική παραγωγή. Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής κατεύθυνσης που ήθελε να δώσει στην κοινότητα, παρήγγειλε την κατασκευή ενός σχολείου το οποίο θα βοηθούσε στο να διαμορφωθεί ο τύπος του ανθρώπου που επιθυμούσε. Μέχρι τότε, τα παιδιά από την ηλικία των πέντε δουλεύανε δεκατρείς ώρες στο υφαντουργείο. Ο Owen, σταμάτησε να προσλαμβάνει παιδιά κάτω της ηλικίας των δέκα ετών, στέλνοντάς τα στο παιδικό σταθμό που κατασκεύασε, και περιόρισε τις ώρες εργασίας των υπολοίπων σε δέκα. Τα μεγαλύτερα παιδιά που συνέχισαν να εργάζονται στο εργοστάσιο ήταν υποχρεωμένα, μέσα στη ημέρα, να παρακολουθούν μαθήματα στο σχολείο μέσης εκπαίδευσης που επίσης έχτισε. Αντιμετωπίζοντας τις ανησυχίες των συνεταιριών του για το κίνδυνο μείωσης των αποδοχών του εργοστασίου ως απόρροια αυτών των μέτρων, αγόρασε το μερίδιό τους αφού δανείστηκε χρήματα από έναν τοπικό τραπεζίτη και το πούλησε σε άλλους οι οποίοι συμφωνούσαν με το όραμά του. Ήλπιζε πώς ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπιζε τα παιδιά, θα ενθάρρυνε και άλλους επιχειρηματίες να ακολουθήσουν την ίδια τακτική και για αυτό θεώρησε σημαντικό το να εκδώσει αυτές του τις δραστηριότητες. Παράλληλα, μερίμνησε για την δημιουργία κατοικιών οι οποίες ήταν σχεδιασμένες με βάση υγειονομικές προδιαγραφές για κάθε οικογένεια η συγκρότημα ανθρώπων. Τέλος, βελτίωσε τις συνθήκες εργασίας στο συγκρότημα των εργοστασίων όπου εργάζονταν οι κάτοικοι του χωριού και, παράλληλα με την διαπαιδαγώγηση τους, κατάφερε να αυξήσει σημαντικά την συνολική παραγωγή αλλά και τη δική του περιουσία (Taylor, 1982). Η δράση του αυτή τον κατέστησε αποδεκτό και άξιο επιδοκιμασίας σε όλη την Ευρώπη. Παρ' όλα αυτά οι απόψεις περί ατομικής ιδιοκτησίας, εκκλησίας, γάμου και η στροφή του προς τον κομμουνισμό, αργότερα (μετά το 1824), προκάλεσαν την δυσαρέσκεια από την παγκόσμια επίσημη κοινωνία (Ενγκελς, 2006). Έτσι, εγκαταλείπει την Αγγλία έχοντας στο πλευρό του τους εργάτες του και επενδύει τα χρήματά του στο επαναστατικό του όνειρο και πηγαίνει στην Αμερική όπου αγοράζει μία περιοχή 80.000 στρέμματα μεταξύ Ιλινόι και Ιντιάνα (New Harmony). Εκεί αποφασίζει να δημιουργήσει μία επαναστατική, αντιεξουσιαστική κοινότητα, στηριγμένη στο συνεργατισμό και τις κοοπερατίβες. Επιβάλλοντας όμως την αθεΐα και αγνοώντας την ανάγκη πολλών από τους οπαδούς του για προσευχή και παρηγοριά στο θείο, βρίσκει αντιμέτωπους ακόμη και τους γιούς του. Επιστρέφει, τέλος, στην Μ. Βρετανία ξεκινώντας νέες προσπάθειες για την δημιουργία της Ουτοπίας οι οποίες όμως δεν βρήκαν έδαφος. Παρ' όλα αυτά πείθει τους εργάτες του να αυτοοργανωθούν μέσα από σωματεία. Κάθε κοινωνικό

κίνημα και κάθε πραγματική πρόοδος όπου κατάληξε σε θετικά αποτελέσματα στη Αγγλία, μέσα στα πλαίσια των συμφερόντων της εργατικής τάξης, συνδέεται με το όνομα του Owen (Ενγκελς, 2006). Επιπλέον, κατόρθωσε ύστερα από προσπάθειες πέντε χρόνων, να περάσει το 1819 τον πρώτο νόμο που περιόριζε την εργασία των γυναικών και των παιδιών στα εργοστάσια. Αποτέλεσε τον πατέρα του βρετανικού εργατικού συνδικαλισμού και προήδρευσε στο πρώτο συνέδριο, στο οποίο οι συνδικαλιστικοί φορείς (trade unions) όλης της Αγγλίας, ενώθηκαν σε μια ενιαία μεγάλη συνδικαλιστική οργάνωση (Ενγκελς, 2006).

Όσον αφορά τις θέσεις του θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν με βάση : i) τις θέσεις του πριν την βιομηχανική επανάσταση, ii) τις θέσεις του μετά τη βιομηχανική επανάσταση και πώς αυτές εκφράστηκαν ουσιαστικά μέσα από τις δράσεις του αλλά και από τα βιβλία και δοκίμια που έγραψε.

i) Ο Robert Owen είχε επηρεαστεί άμεσα από το δόγμα των υλιστών (materialism) φιλοσόφων της εποχής του διαφωτισμού¹. Σύμφωνα με αυτό, ο χαρακτήρας του ανθρώπου είναι το προϊόν, από τη μια μεριά, των φυσικών ιδιοτήτων του οργανισμού του και, από την άλλη, των συνθηκών που περιβάλλουν τον άνθρωπο στη διάρκεια της ζωής του, και προπαντός στην περίοδο που διαμορφώνεται. Έτσι, θεώρησε πώς η βιομηχανική επανάσταση ήταν μία ευκαιρία να εφαρμόσει τις αρχές που πίστευε κι έτσι να βάλει τάξη στο χάος, πράγμα το οποίο έκανε τόσο στο Manchester, αρχικά, όσο και στο New Lanark στη συνέχεια (Ενγκελς, 2006).

ii) Το γεγονός ότι ο Owen οραματιζόταν κάτι αδύνατο για την εποχή του, μέσα σε συγκεκριμένα όρια, αντίθετο προς τις τότε συνθήκες, στη βάση των αναγκών των ανθρώπων και με την πρόθεση για συγκατάθεση από την άρχουσα τάξη τον κατέστησε μαζί, με άλλους ομοίους διανοούμενους του, ως ουτοπιστή. Από την άλλη, για το λόγο ότι υπήρξε ο πρώτος που μίλησε για αυτοδιαχείριση και αυτοοργάνωση των εργαζομένων, για το ζήτημα της ατομικής ιδιοκτησίας κ.α. προσπαθώντας να επιφέρει έναν σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της αστικής κοινωνίας αποτέλεσε, μαζί με τους Simon και Fourier έναν από τους εκπροσώπους του ρεύματος των ουτοπιστών σοσιαλιστών. Στο πλαίσιο αυτού του ρεύματος, τάχθηκε κατά της ατομικής ιδιοκτησίας – διαχωριζόμενος από τους άλλους δύο – εξέφρασε τη θέση περί της σημασίας της

¹ Ο υλισμός είναι ένα από τα δύο κύρια ρεύματα της φιλοσοφικής σκέψης, που υποστηρίζει πώς το κύριο συστατικό του σύμπαντος είναι η ύλη, και πως όλα τα φαινόμενα που παρατηρούνται μπορούν να εξηγηθούν ως υλικές αλληλεπιδράσεις.

εκπαίδευσης στη ζωή των ανθρώπων καθώς και της αποξένωσης των εργαζομένων λόγω της εξάπλωσης και παγίωσης της μηχανής. Επιπλέον, μίλησε για την εξέλιξη και την διαδικασία αναμόρφωσης του ανθρώπου μέσα από μέτρα κοινωνικού χαρακτήρα. Τέλος, εκφράστηκε και για το θέμα του διαχωρισμού της πόλης με την ύπαιθρο, όπως προαναφέρθηκε, αλλά και στις πρότυπες κοινωνίες του συνεργάστηκε με αρχιτέκτονες για το σχεδιασμό κατοικιών.

Την περίοδο που ο Owen ανέλαβε την διεύθυνση του εργοστασίου στο New Lanark (στα 1800) αλλά και την συνολική διαχείριση του χωριού δεν υπήρχε κάποιο διαμορφωμένο κείμενο το οποίο να διατυπώνει τις βασικές αρχές της θεωρίας του. Το 1812 εκδόθηκε σε ιδιωτική κυκλοφορία ένα φυλλάδιο το οποίο περιέγραφε τις βασικές αρχές των αναμορφώσεών του στο New Lanark (Taylor, 1982:73). Οι αρχές αυτές αναπτύχθηκαν εκτενέστερα αργότερα (1812-1813) σε τέσσερα δοκίμια για την διαμόρφωση του χαρακτήρα (*Essays on the Formation of Character*). Το πρώτο ολοκληρωμένο κείμενο του Owen γράφτηκε το 1813 με τίτλο: *'A New View of Society'* όπου περιέγραφε τις θέσεις του όπως αυτές είχαν εφαρμοστεί, ήδη, στο New Lanark και είχαν παρουσιαστεί στα δοκίμια. Στο βιβλίο αυτό παρουσιάζεται η θέση του για την εκπαίδευση στην διαμόρφωση του χαρακτήρα του ανθρώπου και τη σημασία των συνθηκών ζωής των κατοίκων στο τομέα της εργασίας. Όπως έχει τονίσει και ο ίδιος το βιβλίο αυτό δεν ήταν αποτέλεσμα μιας εκτενούς ακαδημαϊκής έρευνας αλλά προέκυψε από την πρακτική του ανάμιξη στο πεδίο της εργασίας. Ο Owen θεωρούσε ότι θα έπρεπε να υπάρχει μια πρακτική «επιβεβαίωση» της εγκυρότητας μιας θεωρίας πριν αυτή διακηρυχθεί ως αληθινή (Taylor, 1982:82). Το 1815 μετά από μια περιοδεία στα μεγαλύτερα εργοστάσια της Μ. Βρετανίας και με σκοπό να βελτιώσει τις γνώσεις του στο ζήτημα των συνθηκών εργασίας, συλλέγει στοιχεία τα οποία παρουσιάζει στο βιβλίο του: *'Observations on the Effect of the Manufacturing System'* θέτοντας ένα προσχέδιο μιας νομοθετικής πρότασης που αφορούσε την διευθέτηση των ωρών εργασίας αλλά και την δημιουργία μιας επιθεώρησης εργοστασίου (ενώ απαγόρευσε και την εργασία για τα παιδιά που ήταν κάτω από την ηλικία των 10 ετών), (Taylor, 1982:74). Η μετάβαση του Owen από εργοστασιακό «αναμορφωτή» και πρωτοπόρο στο θέμα της εκπαίδευσης σε πρόγονο του Σοσιαλισμού και Συνεργατισμού πραγματοποιήθηκε το 1816 μετά τη συμμετοχή του σε μια επιτροπή πολιτικών, επιχειρηματιών και πολιτικών οικονομολόγων που συγκροτήθηκε με σκοπό να εξετάσει

τις αιτίες της οικονομικής «κατάπτωσης»² (Taylor, 1982:74). Μετά από αυτό, το 1817, ο Owen έγραψε μια αναφορά με τίτλο: *'Report to the Committee of the Association for the Relief of the Manufacturing and Labouring Poor'* όπου περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο η σύγχρονη μηχανική αντικαθιστά, βαθμιαία, την ανθρώπινη εργασία και συμπιέζει τους μισθούς και καλεί την κυβέρνηση να προωθήσει την δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης στο πλαίσιο ενός δικτύου «χωριών» τα οποία θα είναι ενοποιημένα και θα συνεργάζονται μεταξύ τους. Επιπλέον, θα έχουν ένα μικρό αριθμό κατοίκων και θα είναι βάση του μοντέλου του New Lanark με τη διαφορά ότι θα παρέχουν κυρίως απασχόληση στον πρωτογενή τομέα ώστε οι κάτοικοι να είναι αυτάρκεις στη παραγωγή τροφής. Η πρόταση του αυτή εμφανίζεται ολοκληρωμένη το 1820 όπου εκδίδει μια αναφορά με τίτλο: *'Report to the County of Lanark'* όπου παρουσιάζεται μια περαιτέρω ανάπτυξη της θεωρίας του για την ίδρυση «συνεργατικών χωριών» και κάνει, επιπλέον, μια κριτική στην ιδιωτική ιδιοκτησία και τον σύστημα αποδοχών του καπιταλιστικού συστήματος θέτοντας τη δική του προοπτική (Taylor, 1982:76). Συγκεκριμένα, ο Robert Owen θεωρούσε ότι η κοινωνία θα έπρεπε να οργανωθεί από την αρχή πάνω σε μια νέα, εύλογη βάση σύμφωνα με την αρχή της ενότητας και της κοινής συνεργασίας μέσω ενός δικτύου χωριών – κοινοτήτων. Πρότεινε, έτσι, την δημιουργία πολλών μικρών κοινοτήτων οι οποίες θα είχαν πληθυσμό, κατά προτίμηση, με μέσο όρο 800 με 1200 κατοίκους και θα χτιζόνταν από άτομα, κοινότητες, νομούς ή ακόμη και την εθνική κυβέρνηση. Ένας πληθυσμός με 1200 κατοίκους θα απαιτούσε για τον Owen επιφάνεια από 600-1800 acres (1 acre = 4,046 στρέμματα). Όσο μεγαλύτερη βαρύτητα δινόταν στον πρωτογενή τομέα, τόσο μεγαλύτερη επιφάνεια γης θα χρειαζόταν. Ο Owen μίλησε συγκεκριμένα για ένα δίκτυο «αγροτικών κοινοτήτων» και προέβλεπε την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα ως ένα τρόπο αντιμετώπισης της ανεργίας αλλά και αύξησης των αγροτικών προϊόντων. Όπως τονίζει ο ίδιος, ήταν μια «σίγουρη μελλοντική απασχόληση» για τους κατοίκους και προσέφερε στους φτωχούς εργαζομένους μια «μόνιμη ωφέλιμη απασχόληση για πολλούς αιώνες». Με την έννοια αυτή και σε συνδυασμό με το μικρό μέγεθος των κοινοτήτων δεν υπήρχαν και τα περιθώρια για τοποθέτηση μεγάλων μονάδων εργοστασίων τα οποία θα απασχολούσαν πολλούς εργάτες. Τα χωριά αυτά θα είναι ενοποιημένα και σε συνεργασία μεταξύ τους με σκοπό να αναπτύξουν μια συλλογική

² Πρόκειται για μια περίοδο, μετά τους Ναπολεόντειους πολέμους (1815), όπου σημειώθηκε στην Αγγλία λόγω της μηχανοποίησης των εργοστασίων αύξηση της παραγωγής των βιομηχανικών προϊόντων, μείωση στη ζήτηση τους και μεγάλα ποσοστά ανεργίας.

μέριμνα όσον αφορά τα κοινωνικά οφέλη. Στο πλαίσιο αυτό, έθεσε έναν κανονισμό βάσει του οποίου θα εξασφαλιζόταν ένα καλύτερο και οικονομικότερο περιβάλλον για τους κατοίκους όσον αφορά: την εκπαίδευση, τον ρουχισμό, την τροφή, την απασχόληση και την διακυβέρνηση. Διατηρώντας αρχές που εφάρμοσε και στο New Lanark, τόνισε την σπουδαιότητα της καλής υγείας του πληθυσμού θέτοντας τη ως κύρια προτεραιότητα. Έτσι περιέγραψε το πώς οι κατοικίες θα μπορούσαν να είναι ευάερες και το πώς, μέσω ενός συστήματος κεντρικής θέρμανσης, θα μπορούσε να διατηρηθεί η εσωτερική θερμοκρασία σε μόνιμη βάση. Επιπλέον, δεν θα υπήρχαν ιδιωτικές κουζίνες εφόσον θα αντικαθιστούσαν από δημόσιες εγκαταστάσεις.

Μετά το 1834 εμφανίζονται οι θέσεις του σε ζητήματα που αφορούν τη θρησκεία και το γάμο και ακολουθούν και άλλες εκδόσεις όπως: *'Book of the New Moral World'* (1836-1844), *'The Revolution in the Mind and Practice of the Human Race'* (1849), *'Weekly Letters to the Human Race'* (1850), *'Robert Owen's Journal'* (1851-1852), *'Robert Owen's Rational Quarterly Review and Journal'* (1853), *'The New Existence of Man upon the Earth'* (1854-1855) και *'Robert Owen's Millennial Gazette'* (1856-1858), (Taylor, 1982:80).

2.2.3. TO NEW LANARK ΩΣ ΕΝΑ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΟ ΠΕΙΡΑΜΑ ΤΟΥ «ΝΕΟΥ ΚΟΣΜΟΥ»

Το New Lanark θεωρήθηκε το πρώτο επιτυχημένο πείραμα «ειρηνικής συνεργασίας ανάμεσα σε κεφάλαιο και εργασία» (Γιαλκετζής, 2007), αλλά και τόπος επίσκεψης πολλών εργαζομένων, επιχειρηματιών και πολιτικών από την Αγγλία αλλά και την Ευρώπη.

Είναι ένα χωριό το οποίο βρίσκεται στον ποταμό Clyde και 2,2 χιλιόμετρα από το χωριό Lanark, στο Νότιο Lanarkshire στη Σκωτία. Ιδρύθηκε το 1786, από τον David Dale, ο οποίος έχτισε εκεί βαμβακουργείο και καταλύματα για τους εργάτες. Η επιλογή της τοποθεσίας από τον Dale, είχε άμεση σχέση με το γεγονός ότι θα του δινόταν η ευκαιρία να εκμεταλλευτεί την υδραυλική ενέργεια από τους καταρράκτες του ποταμού για τις ανάγκες του εργοστασίου. Το 1800, και μέχρι το 1824, τη διοίκηση ανέλαβε ο Robert Owen, ως γαμπρός του Dale, και επικεφαλής ενός συνεταιρισμού. Όπως προαναφέρθηκε, το New Lanark κατέστη, χάρη σε αυτόν, ένα επιτυχημένο, και άρα πρότυπο, κοινωνικό και βιομηχανικό πείραμα που έθεσε τις βάσεις και για μεταγενέστερα συνεταιριστικά εγχειρήματα. Η βαμβακουργία λειτούργησε ως το 1968 και μετά από μία περίοδο ύφεσης ιδρύθηκε το 1975 η Συνεργασία για την Διατήρηση του New Lanark για να αποτρέψει την κατεδάφιση του χωριού. Από το 2006, έχει γίνει αποκατάσταση των περισσότερων κτηρίων και το χωριό έχει μετατραπεί σε σημαντικό τουριστικό θέρετρο. Επιπλέον, αποτελεί μία από τις τέσσερις περιοχές παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO στην Σκωτία (<http://el.wikipedia.org/>).

Εικόνα 1: Το New Lanark

Πηγή: http://el.wikipedia.org/wiki/Νέο_Λάναρκ

2.2.3.1. ΤΟ NEW LANARK ΣΤΟ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ ROBERT OWEN ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

Η ιδεολογική πλατφόρμα πάνω στην οποία στηρίχθηκε το πείραμα του Owen έχει την βάση της στην ηθική εξύψωση και την ευτυχία που μπορεί να επιφέρει στο άτομο η εργασία μέσα από τη διαπαιδαγώγηση και την συνεργατική ένωση (Ασπρούλης, 2008:38). Όπως ειπώθηκε προηγουμένως, ο Owen δεν εφάρμοσε μια διατυπωμένη θεωρία του στην περίπτωση του New Lanark εφόσον δεν υπήρξε κάποιο γραπτό κείμενο του πριν το 1812 (δηλαδή 12 χρόνια αφού είχε αναλάβει την διεύθυνση του εργοστασίου) αλλά και με βάση τη θέση του περί αποδεδειγμένης θεωρίας πριν τη διατύπωση και παγίωση της ως αληθής, όπως στη περίπτωση των θετικών επιστημών. Παρόλα αυτά όσα περιγράφονται στα δοκίμια αυτά καθώς και στο βιβλίο: *'A New View of Society'* (1813) σε ολοκληρωμένη μορφή, δίνουν την εικόνα όσων εφάρμοσε στο New Lanark τα οποία εν συνεχεία όρισε ως βασικές αρχές για την κοινωνία που οραματιζόταν. Παρακάτω παρουσιάζονται οι δράσεις του Owen στη κοινότητα του Lanark στους τομείς: υγείας και πρόνοιας, εκπαίδευσης, εργασίας και περιβάλλοντος και πόλης. Πρόκειται για τις συνολικές δράσεις στη διάρκεια των 24 ετών που παρέμεινε στην κοινότητα, όπως αυτές προήλθαν μέσω της συνολικής του δραστηριότητας που κατέληξε στη διαμόρφωση της θεωρίας του και διατύπωσης της στα βιβλία που εξέδωσε (εκτενής περιγραφή γίνεται στο προηγούμενο κεφάλαιο). Οι δράσεις και θέσεις του πάνω στα ζητήματα της εργασίας και της οικιστικής οργάνωσης στο ευρύτερο πλαίσιο του δικτύου αγροτικών κοινοτήτων θα διατυπωθεί αργότερα (1820), ολοκληρώνοντας της θέση του στο ζήτημα αυτό, διατηρώντας όμως και αρχές που εφαρμόστηκαν στο New Lanark σε εμπειρικό επίπεδο. Έτσι:

i) *Στον τομέα της υγείας και πρόνοιας:* εξασφάλισε τις καλύτερες παροχές για την υγεία και την πρόνοια οι οποίες παρέχονταν σε χαμηλές τιμές και έθεσε κάποιους κανονισμούς ώστε να μάθουν οι κάτοικοι το πώς θα κρατάνε μέτρο στη δαπάνη του εισοδήματός τους και χορήγησε καύσιμα και ρουχισμό (Owen, 1813). Επιπλέον, οι νέοι απασχολούμενοι θα έπρεπε να συνεισφέρουν ένα ποσό το οποίο θα τους στηρίζει σε περίπτωση που αρρωστήσουν ή συνταξιοδοτηθούν. Συγκεκριμένα όπως αναφέρει ο Owen στο βιβλίο *'A New View of Society'*, για να γίνει αυτό κατασκευάστηκαν νέες κατοικίες ευπρεπείς και άνετες που αποτελούσαν τη περιουσία των κατοίκων που συνεισέφεραν, χωρίς εξαναγκασμό, κάποιο συγκεκριμένο ποσό κάθε μήνα μέχρι να συμπληρωθεί το ποσό της αγοράς της κατοικίας και όταν γίνονταν κάτοχοι της

κατοικίας θα μπορούν να λαμβάνουν ένα κομμάτι από το ποσό που συμπλήρωσαν εβδομαδιαία ή μηνιαία αρκετό για την κάλυψη των αναγκών τους.

ii) Στην εκπαίδευση: οργάνωσε την εκπαίδευση των παιδιών φτιάχνοντας σχολεία και παιδικό σταθμό - ο πρώτος στην ιστορία της Μ. Βρετανίας - και ένα «ινστιτούτο διαμόρφωσης χαρακτήρων» για ενήλικες το 1816, στα οποία θα εφαρμοζόταν η «νέα παιδαγωγική» του μέθοδος. (Paquot, 1998:39). Επιπλέον, απαγόρευσε κάθε είδους τιμωρία στα σχολεία όπως και στα εργοστάσια. Η λαϊκή εκπαίδευση βρισκόταν στη βάση του πειράματος του New Lanark για αυτό και πολλές φορές καλείται και ως «παιδαγωγικό πείραμα» (Owen, 1813). Έτσι, προτείνεται η επέκταση της εκπαιδευτικής πρακτικής προς όλους τους κατοίκους μέσω ενός εθνικού σχεδίου. Όπως τονίζει και ο ίδιος: «Το πιο καλά κυβερνώμενο κράτος θα είναι εκείνο που διαθέτει το καλύτερο εθνικό σύστημα εκπαίδευσης» (Owen, 1813). Σύμφωνα με την παιδαγωγική θεωρία του Owen, η εκπαίδευση αποτελεί το μέσο για την υπέρβαση των ταξικών φραγμών. Επιπλέον, στο βαθμό που αυτή συνδέεται με τους τομείς της οικονομίας και της παραγωγής, δύναται να αποτελέσει και παραγωγικό πλούτο. Αναγνώρισε ότι το ανθρώπινο δυναμικό είναι τόσο πολύτιμο στην παραγωγή των αγαθών όσο και οι οικονομικοί και υλικοί πόροι (ανθρώπινο δυναμικό = οικονομικοί/υλικοί πόροι), (Owen, 1813). Ο Robert Owen ήταν και ο πρώτος που μίλησε για την υπέρβαση της αντίθεσης μεταξύ της χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας. Η εκπαίδευση τόσο των εργατών όσο και των παιδιών, που τόσο ένθερμα προβάλλεται ως η βάση της μεταρρύθμισής του, στοχεύει όχι μόνο στην διεύρυνση της διευθυντικής ικανότητας στο πλαίσιο της παραγωγικής διαδικασίας αλλά και στη συνολική κριτική κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας προς την κατεύθυνση υπέρβασης της παραπάνω αντίθεσης. Πέρα από τις θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις, η μάθηση κατά τον Owen, δύναται να διδάξει στους ανθρώπους τις έννοιες της συνεργασίας, του αλτρουισμού, της συλλογικότητας, της αγάπης και ευγένειας ενάντια στα συναισθήματα του ανταγωνισμού, της ατομικότητας, της κακίας και της επιθετικότητας (Owen, 1813). Όλα τα παραπάνω, πηγάζουν και από την άποψη του Owen όσον αφορά την επίδραση της κοινωνίας στον άνθρωπο η οποία για τον ίδιο μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του (κοινωνία → άνθρωπος). Στο σημείο αυτό κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί, όπως και παραπάνω, η κριτική του Μαρξ στον «παιδαγωγικό πατερναλισμό» του Owen και η θέση του περί αλληλεπίδρασης ανθρώπου και κοινωνίας (κοινωνία ↔ άνθρωπος).

iii) Στην εργασία: μείωσε τον χρόνο της εργασίας, κατοχύρωσε την παροχή κανονικών διαλειμμάτων γεύματος για τους εργαζομένους, επένδυσε στην κατασκευή εργατικών κατοικιών (Hahn, 2007). Επιπλέον, μερίμνησε ξεχωριστά για την εργασία των γυναικών και παιδιών μέσω της αύξησης της ελάχιστης εργασιακά ενεργού ηλικίας των παιδιών σε 10 έτη και της μείωσης της εργάσιμης ημέρας στο $10^{1/2}$ ωρών χωρίς τη νυχτερινή εργασία για τα παιδιά (Owen, 1815). Ο Owen, έκρινε πώς η εργασία είχε άμεση σύνδεση με την ολοκλήρωση του ανθρώπου και πως αν βελτιώνονταν οι συνθήκες εργασίας θα μπορούσε να αποδώσει περισσότερο και, παράλληλα, να πραγματοποιηθεί μέσω αυτής της εργασίας.

Οι πενιχρές αμοιβές στη μισθωτή εργασία, η αγοραπωλησία παιδιών με στόχο την απλήρωτη εργασία κάτω από άθλιες συνθήκες, η δεκαεξάωρη συνεχόμενη καθημερινή απασχόληση αδιακρίτως φύλου, ηλικίας και δυνατοτήτων και οι συνδυαστικοί νόμοι του 1799 και του 1800, που απαγόρευαν ρητά την δυνατότητα οποιασδήποτε συλλογικής μορφής δράσης και εκδήλωσης εργασιακών αιτημάτων (Webb, 1917:8),

αποτελούν τα σημαντικότερα δείγματα της κατάστασης που επικρατούσε και ταυτόχρονα ήταν και οι αφετηριακές αιτίες της συνεργατικής δράσης του Robert Owen, ο οποίος, σύμφωνα με την Webb (1917:9), ήταν μάλλον και ο μόνος σε ολόκληρη τη βιομηχανία της Βρετανίας που έδειχνε να συνειδητοποιεί το μέγεθος του προβλήματος. Έχοντας βιώσει και ο ίδιος την εργοστασιακή ζωή, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, πίστευε πώς η δημιουργία συνεργατικών ενώσεων ήταν ο μονόδρομος που απαιτούνταν για να περιοριστούν οι άθλιες και απάνθρωπες συνθήκες εργασίας στο εργοστάσιο – «η λευκή δουλεία», όπως την χαρακτήριζε (Paquot 1998:40) – και για να φτάσει η ανθρωπότητα σε έναν «νέο ηθικό κόσμο» (Webb 1917:13-15 και Mumford, 1998:87).

Μετά την επιτυχία του New Lanark, ο Owen θα μετάσχει ενεργά στο βρετανικό εργατικό κίνημα και κατά τη φράση του Engels: «θα ταυτίσει τελικά το όνομα του με οποιαδήποτε κίνηση είχε να κάνει με την πρόοδο του συμφέροντος των εργαζομένων στην Αγγλία εκείνης της εποχής». Πέρα από θετικές ή και αρνητικές κριτικές που κατά καιρούς έγιναν στο πρόσωπο του, η συμβολή του για την συνέχεια της πορείας των εργατικών αγώνων κρίνεται ως καθοριστική, όχι μόνο στο προφανές επίπεδο της ιδεολογικής επιρροής, αλλά και έμπρακτα (Ασπρούλης, 2008: 40-41).

iv) Στο ζήτημα της πόλης και του περιβάλλοντος:

Ανακατασκεύασε δρόμους και κατοικίες αλλά έχτισε και νέες, για τους εργαζομένους και τις οικογένειές τους, οι οποίες ήταν σχεδιασμένες πάνω στις βασικές προδιαγραφές της υγιεινής του ανθρώπου: ήταν ευάερες και ευήλιες με λιγοστό αλλά επαρκή φωτισμό (Taylor, 1982). Επιπλέον, τόνισε πως οι κατοικίες αυτές θα πρέπει να περιβάλλονται από χώρους πρασίνου και μικρούς κήπους όπου θα υπάρχουν δημόσιοι περίπατοι και οτιδήποτε άλλο χρειάζεται για να έχουν οι κάτοικοι ανέσεις (Owen, 1813). Όπως περιγράφει και στο βιβλίο: *'A New View of Society'*, οι κάτοικοι το καλοκαίρι ασχολούνταν με την καλλιέργεια προϊόντων στο κήπο τους, ενώ οι περίπατοι τους προσέφεραν υγεία αλλά και τη δυνατότητα να ικανοποιούνται με την εναλλαγή φυσικών τοπίων. Τέλος, στήριξε την θέση για απομάκρυνση των ζώων, δηλαδή της κτηνοτροφικής δραστηριότητας, από τους δρόμους και την διατήρηση με τον τρόπο αυτό περισσότερων ζωνών πρασίνου προς όφελος των κατοίκων της κοινότητας. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό και με τη μέριμνα όσον αφορά τις υγιεινές συνθήκες ζωής των κατοίκων συνθέτουν τη θέση του στο ζήτημα του περιβάλλοντος.

Η εικόνα του χωριού, όπως είναι φυσικό, έχει αλλάξει κατά πολύ σήμερα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τομέας της βαμβακουργίας λειτούργησε έως και το 1968 και ακολούθησε μία περίοδος ύφεσης. Το 1970, τα βιομηχανικά κτήρια και τα σπίτια, που χρησιμοποιούσαν ο Owen και ο Dale, πουλήθηκαν σε μία εταιρεία μετάλλων. Αργότερα, το 1974, με αφορμή την πιθανότητα για κατεδάφιση του χωριού, ιδρύθηκε η Συνεργασία για την Διατήρηση του New Lanark η οποία κατέχει και το σύνολο των κτηρίων του χωριού. Μέχρι το 2005, τα περισσότερα κτήρια αποκαταστάθηκαν και το χωριό έχει μετατραπεί σε σημαντικό τουριστικό θέρετρο. Σήμερα το New Lanark έχει περίπου 200 μόνιμους κατοίκους. Γίνεται μία προσπάθεια διατήρησης της αυθεντικότητας του μέσω της απαγόρευσης στη χρήση κεραιών τηλεόρασης και δορυφορικών δίσκων, ενώ υπηρεσίες όπως τηλέφωνο, τηλεόραση και ηλεκτρική ενέργεια παρέχονται, εν τούτοις, μέσω υπογείων καλωδίων. Ο χαρακτηρισμός του ως περιοχή παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς από την UNESCO οφείλεται στην κάλυψη τριών σημείων τα οποία συνδέονται άμεσα με το όνομα του Robert Owen: η δημιουργία του μοντέλου των βιομηχανικών κοινοτήτων που εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο τον 19^ο και 20^ο αιώνα, οι καλώς σχεδιασμένες και εξοπλισμένες εργατικές κατοικίες αλλά και τα δημόσια κτήρια που ήταν χτισμένα με βάση τις πνευματικές αλλά και τις φυσικές τους ανάγκες και, τέλος, η άρρηκτη σύνδεση του New Lanark με τον

Οwen σε θέματα που σχετίζονται με την εξελικτική εκπαίδευση, τον εργοστασιακό μετασχηματισμό, τα πρότυπα της ανθρώπινης εργασίας, τη διεθνή συνεργασία, τις κηπουπόλεις τα οποία είχαν μία εμφανή επιρροή στις κοινωνικές εξελίξεις κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και ακόμη πιο πέρα. Επιπλέον, αποτελεί μέρος της RCAHMS (Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland). Στη συνέχεια πρόκειται να ακολουθήσει μία ενδεικτική παρουσίαση ενός μέρους του New Lanark και κάποιων κτισμάτων του από άποψη μορφολογίας και λειτουργικότητας στο τότε και στο σήμερα.

Οι παρακάτω εικόνες απεικονίζουν το New Lanark στα χρόνια του Robert Owen και στο σήμερα.

Εικόνα 2: Το New Lanark το 1818

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Εικόνα 3: Το New Lanark στο σήμερα

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Τα κτήρια τα οποία απαρτίζουν το χωριό την εποχή εκείνη είναι τα εξής:

A) Εργοστασιακό Συγκρότημα – Μύλοι (Mills: 1 – 2 – 3 – 4)

Αποτελούσαν, ουσιαστικά, το σημείο εμφάνισης και λειτουργίας της παραγωγικής διαδικασίας του χωριού. Εκεί οι εργάτες: άνδρες, γυναίκες και παιδιά περνούσαν το μεγαλύτερο μέρος της καθημερινότητάς τους συντελώντας στην συνολική παραγωγή.

Εικόνα 4: Πρόσοψη μύλου 1

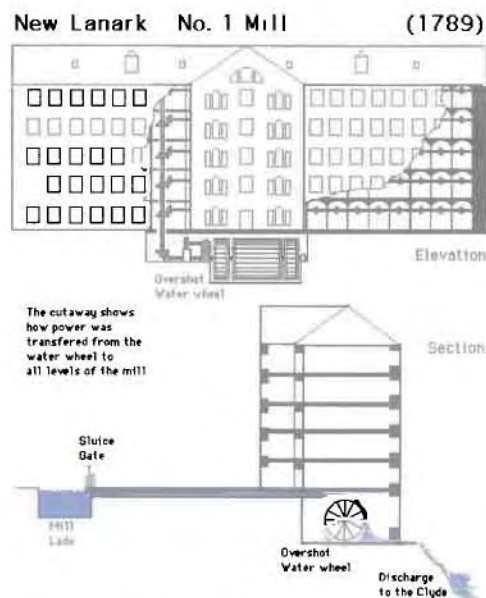
Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

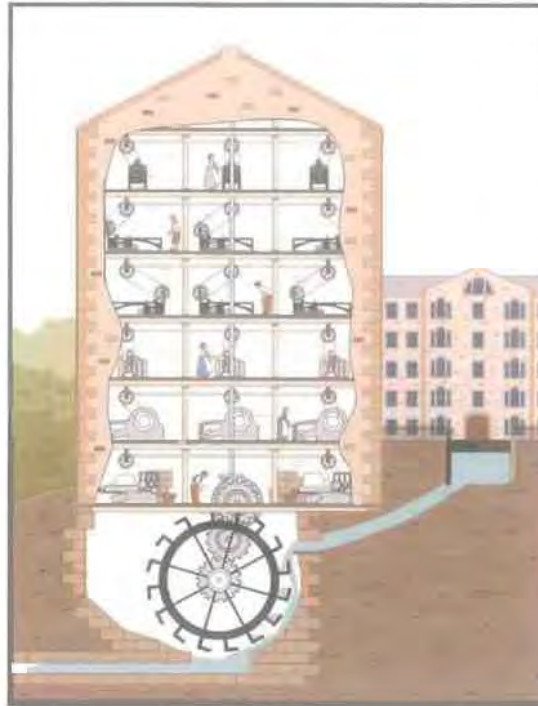
Εικόνα 5: Μύλοι 2 και 3

Πηγή: <http://www.scran.ac.uk/>

Στους μύλους 1,2 και 3 πραγματοποιούνταν η παραγωγή βαμβακιού ενώ ο τέταρτος χρησιμοποιούνταν για εργαστήριο και ως αποθηκευτικός χώρος αλλά και σαν κατοικία για τα ορφανά παιδιά (<http://www.ntsglasgow.org.uk/>). Η εργοστασιακή δραστηριότητα στηριζόταν από θέμα ενέργειας στην ύπαρξη των καταρρακτών της περιοχής.

Εικόνα 6: Τρόπος λειτουργίας του μύλου

Πηγή: <http://www.solarnavigator.net>

Εικόνα 7: Ομοίως με εικόνα 6

Πηγή: <http://www.tracyworld.co.uk/>

Οι εικόνες 6 και 7 απεικονίζουν το τρόπο με τον οποίο το νερό από το σημείο φόρτωσης του μύλου (Mill lade) από τους καταρράκτες και μέσω της υδροτροχού ροής από τα άνω (Overshot water wheel), μεταφέρεται μέσα στο εργοστάσιο θέτωντας σε κίνηση της μηχανές. Στο σημείο αυτό κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί ότι κατά την διάρκεια της εργασίας, ο Owen, εφάρμοσε ένα σύστημα «αξιολόγησης» των εργαζομένων, τόσο αναφορικά με την αποδοτικότητά τους πάνω στην παραγωγή όσο και την αποδοτικότητα που σημείωναν στην εξελικτική τους πορεία σε ανθρώπινη κλίμακα. Η εικόνα 8 απεικονίζει το μέσο που χρησιμοποίησε για το σκοπό αυτό: τη «σιωπηλή» συσκευή παρακολούθησης (silent monitor)³(Taylor, 1982).

³Η συσκευή τοποθετούνταν δίπλα από τον εργάτη την ώρα που εργαζόταν και ο ελεγκτής τον αξιολογούσε ανάλογα με την αποδοτικότητά του με άσπρο: αν ήταν καλή, μαύρο αν ήταν κακή και τα ενδιάμεσα χρώματα για μέτρια κ.λπ.

Εικόνα 8: Silent Monitor

Πηγή: <http://www.gtj.org/>

Σήμερα, ο μύλος 1 έχει μετατραπεί σε ξενοδοχείο το οποίο λειτούργησε πρώτη φορά το 1998 και παίρνει την απαραίτητη ενέργεια από τους καταρράκτες. Οι μύλοι 2 και 3 χρησιμοποιούνται για τουριστικούς σκοπούς ενώ στον μύλο 3 έχει τοποθετηθεί μία τουρμπίνα νερού που παράγει ηλεκτρική ενέργεια για ένα κομμάτι του χωριού. Η εικόνα 9 παρουσιάζει το ξενοδοχείο του New Lanark (Mill Hotel) και η εικόνα 10 απεικονίζει τον μύλο 3 και την γέφυρα με την οποία συνδέεται με το κέντρο των επισκεπτών για το οποίο πρόκειται να γίνει αναφορά παρακάτω.

Εικόνα 9: Mill Hotel

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Εικόνα 10: Mill 3

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

B) Παιδικός σταθμός (*Infant School*), το «Ινστιτούτο Διαμόρφωσης Χαρακτήρων» (*Institute for the Formation of Character*) για ενήλικες και το νηπιαγωγείο (*Nursery Building*)

Ο Owen, υπαγόρευσε την δημιουργία παιδικού σταθμού για την διαπαιδαγώγηση των παιδιών σε νεαρή ηλικία καθώς και νηπιαγωγείο για μικρότερης ηλικίας παιδιά, στο οποίο στεγάζονταν και ορφανά, στη λογική της διαμόρφωσης κατοίκων με συγκεκριμένα στοιχεία παιδείας και εκπαίδευσης. Επιπλέον, δημιούργησε και ένα Ινστιτούτο για την διαμόρφωση του χαρακτήρα ανθρώπων, μεγαλύτερης ηλικίας στη βάση του οράματός του να «δημιουργήσει» έναν τύπο ανθρώπου με ηθικά, κυρίως, χαρακτηριστικά. Το Ινστιτούτο ήταν τοποθετημένο δίπλα στις κατοικίες των εργαζομένων και τους μύλους, υποδηλώνοντας τη σύνδεση της στέγασης με την ευρύτερη ανάπτυξη της κοινωνίας (Flint, 2006). Στα εκπαιδευτήρια αυτά μαθαίνονταν κυρίως ιστορία και γεωγραφία αλλά η λογική στην οποία στηρίχθηκαν ήταν να δώσουν στους μαθητές το ερέθισμα της γνώσης πέρα από την στείρα αποστήθιση μέσω εικόνων, η απόκτηση των οποίων στοίχιζε περιουσίες. Οι εκπαιδευτές, από την άλλη μεριά, απαγορευόταν να χρησιμοποιούν αυστηρά μέτρα τιμωρίας απέναντι στους μαθητές, επιχειρώντας άλλους τρόπους προσέγγισης απέναντι και στα πιο «ατίθασα» παιδιά κατά τη διαδικασία της μάθησης. Επιπλέον, λόγω του ενεργού ρόλου που διαδραμάτισε το σχολείο, οι μητέρες – εργαζόμενες μπορούσαν να εργάζονται με καλύτερους όρους στο εργοστάσιο. Τέλος, δόθηκε μεγάλη φροντίδα και στο θέμα της πολιτιστικής διαπαιδαγώγησης των κατοίκων μέσω μαθημάτων μουσικής και χορού τα οποία παρακολουθούσαν μετά το πέρας της εργασίας τους. Στο κτήριο του ινστιτούτου στεγάζονταν και το κέντρο των επισκεπτών καθώς και σταθμός πυροσβεστικών οχημάτων ο οποίος δημιουργήθηκε το 1881 και παρείχε, επιπρόσθετη δύναμη ατμού για τους μύλους (<http://www.slideshare.net/>).

Εικόνα 11: Το σχολείο του Owen

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

**Εικόνα 12: Ινστιτούτο Διαμόρφωσης
Χαρακτήρων**

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Εικόνα 13: Η είσοδος του κέντρου των επισκεπτών

Πηγή: <http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Σήμερα, τόσο το σχολείο όσο και το Ινστιτούτο χρησιμοποιούνται για τουριστικούς σκοπούς – το ινστιτούτο και για επιχειρηματικούς σκοπούς – ενώ στο σταθμό πυροσβεστικών οχημάτων έχει γίνει αποκατάσταση της μηχανής του ατμού. Το κέντρο των επισκεπτών έχει μετατραπεί σε μουσείο που προσφέρονται πληροφορίες για οτιδήποτε αφορά το New Lanark αλλά και τον Owen. Τέλος, το νηπιαγωγείο έχει μετατραπεί σε ενοικιαζόμενα δωμάτια. Οι παρακάτω εικόνες δείχνουν την σημερινή λειτουργία των κτηρίων (<http://www.slideshare.net/>).

**Εικόνα 14: Το κέντρο των επισκεπτών
(Visitor Centre)**

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Εικόνα 15: Η μηχανή του ατμού

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Εικόνα 16: Το σχολείο του Owen

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Εικόνα 17: Το νηπιαγωγείο και άλλα κτήρια

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Γ) Το κατάστημα του χωριού (Village store):

Ο Owen άνοιξε ένα κατάστημα χαμηλού κέρδους, όπου καλής ποιότητας αντικείμενα μπορούσαν να αγοραστούν σε χαμηλή τιμή και όπου η πώληση του αλκοόλ ήταν αυστηρώς ελεγχόμενη, ενώ παράλληλα έκλεισαν όλα τα ιδιωτικά καταστήματα. Τα κέρδη από αυτήν την «επιχείρηση» επανεπενδύονταν στην εκπαίδευση και στο σχολείο του New Lanark. Αυτό το πρότυπο της λιανικής πώλησης αποτέλεσε, αργότερα, τη βάση της συνεταιριστικού κινήματος. Υπάρχει ακόμη και σήμερα προσφέροντας αντίστοιχου χαρακτήρα υπηρεσίες (<http://www.slideshare.net/>).

Εικόνα 18: Village Store

Πηγή: <http://delvesparkhouse.com/>

Εικόνα 19: Αναπαράσταση του Village Store

Πηγή:
<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Δ) Οι κατοικίες των εργαζομένων και των οικογενειών τους και η οικία του Owen: Όπως προαναφέρθηκε, ο Owen μερίμνησε για την κατασκευή κτηρίων τα οποία θα σχεδιάζονταν και χτιζονταν με βάση τις καλύτερες προδιαγραφές στο θέμα της υγιεινής αλλά και γενικότερα θα ήταν επαρκή να στεγάσουν και ολόκληρες οικογένειες. Επιπλέον, η κατοικία του ίδιου ήταν πλησίον των κατοίκων δημιουργώντας, έτσι, μια αίσθηση αμεσότητας και στα καθημερινά ζητήματα⁴. Οι εικόνες των κτηρίων (εικ.20, 22, 23) υποδηλώνουν τον χαμηλό συντελεστή των κατοικιών του New Lanark. Σήμερα το σπίτι του αποτελεί μουσείο ενώ πολλές από τις κατοικίες γκρεμίστηκαν ή και αποκαταστάθηκαν με άλλα κτήρια (π.χ. Youth Hostel). Οι κατοικίες των εργαζομένων στο μύλο που βρίσκονται δίπλα από το κατάστημα του χωριού, έχουν μετατραπεί επίσης σε μουσείο όπου προσφέρεται μία ποικιλία από αναδημιουργημένα δωμάτια και άλλα εκθέματα, τα οποία απεικονίζουν τις καθημερινές ζωές των ανθρώπων που ζούσαν και εργάζονταν στο New Lanark. Οι παρακάτω εικόνες (20-23) δείχνουν τα όσα περιγράφηκαν παραπάνω (<http://www.slideshare.net/>).

Ε) Άλλα κτήρια: Η εκκλησία του χωριού που τώρα χρησιμοποιείται για κοινωνικούς σκοπούς, το κανάλι «φόρτωσης» των μύλων (mill lade), το χρωματοποιείο και εργοστάσιο παραγωγής φωταερίου τα οποία έχουν γίνει καταστήματα, το εργαστήριο των μηχανικών που έχει μετατραπεί σε τουριστικά διαμερίσματα και τέλος οι

υδρόπυργοι (water houses) τα οποία ήταν δώροφα κτήρια δίπλα στο μύλο 1 και τώρα έχουν αντικατασταθεί με διαμερίσματα διακοπών.

Εικόνα 20: Το σπίτι του Owen

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Εικόνα 21: Αναπαράσταση κατοικίας εργαζομένων

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Εικόνα 22: Youth Hostel

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

Εικόνα 23: Οι σειρές (rows) από τις κατοικίες

Πηγή:

<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>

2.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ

Στη περίπτωση του Robert Owen και του New Lanark η πρακτική εφαρμογή, στο αρχικό στάδιο, προηγήθηκε της ολοκληρωμένης διατύπωσης της θεωρίας. Αυτό πήγαζε από την άποψη του Owen ότι μια θεωρία θα πρέπει πρώτα να αποδειχθεί και στη συνέχεια να παρουσιαστεί ως αληθής και εφαρμόσιμη. Πρόκειται, λοιπόν, πράγματι για ένα πείραμα το οποίο χαρακτηρίστηκε και ως παιδαγωγικό, εφόσον η εκπαίδευση είχε το κεντρικό ρόλο της πρακτικής αυτής. Η επιτυχία του πειράματος αυτού το κατέστησε ως ένα παράδειγμα μίμησης και για άλλες αντίστοιχες περιπτώσεις.

Όπως αναφέρθηκε, το μεγαλύτερο κομμάτι της θεωρίας του Owen αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε κατά τη διάρκεια παραμονής του στο New Lanark, σε διάστημα 24 ετών, και εμπλουτίστηκε μετέπειτα. Στη διάρκεια αυτή, μέσα από διάφορες δραστηριότητες (περιοδείες σε εργοστάσια, συμμετοχή σε επιτροπή για το ζεπέραςμα οικονομικού προβλήματος, ταξίδια κ.α.), ο Owen όρισε κάποιες αρχές όσον αφορά κυρίως το ζήτημα της εκπαίδευσης, της εργασίας και της μηχανοποίησής της και των υγιεινών συνθηκών ζωής των κατοίκων (κατοικίες, πράσινοι χώροι, ασφάλιση), στο γενικότερο πλαίσιο της καλυτέρευσης της ζωής των ανθρώπων και των ιδίων. Οι ιδέες του Owen πάνω στη εκπαίδευση τόσο των νεαρών ατόμων, τα οποία θα συνιστούν «τους κατοίκους του αύριο», όπως ο ίδιος είπε, όσο και όλων των υπολοίπων βρίσκουν άμεση ανταπόκριση στην κατασκευή των παιδαγωγικών σταθμών και του Ινστιτούτου (1816), τα οποία όμως δεν προσέφεραν μία στείρα γνώση αλλά αντιθέτως έδιναν ερεθίσματα στους μαθητές οποιασδήποτε ηλικίας τόσο πάνω στη γνώση, αλλά και στο ήθος. Η γνώση και η παιδεία ήταν για τον Owen τα σημαντικότερα και βασικότερα εφόδια ενός κράτους: «union without knowledge is useless; Knowledge without union is powerless». Στο τομέα της εργασίας μείωσε το συνολικό ωράριο και προσπάθησε να μετατρέψει την εργασία από σημείο εκμετάλλευσης και καταπίεσης σε σημείο έκφρασης και εξασφάλισης καλών συνθηκών. Οι παραπάνω θέσεις εκφράστηκαν το 1815 μετά τη περιοδεία του σε μεγάλα εργοστάσια της Αγγλίας η οποία είχε και ως σκοπό να αποκτήσει περαιτέρω γνώσεις πάνω στο ζήτημα της εργασίας. Αργότερα το 1816 πραγματοποιείται η μετάβαση του Owen από τη ιδιότητα του ως βιομήχανος και το χαρακτηρισμό του ως πρωτοποριακός στην εκπαίδευση, σε πρόγονο του σοσιαλισμού και του συνεργατισμού, όταν ζητείται να συμμετάσχει σε μια επιτροπή που στόχευε στο να βρει τα αίτια που προκάλεσαν τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας στην Αγγλία και τη

μείωση στη ζήτηση του αυξανόμενου βιομηχανικού προϊόντος. Στο σημείο αυτό είναι που ο Owen θέτει το πλαίσιο για την ανάπτυξη μιας νέας κοινωνικής πραγματικότητας – θέση που ολοκληρώνεται το 1820 – μέσω του δικτύου αγροτικών κοινοτήτων βασισμένων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής, οι οποίες θα είναι ενοποιημένες και σε συνεργασία μεταξύ τους. Οι μορφολογικές προδιαγραφές δεν «ταίριαζαν» με το New Lanark, αλλά τα λειτουργικά στοιχεία των κοινοτήτων αυτών ήταν με βάση το μοντέλο που είχε εφαρμόσει στην Σκωτία. Δείγμα του πνεύματος του συνεργατισμού που διακατείχε τον Owen αποτελεί ένα από τα κτήρια του New Lanark, το κατάστημα του χωριού, εφόσον λειτουργούσε προς όφελος της κοινότητας από τους κατοίκους και τα έσοδα πήγαιναν στο σύστημα εκπαίδευσης του χωριού. Στο τομέα της κατοικίας μερίμνησε ώστε όλοι οι κάτοικοι και οι οικογένειες τους να μένουν σε σπίτια με υγιεινές συνθήκες διαβίωσης. Παράλληλα, φρόντισε ώστε και ο εξωτερικός χώρος να έχει επάρκεια σε χώρους πρασίνου και να αποφεύγονται οι κτηνοτροφικές διεργασίες ώστε το έδαφος να παραμένει ανέπαφο για τους κατοίκους. Συμπεραίνεται έτσι, ότι οι αρχές που διατύπωσε ο Owen εφαρμόστηκαν παράλληλα στην κοινότητα του New Lanark, και με την έννοια αυτή θα μπορούσε να ειπωθεί ότι, στο μεγαλύτερο μέρος, υπήρξε μια άμεση αποτύπωση της θεωρίας στην πράξη. Η συνεισφορά του στο New Lanark είναι πολύ μεγάλη. Ακόμη και σήμερα ο χαρακτηρισμός του χωριού ως πολιτισμικό μνημείο κληρονομιάς οφείλεται και στην επιτυχημένη πρακτική του αλλά και στην ίδια την φυσιογνωμία του και μετέπειτα παρουσία τόσο σε θέματα συνδικαλιστικής φύσεως όσο και στη προσπάθεια δημιουργίας κολεκτιβισμού στο New Harmony.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί η πατερναλιστική στάση που κράτησε ο Owen στην περίπτωση του βιομηχανικού αυτού χωριού. Ο Owen πέρα από εκπρόσωπος της σχολής του ουτοπικού σοσιαλισμού, και όλης της ιδεολογίας της σχολής αυτής, ήταν στην μετέπειτα ζωή του ένας επιχειρηματίας ο οποίος διέθεσε την περιουσία του για την εκπλήρωση του προσωπικού του οράματος. Η συνεισφορά του τόσο στους κατοίκους του χωριού, όσο και στο συνεργατικό κίνημα είναι αναμφισβήτητα σημαντική. Πέρα όμως από αυτό, το γεγονός ότι δεν υπάρχει κάποια μαρτυρία ή πηγή που να φανερώνει την ύπαρξη κάποιας διαδικασίας ή οργάνου έκφρασης των κατοίκων του New Lanark, υποδηλώνει μια «υπεροχή» του απέναντι σε αυτούς, πέρα από το γεγονός ότι λειτουργούσε προς όφελος των ιδίων. Βέβαια, υπήρχε σίγουρα στο New Lanark η προσωπική επαφή του Owen με τους κατοίκους του χωριού

σε καθημερινό επίπεδο, εφόσον ήταν μόνιμος κάτοικος οπότε μπορούσε να συνδιαμορφώνει κατά κάποιο τρόπο τις όποιες απόψεις και επιθυμίες τους και να τις εφαρμόζει στη πράξη. Η εφαρμογή της θεωρίας στην πράξη δεν απέρρευε, λοιπόν, από μια διαδικασία λήψης αποφάσεων αλλά από την προσωπική πρωτοβουλία του Owen στον οποίο οι κάτοικοι είχαν πλήρη εμπιστοσύνη. Το γεγονός αυτό πιθανότατα είναι αποτέλεσμα των κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών της εποχής: το βιοτικό επίπεδο και επίπεδο παιδείας των κατοίκων εφόσον δεν υπήρχε διαμορφωμένο σύστημα παιδείας αλλά και αδυναμία συμμετοχής τους σε συλλογικές διαδικασίες, γεγονός που απέρρευε και από την έλλειψη του εκλογικού δικαιώματος κατά τη διάρκεια της εν λόγω εποχής⁵.

⁵ Στις αρχές του 19ου αιώνα, δικαίωμα ψήφου είχαν μόνο άντρες με σημαντική περιουσία και μόρφωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3**ΤΟ «ΦΟΝΤΟ» ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ
ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ROBERT
GILMAN ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ
ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ SVANHOLM****3.1. ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΣΥΝΘΕΤΟΥΝ ΤΟ «ΦΟΝΤΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΕΠΟΧΗΣ***Πολιτικό Σύστημα*

Όπως ειπώθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο η αλλαγή του πολιτικού συστήματος και το νέο σύστημα του φιλελευθερισμού με τις αρχές της ελευθερίας της αγοράς σε βάρος του κρατικού παρεμβατισμού, αποτέλεσε έναν σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη του ελεύθερου ανταγωνισμού και της επιχείρησης. Από τα τέλη του 19ου αιώνα και μετά εμφανίστηκε μια μορφή κοινωνικού φιλελευθερισμού η οποία «έβλεπε» θετικότερα τη μεταρρύθμιση του κράτους πρόνοιας και τον οικονομικό παρεμβατισμό. Όπως αναφέρει ο Γιαννακόπουλος (2005):

Η αναζήτηση του κοινωνικού ευαίσθητου κράτους εγγραφόταν στο νέο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο που είχε δημιουργήσει η Βιομηχανική Επανάσταση. Από το 1840 οι ρυθμοί της αθρόας εγκατάστασης στις δυτικοευρωπαϊκές πόλεις αυξάνονταν ραγδαία, χωρίς τον απαραίτητο κρατικό σχεδιασμό και την ορθολογική εκείνη οργάνωση που απαιτούσε αυτή η τόσο μεγάλη ανακατάταξη. Η εκμηχάνιση της εργασίας και η μαζική παραγωγή εντατικοποίησε την ανθρώπινη εργασία με αποτέλεσμα να οξυνθούν ακόμη περισσότερο και τα προβλήματα κοινωνικής προστασίας των πληθυσμών.

Η έμφαση αυτή έγινε η χαρακτηριστική θεματική του σύγχρονου φιλελευθερισμού ή του φιλελευθερισμού του 20ου αιώνα. Με την έννοια αυτή, η σύγχρονη αυτή μορφή του φιλελευθερισμού χαρακτηρίζεται από μια πιο διαλλακτική στάση απέναντι στην κρατική παρέμβαση. Το γεγονός ότι ο βιομηχανικός καπιταλισμός επέφερε νέες μορφές αδικίας για μια μεγάλη μάζα πληθυσμού οδήγησε την τοποθέτηση της έννοιας της ελευθερίας σε άλλη βάση: η ελευθερία με γνώμονα την προσωπική ανάπτυξη και εξέλιξη του ατόμου ώστε να φθάσει στο σημείο ολοκλήρωσης της προσωπικότητάς του και πραγματοποίησης των δυνατοτήτων του μέσω της κρατικής παρέμβασης με την μορφή ενός κράτους πρόνοιας (Heywood, 2006). Ένα σημαντικό ζήτημα το οποίο

αλλάζει κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα είναι το δικαίωμα της ψήφου. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, δικαίωμα ψήφου, όπως σημειώθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, είχαν μόνο άντρες με σημαντική περιουσία, που ήταν και μορφωμένοι. Ο θεσμός της καθολικής ψηφοφορίας αρχίζει να υιοθετείται από τον 19^ο αιώνα και στα τέλη του ίδιου αιώνα και τις αρχές του 20^{ου}, πραγματοποιείται καθολική επέκταση του δικαιώματος ψήφου στους άρρενες πολίτες.⁶

Σύστημα παραγωγής και τεχνολογικός τομέας

Μια άλλη σημαντική αλλαγή των προηγούμενων αιώνων ήταν η μετάβαση από τον πρωτογενή στο δευτερογενή τομέα η οποία συνδέθηκε με δύο επαναστάσεις. Όπως έχει ήδη ειπωθεί, η μια ήταν με την ανακάλυψη του ατμού (1780 – 1810), που σημείωσε έντονη αστικοποίηση και μετακίνηση του αριθμού των εργαζομένων στον βιομηχανικό τομέα και επιπλέον, συνέβαλε στην διευκόλυνση των μεταφορών αλλά και στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Η δεύτερη σημειώθηκε στα 1890 – 1900, και συνδέθηκε με μια άλλη ανακάλυψη, αυτή του ηλεκτρισμού που χρησιμοποιήθηκε τόσο στην παραγωγή όσο και στο τομέα της μεταφοράς. Επιπλέον, την περίοδο αυτή παρατηρείται μια σταθερότητα στον δευτερογενή τομέα και μια άνοδος του τριτογενή (τομέας υπηρεσιών). Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου με την εφεύρεση του τρανζίστορ το 1948, δημιουργήθηκαν και εφαρμόστηκαν ολοκληρωμένα κυκλώματα τα οποία οδήγησαν σε βελτιώσεις στο τομέα των τηλεπικοινωνιών, στη μαζική κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών και στην ανάπτυξη, σε μικρό χρονικό διάστημα, μιας νέας επιστήμης της Πληροφορικής. «Όλες αυτές οι επιστημονικές και τεχνολογικές αλλαγές προκάλεσαν τέτοιες απρόβλεπτες οικονομικές και πολιτικές ανακατατάξεις, ώστε οι μελετητές να ομιλούν πλέον για την τρίτη βιομηχανική επανάσταση και είσοδο στην ενιαία παγκόσμια μεταβιομηχανική κοινωνία, του ενοποιημένου «παγκόσμιου χωριού» (Φραγκόπουλος, 2000).

Παγκοσμιοποίηση και καταναλωτικό πρότυπο ζωής

Οι κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές, τεχνολογικές συνθήκες της εν λόγω εποχής (20^{ος} αιώνας), επέφεραν την αυξανόμενη αλληλεξάρτηση, ενσωμάτωση και «τριβή» μεταξύ ανθρώπων και εταιρειών σε διάφορα μέρη του κόσμου, αυτό που έλαβε τον όρο: παγκοσμιοποίηση. Πρόκειται για ένα γενικό όρο που αναφέρεται σε ένα

⁶ Αντίστοιχα οι γυναίκες απέκτησαν δικαίωμα ψήφου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

σύμπλεγμα σχέσεων στα πεδία της οικονομίας, του εμπορίου, της κοινωνίας, της τεχνολογίας, της κουλτούρας και της πολιτικής. Ο όρος χρησιμοποιείται τουλάχιστον από το 1944, αλλά ο πρώτος που τον χρησιμοποίησε σε οικονομικό πλαίσιο ήταν ο Θήοντορ Λέβιτ⁷. Η παγκοσμιοποίηση κατηγοριοποιείται ως εξής:

- *βιομηχανική παγκοσμιοποίηση*: η ενίσχυση και επέκταση των πολυεθνικών εταιρειών.
- *χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση*: η ανάδυση παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών και η πιο εύκολη πρόσβαση σε εξωτερικές χρηματοδοτήσεις για εταιρικούς και κρατικούς δανειζόμενους.
- *πολιτική παγκοσμιοποίηση*: η επέκταση των πολιτικών συμφερόντων σε περιοχές και χώρες που δεν γειτνιάζουν με τα πολιτικά ισχυρά κράτη.
- *παγκοσμιοποίηση της πληροφόρησης*: αύξηση της ροής πληροφόρησης μεταξύ γεωγραφικά μακρινών περιοχών.
- *πολιτισμική παγκοσμιοποίηση*: ανάπτυξη διαπολιτισμικών επαφών και δημιουργία μιας παγκόσμιας κουλτούρας (<http://el.wikipedia.org/>).

Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί συνεπώς μια πολυδιάστατη έννοια με πτυχές κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού και πολιτιστικού χαρακτήρα. Υπάρχουν δύο επικρατούσες θέσεις όσον αφορά την παγκοσμιοποίηση: από την μία είναι οι υποστηρικτές του ελεύθερου εμπορίου, οι οποίοι θεωρούν ότι η παγκοσμιοποίηση αποτελεί την ωφέλιμη επικράτηση της ελευθερίας και του καπιταλισμού. Υποστηρίζουν ότι οι οικονομικές θεωρίες για συγκριτικό πλεονέκτημα υποδεικνύουν ότι το ελεύθερο εμπόριο οδηγεί σε πιο αποτελεσματική κατανομή του πλούτου, με όφελος για όλες τις χώρες που μετέχουν στο εμπόριο. Γενικά, αυτό οδηγεί σε χαμηλότερες τιμές, χαμηλότερη ανεργία και ψηλότερη αποδοτικότητα. Από την άλλη, οι επικριτές της οικονομικής πτυχής της παγκοσμιοποίησης υποστηρίζουν ότι δεν είναι, όπως δηλώνουν οι υποστηρικτές της, μια αναπόφευκτη διαδικασία η οποία πηγάζει φυσικά από τις οικονομικές ανάγκες όλων. Επισημαίνουν ότι η παγκοσμιοποίηση είναι μια διαδικασία που εξυπηρετεί τα συμφέροντα των εταιρειών, και αντιτάσσουν τη δυνατότητα καθιέρωσης εναλλακτικών

⁷ Αμερικανός οικονομολόγος και καθηγητής στο Harvard Business School, εκδότης του Harvard Business Review που ασχολήθηκε με την αύξηση της κυκλοφορίας του Review και την αντιστοίχιση του όρου της παγκοσμιοποίησης με οικονομικούς όρους.

θεσμών και πολιτικών, με κατεύθυνση κοινωνική και περιβαλλοντική και όχι καθαρά οικονομική.

Μια δυνατότητα που προσέφερε η παγκοσμιοποίηση ήταν η ταχύτατη διακίνηση των αγαθών αλλά και ιδεών. Με τη διάδοση της τεχνολογίας – ιντερνέτ – αλλά και των μέσων μαζικής ενημέρωσης (ραδιόφωνο, τύπος, τηλεόραση) προσφέρεται η δυνατότητα ενημέρωσης όσον αφορά διαφορετικούς πολιτισμούς, ήθη και έθιμα. Η παράλληλη αύξηση του βιοτικού και οικονομικού επιπέδου του πληθυσμού των ανεπτυγμένων χωρών συνέβαλε στην επέκταση του καταναλωτικού προτύπου ζωής. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την βαρύτητα που δόθηκε στην απόκτηση της προσωπικής ευτυχίας για τον κάθε άνθρωπο, οδήγησε στη συσχέτιση της προσωπικής ευτυχίας με την κατοχή υλικών αγαθών. Ο νέος κλάδος της διαφήμισης συνέβαλε, κατά κύριο λόγο, ώστε η κοινωνική εικόνα του καθενός να εξαρτάται από τη δυνατότητά του να κατέχει και την προοπτική να είναι αυτό που προτάσσεται μέσα από το χώρο της, αλλά και το χώρο των μέσων. Ο βαθμός κατοχής, και συνεπώς κοινωνικής εικόνας, προκύπτει τόσο από την ποσότητα των αγαθών όσο και από την ποιότητα που καθορίζεται και από τον βαθμό σπανιότητας. Με βάση την διακεκριμένη κατανάλωση του Bosquet (1984), επιτρέπεται η παραγωγή σπάνιων αγαθών με σκοπό την χρήση, αρχικά, για περιορισμένο αριθμό καταναλωτών οι οποίοι αποκτούν, με τον τρόπο αυτό, μία προνομιακή θέση σε σχέση με εκείνους που αδυνατούν να τα αποκτήσουν. Παράλληλα, η αποκλειστική πρόσβαση (Bosquet, 1984) σε αγαθά ή και περιοχές ισχυροποιεί ακόμη περισσότερο αυτές τις διαφοροποιήσεις εφόσον η περιορισμένη χρήση εξασφαλίζει και μεγαλύτερη παρεχόμενη ποιότητα, γεγονός που για παράδειγμα περιγράφεται μέσα από τις υποβαθμισμένες εργατικές συνδικίες από τη μία και τα πολυτελή και βιώσιμα προάστια από την άλλη. Όλα τα παραπάνω συνθέτουν: «ένα σύνδρομο στέρησης και επιθυμίας» (Νικολαΐδου, 1993), κυρίως, για τις ομάδες ανθρώπων που δεν έχουν ευκολία στην πρόσβαση υλικών αγαθών. Η στέρηση στην περίπτωση της διακεκριμένης κατανάλωσης του Bosquet που αναφέρθηκε παραπάνω μετατίθεται από το μη κατέχειν, στο κατέχειν κάτι διαφορετικό. Με τη συνεχή αναπαραγωγή καινούριων αγαθών, σύμφωνα με την Νικολαΐδου (1993): «η κοινωνία δεν ικανοποιεί ανάγκες αλλά, αντιθέτως, δημιουργεί νέες, πλασματικές ανάγκες ενδυναμώνοντας το στερητικό σύνδρομο και διαιωνίζοντας τις κοινωνικές ανισότητες». Επιπλέον, λόγω της εμφάνισης των κοινωνικών ανισοτήτων οι άνθρωποι αναπτύσσουν

ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ τους με αποτέλεσμα την έλλειψη συλλογικότητας και την ενίσχυση της ατομικότητας.

Ανάπτυξη – Οικονομική Ανάπτυξη

Στο πλαίσιο του παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος το οποίο προαναφέρθηκε, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα εμφανίζεται ο όρος ανάπτυξη ως μία διαδικασία ευνοϊκής αλλαγής και «ανέλιξης» από ένα κατώτερο σε ένα ανώτερο στάδιο το οποίο χαρακτηρίζεται από έννοιες όπως: εξέλιξη, αύξηση και ωρίμανση. Η ανάπτυξη αυτή συνδέθηκε, κυρίως, με την οικονομική μεγέθυνση – ο ρυθμός αύξησης της αξίας του συνολικού επιπέδου παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών μιας οικονομίας (το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν ή Εθνικό Εισόδημα) - με στοιχεία ποσοτικά και όχι ποιοτικά, αλλά και με την πρόοδο και την καινοτομία και συνεπώς με την τεχνολογική εξέλιξη. Στη μέτρηση της ανάπτυξης συμπεριλαμβάνονται, παράλληλα, και κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί δείκτες. Οι δυτικές καπιταλιστικές κοινωνίες επιλέγοντας το μοντέλο της απεριόριστης ανάπτυξης, χωρίς να συνυπολογίζουν στα αναπτυξιακά τους προγράμματα το κοινωνικό κόστος των οικονομικών τους επιλογών, οδήγησαν τον πλανήτη σε οριακά σημεία οικολογικής ανισορροπίας και μεγάλες μάζες του πλανήτη, ο οποίος ζει σε μεγάλα αστικά κέντρα, σε κοινωνική και οικονομική εξαθλίωση (Νικολαΐδου, 1993). Όπως αναφέρει η Νικολαΐδου (1993): «Απόρροια της πτωτικής τάσης του κέρδους εξαιτίας της υπερσυσσώρευσης του κεφαλαίου είναι η επιδίωξη μεγιστοποίησης των κερδών μέσω της χρησιμοποίησης υπερσύγχρονης τεχνολογίας σε μία διαρκώς αυξανόμενη οικονομική μεγέθυνση, με παράλληλη εξάντληση των φυσικών πόρων και πρόκληση ανισορροπιών στο σύστημα».

Σύγχρονες Μητροπόλεις και θεωρίες πάνω στο ζήτημα

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η βιομηχανική επανάσταση ήταν εκείνη που έθεσε τις βάσεις, μέσω της αναπροσαρμογής των νόμων της αγοράς σύμφωνα με τα διαθέσιμα εργατικά χέρια, τις πρώτες ύλες και τις νέες τεχνικές, για την ανάδειξη ενός νέου πολιτικού σκηνικού. Η μετακίνηση των αγροτικών πληθυσμών στα αστικά κέντρα και η εξάπλωση των πόλεων προκάλεσε μία κατάσταση έντονης εξαθλίωσης, εκμετάλλευσης στην εργασία και την αγορά καθώς και τη δημιουργία άναρχων και υποβαθμισμένων βιομηχανικών πόλεων, εικόνα που παρουσιάστηκε ήδη στο προηγούμενο κεφάλαιο στην ‘Σκοτεινή Αγγλία’ του Booth. Η αστικοποίηση

αποτελεί, σε γενικότερη κλίμακα, ένα πολύπλοκο οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο μεταβάλλεται ιστορικά, εκδηλώνεται κυρίως κατά την πορεία εκβιομηχάνισης και επιδρά άμεσα στη δημογραφική δομή και την οργάνωση του αστικού και περιφερειακού χώρου. Στην Ευρώπη το φαινόμενο αυτό εξελίχθηκε παράλληλα με την εκβιομηχάνιση. Σύμφωνα με τον Lefebvre, η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Μέσα στα πλαίσια αυτά, και όπως περιγράφηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, εμφανίστηκαν τότε κάποια ρεύματα «επίλυσης» των προβλημάτων που εμφανίστηκαν στην βιομηχανική πόλη του 19^{ου} αιώνα, όπως οι ουτοπικοί Owen και Fourier αλλά και αργότερα ο Howard με την κηπούπολη που αποτέλεσε: «κατά κάποιο τρόπο τη συνισταμένη όλων των προηγούμενων και τον πρόδρομο της σύγχρονης πολεοδομίας τουλάχιστον στη Μεγάλη Βρετανία» (Ροδολάκης, 2007).

Οι διάφορες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, η προσπάθεια αναδόμησης των πόλεων μέσω της απορρόφησης των τεχνολογικών επιτευγμάτων της βιομηχανίας και εξάλειψης των πολιτικό – ιδεολογικών κινημάτων στα πλαίσια αυτού του κοινωνικού και οικονομικού συστήματος, επέφερε την εμφάνιση του τεχνικού ρεαλισμού του 20^{ου} αιώνα. Η σύγχρονη εθνική μητρόπολη είναι το αποτέλεσμα της μετατροπής των βιομηχανικών πόλεων μέσω διαδικασιών ρύθμισης, αναβάθμισης και οργάνωσης του χώρου των πόλεων αυτών σε συνάρτηση με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και των δικτύων μεταφορών και επικοινωνίας αλλά και της γενικότερης εξέλιξης του κυρίαρχου κοινωνικού και οικονομικού συστήματος όπου υπάρχει κεντρικός έλεγχος των οικονομικών δραστηριοτήτων. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις δημιουργείται ένα σύστημα οικισμών και χρήσεων γης, γενικότερα, σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, το οποίο είναι ιεραρχημένο και του οποίου τα στοιχεία (περιφέρειες, οικισμοί, μητροπόλεις), βρίσκονται σε πλήρη αλληλεξάρτηση. Προς την κατεύθυνση αυτή βοήθησε και η δυνατότητα για αποκέντρωση δραστηριοτήτων δευτερογενούς τομέα – π.χ. μεταφορά μεγάλων βιομηχανικών μονάδων πλησίον νέων «οικισμών δορυφόρων» (Ροδολάκης, 2007), λόγω και των λειτουργικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων που δημιουργούσαν στο εσωτερικό των πόλεων. Παράλληλα, πραγματοποιείται συσσώρευση δραστηριοτήτων και λειτουργιών τριτογενούς τομέα (εμπόριο, υπηρεσίες, διοίκηση) στις αναβαθμισμένες, πλέον, κεντρικές περιοχές, οι οποίες αφορούν πέρα από τον πληθυσμό των περιοχών αυτών και το συνολικό πληθυσμό του περιφερειακού συγκροτήματος που επηρεάζουν. Αυτές

λοιπόν οι πόλεις «χάνουν» το βιομηχανικό τους χαρακτήρα και μετατρέπονται σε κέντρα διοικητικά και εμπορικά, τριτογενοποιούνται και καταλήγουν να είναι περιφερειακές μητροπόλεις. Αντίστοιχα, λοιπόν με την βιομηχανοποίηση και την αστικοποίηση, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι και η τριτογενοποίηση και μητροπολιτικοποίηση αποτελούν τις «δύο όψεις ενός άλλου νομίσματος». Ο Κομνηνός (1986) αναφέρει ότι η αφετηρία στη συγκρότηση της αστικότητας είναι η πώλωση της συσσώρευσης κεφαλαίου και η συγκέντρωση της παραγωγής, των ανταλλαγών, του πληθυσμού και της κατανάλωσης σε ορισμένα σημεία του εθνικού χώρου. Διαμορφώνεται, έτσι, μία «κομβική χωρητικότητα η οποία εμπεριέχει όλες τις αντιφάσεις και αντιθέσεις της συσσώρευσης που την παρήγαγε» (Κομνηνός, 1986). Αυτές οι αντιφάσεις σχετίζονται με την αξιοποίηση του κεφαλαίου, το κοινωνικό χαρακτήρα της παραγωγής και της ιδιοποίησης του προϊόντος της σε ατομικό επίπεδο, τα κοινωνικά υποκείμενα που λαμβάνουν μέρος στην διαδικασία της συσσώρευσης και στην πάλη για την διανομή της παραγωγής αλλά και τον περιορισμό της συσσώρευσης σε ένα χώρο που εντείνει τις συγκρούσεις για την ιδιοποίησή του (Κομνηνός, 1986:24). Λόγω του γεγονότος ότι έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί για την μητρόπολη, ο Κομνηνός υποστηρίζει ότι δεν αποτελεί έναν όρο αυστηρά τοποθετημένο μέσα σε επιστημονικά πλαίσια, αλλά έχει, κυρίως, φιλολογικό και συναισθηματικό περιεχόμενο. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το μητροπολιτικό δίκτυο είναι το κύριο αστικό δίκτυο, όπου συγκεντρώνεται η μεγάλη μάζα των σύγχρονων αστικών δραστηριοτήτων δηλαδή οι μητροπόλεις είναι τα αστικά κέντρα κάθε χώρας. Η μητρόπολη ως σημείο πώλωσης των αστικών δραστηριοτήτων δύναται να συνδεθεί με την καπιταλιστική ανάπτυξη. Πράγματι, ο Κομνηνός (1986) παραθέτει απόψεις οι οποίες συνδέουν χαρακτηριστικές διαδικασίες της καπιταλιστικής οικονομικής ανάπτυξης με την γεωγραφική συγκέντρωση δραστηριοτήτων, την αστικοποίηση και το μέγεθος των αστικών κέντρων. Τέτοιες απόψεις δύναται να συνοψισθούν στις θεωρίες περί χωρικής συγκέντρωσης όπως η θεωρία των οικονομιών κλίμακας του Hoover (εσωτερικές – εξωτερικές οικονομίες κλίμακας), αλλά και προσεγγίσεις που συσχετίζουν την ανάπτυξη της πόλης με τη διάχυση της ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού όπως οι θεωρίες των πόλων ανάπτυξης των Perroux (1955), Hirschman (1958) και Myrdal (1958) και της σχέσης κέντρου - περιφέρειας του Friedmann (1966). Όσον αφορά την μαρξιστική προσέγγιση η ανάπτυξη των μητροπολιτικών κέντρων καθώς και ο σχηματισμός εθνικών μητροπολιτικών συστημάτων αποτελεί απόρροια της ανάπτυξης

του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και πιο συγκεκριμένα της κίνησης του κεφαλαίου, της ταξικής πάλης και της τεχνολογικής προόδου. (Harvey 1978 και Castells 1973). Η κάθε απόφαση που λαμβάνεται για την χωροθέτηση οποιασδήποτε λειτουργίας θα πρέπει να είναι κοινή με την απόφαση για επένδυση εφόσον σε κάθε χωροθέτηση απαιτείται ένα σταθερό, αρχικό κεφάλαιο. Έτσι, επιλέγεται τελικά η χωροθέτηση η οποία θα αποφέρει το μέγιστο κέρδος σε ένα βέβαιο χρόνο. Στο ζήτημα της ταξικής πάλης αρκεί να αναφερθεί η μεταφορά των βιομηχανιών έξω από τα μεγάλα αστικά κέντρα, στη περιφέρεια, ως συνέπεια της δυνάμωσης της εργατικής τάξης μέσα στις πόλεις και των νικών της ενάντια στους ιδιοκτήτες των βιομηχανιών. Ξεκινάει, έτσι, η προαστικοποίηση και η εξάπλωση της μητρόπολης. Χαρακτηριστικά στην Αμερική, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, εμφανίζεται έντονα το φαινόμενο αυτό που είχε σαν αποτέλεσμα την παράλληλη υποβάθμιση των αστικών κέντρων και τη δημιουργία «γκέτο». Τέλος, η τεχνολογική πρόοδος με την ανάπτυξη των μεταφορών και των επικοινωνιών έδωσε την δυνατότητα για την περαιτέρω συγκέντρωση δραστηριοτήτων και λειτουργιών σε περιορισμένο χώρο (Κομνηνός, 1986).

Γενικά, οι μαρξιστικές προσεγγίσεις δέχονται σαν προτεραιότητα και προβάλλουν ως καθοριστικής σημασίας το ρόλο των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής και των παραγωγικών δυνάμεων μέσα στο αστικό περιβάλλον το οποίο είναι απλά ένα κοινωνικό προϊόν. Ο Lefebvre (2007), μιλώντας για την σημερινή μητρόπολη θεωρεί ότι είναι το αποτέλεσμα – προϊόν(εμπόρευμα) της νέο καπιταλιστικής κοινωνίας μέσα στο οποίο ο παράγοντας άνθρωπος δεν υφίσταται και ο ίδιος νιώθει αποκομμένος μέσα στο ίδιο το τόπο όπου ζει. Τονίζει επιπλέον τον κατακερματισμό και την παράλληλη ομοιογένειά του σύγχρονου χώρου σε μία προσπάθεια του συστήματος να επικαθοριστεί. Ο χώρος του καπιταλιστικού συστήματος παρουσιάζεται εμπορευματοποιημένος, τεμαχισμένος και γεμάτος αντιφάσεις και συγκρούσεις. Στο χώρο αυτό αντιστοιχεί και ένας αντίστοιχος χρόνος – εμπόρευμα: χρόνος εργασίας, κατανάλωσης, διασκέδασης, διαδρομής κ.λπ. και οι αξίες της χρήσης(αέρας, νερό, φώς, ζέστη: άμεσα και έμμεσα δώρα της φύσης) έχουν μετατραπεί σε ανταλλακτικές αξίες με απόρροια την καταστροφή τους. Μέσω των διαφόρων επιπτώσεων που προκαλούνται από το γεγονός αυτό, προβάλλεται η απαίτηση για περαιτέρω παραγωγή χώρου. Ο μητροπολιτικός χώρος χαρακτηρίζεται από αντιθέσεις και αντιφάσεις εφόσον η αντιστοιχία ανάμεσα στην καπιταλιστική συσσώρευση και την μητροπολιτική

χωρητικότητα δεν είναι ομαλή. Οι αντιθέσεις σχετίζονται με την προσπάθεια επιβολής των διαφόρων κοινωνικών ομάδων πάνω στον χώρο, μέσω της κατοχής του. Οι αντιφάσεις προκύπτουν από την διαφορετική σκοπιά με την οποία οι διαφορετικές ομάδες αντιμετωπίζουν την υλοποίηση της χωρητικότητας αυτής, εφόσον οφείλει να προκύψει μέσα από την συνδυασμένη δράση πολλών υποκειμένων (Κομνηνός, 1986). Ο σχεδιασμός αποτελεί το εργαλείο ρύθμισης, στο μέτρο του δυνατού, των αντιθέσεων αυτών. Ο Le Corbusier ερχόμενος να υπερασπιστεί την ανθρώπινη κλίμακα, εμφανίζει την εικόνα του «τυπικού ανθρώπου» που είναι ίδιος σε όλο τον κόσμο και οι ανάγκες του καλύπτονται στα πλαίσια τεσσάρων λέξεων – κλειδιά: κατοικία, εργασία, ψυχαγωγία και κυκλοφορία. Ο Lewis Mumford αναφέρεται στην μεγαλούπολη την σύγχρονη, δηλαδή, μητρόπολη των τεραστίων διαστάσεων και των γιγάντιων και επιβλητικών έργων (γέφυρες κ.λπ.) που προκαλούν δέος αλλά ταυτόχρονα αποκλείουν τον άνθρωπο από ένα τέτοιας φύσης «τοπίο».

Σύγχρονη πόλη

Οι πόλεις καλύπτουν μόλις το 2% της επιφάνειας του πλανήτη αλλά, παρόλα αυτά, 3 τρισεκατομμύρια του παγκόσμιου πληθυσμού κατοικούν σε πόλεις (Gasson, 2002:1). Η σύγχρονη πόλη ως «σημείο έλξης» του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού και συνεπώς συγκέντρωσης του μεγαλύτερου μέρους της παραγωγής και ιδιαίτερα της καταναλωτικής δραστηριότητας, αποτελεί και τον βασικό αποδέκτη προβλημάτων σχετιζομένων με το περιβάλλον (κυκλοφοριακή συμφόρηση, θόρυβος κ.λπ.) αλλά και κοινωνικής φύσεως (κοινωνικός αποκλεισμός, ανισότητες κ.λπ.). Εξαιτίας του αυξημένου πλούτου, που οφείλεται στην αποδοτικότητα των πόλεων, ο μέσος όρος της κατανάλωσης και ρύπανσης που προέρχεται από τους ανθρώπους έχει αυξηθεί με ταχύτητα τον τελευταίο αιώνα (Irtgang, 2005). Οι διάφορες κοινωνικές, οικονομικές συνθήκες, επίδρασαν άμεσα στο αστικό περιβάλλον διαμορφώνοντάς και δημιουργώντας νέες συνθήκες διαβίωσης οι οποίες δεν καλύπτουν τους κατοίκους των πόλεων τόσο σε επίπεδο υγιεινής όσο και σε προσωπικό επίπεδο.

Διάφορες μελέτες, που έγιναν τις τελευταίες δεκαετίες με αντικείμενο τα προβλήματα των σύγχρονων πόλεων τόνισαν τον περιορισμό των ελεύθερων χώρων και του πρασίνου,... τις κοινωνικές συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, .. την αδυναμία ικανοποίησης κοινωνικών στόχων μεγάλου μέρους του πληθυσμού των αστικών κέντρων, όπως απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας κ.λπ. (Νικολαΐδου, 1993).

Οι πόλεις είναι «κλειστές», με κύριο στοιχείο το τσιμέντο και ελάχιστους χώρους πρασίνου. Η ανέλιξη και εξέλιξη – στοιχεία της ανάπτυξης – δεν φαίνεται να αποτυπώνονται ούτε σε χωρικό αλλά ούτε και σε κοινωνικό επίπεδο. Τα υψηλά επίπεδα ρύπανσης των πόλεων, οι στενοί δρόμοι, τα ψηλά κτήρια, τα αυτοκίνητα και τα υπέργεια parking δεν φαίνεται να συνθέτουν μια εικόνα ανάπτυξης. Μέσα στο τοπίο αυτό, οι κάτοικοι των πόλεων δεν έχουν τη δυνατότητα ανάπτυξης είτε σε προσωπικό, είτε σε κοινωνικό επίπεδο. Όπως ήδη προαναφέρθηκε με βάση τον Lefebvre (2007), ο κάτοικος της σύγχρονης πόλης νιώθει αποκομμένος μέσα στον ίδιο τον τόπο όπου διαμένει, γεγονός το οποίο του δημιουργεί μεγαλύτερη ανασφάλεια σε συνδυασμό και με την απομόνωση του από τους άλλους ανθρώπους λόγω των ανταγωνιστικών και ατομιστικών σχέσεων που δημιουργεί η σύγχρονη συγκυρία. Όπως τονίζει η Νικολαΐδου (1993): «Οι σύγχρονες συνθήκες εργασίας, ...έχουν οδηγήσει τον άνθρωπο σε διανοητική, συναισθηματική και ψυχική σύγχυση».

3.1.1. ΤΟ «ΠΡΑΣΙΝΟ» ΠΡΟΤΑΓΜΑ

3.1.1.1. ΠΡΑΣΙΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στα πλαίσια της ανάπτυξης με βάση τα οικονομικά κριτήρια που έθετε το σύστημα του φιλελευθερισμού και της ελεύθερης αγοράς, το ζήτημα του περιβάλλοντος τοποθετήθηκε σε «δεύτερη μοίρα». Η έννοια της αιωφόρου ανάπτυξης ή βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί ένα «κάλεσμα» επιστροφής στην φύση μετά από έναν αιώνα όπου κυριάρχησε η θεωρία ότι η εθνική πρόοδος επιτυγχάνεται μόνο μέσα από την έντονη βιομηχανοποίηση, το εμπόριο, την αστικοποίηση (δημιουργία μεγαλουπόλεων – μητροπόλεων) και την δημιουργία τελικά της παγκοσμιοποιημένης κοινότητας και των καταναλωτικών προτύπων της όπως αυτά περιγράφηκαν στο προηγούμενο υποκεφάλαιο.

Τα τελευταία χρόνια, λόγω ζητημάτων που σχετίζονται με την περιβαλλοντική υποβάθμιση, κυρίως, αλλά και τις κοινωνικές ανισότητες, γίνεται αντιληπτό ότι η έννοια της ανάπτυξης δεν θα πρέπει να ταυτίζεται με αυτή της οικονομικής μεγέθυνσης αλλά αντιθέτως να δίνεται βάση στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, στο πλαίσιο της φέρουσας ικανότητας των υποστηρικτικών οικοσυστημάτων (Beazley, IUCN/UNEP/WWF, 1993). Η ίδια η διαδικασία της ανάπτυξης είναι αντίθετη με την προστασία του περιβάλλοντος ακόμα και όταν το περιβάλλον περιλαμβάνεται στα

πλαίσια αναπτυξιακών επιλογών, όπου τελικά μετατίθεται ως πρόβλημα αλλά δεν επιλύεται. Το μοντέλο της πράσινης ανάπτυξης το οποίο προβάλλεται στο σήμερα περιλαμβάνει μία στροφή προς την περιβαλλοντική διαχείριση της ανάπτυξης. Κάποια από τα βασικά σημεία του μοντέλου αυτού αφορούν: την αξιοποίηση των περιβαλλοντικών σκοπών ως κίνητρο για την ανάπτυξη και όχι ως φραγμό σε αυτήν, την ενσωμάτωση περιβαλλοντικών στόχων την οικονομική πολιτική, την στήριξη της ανάπτυξης ανάλογα με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της κάθε περιοχής (κλίμα, περιβάλλον, τοπικά προϊόντα), σε «πράσινους» λογαριασμούς και «πράσινους» φόρους ως κίνητρα οικονομικής δράσης, την ισότιμη πρόσβαση όλων στα αγαθά της φύσης και της ποιότητας ζωής, στη μη ταύτιση του κέρδους με την καταστροφή και καταπάτηση δημοσίων αγαθών (δάση, νερό, ύπαιθρος, παραλίες, δημόσιοι χώροι), σε επενδύσεις στο φυσικό περιβάλλον και πρόληψη των φυσικών καταστροφών από τον κρατικό προϋπολογισμό χωρίς να παρουσιάζεται έλλειμμα σε αυτού τους τομείς, σε μία ανάπτυξη η οποία θα είναι οικονομικά αποδοτική, κοινωνικά δίκαιη και οικολογικά εφικτή, αρχή η οποία θα στηρίζεται από το εκάστοτε κράτος (Μυλόπουλος, 2007).

Στο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης η οικονομική ανάπτυξη, ως κύριο χαρακτηριστικό της, αντιτίθεται σε όποιο οικολογικό και κοινωνικό κόστος. Ελάχιστες είναι οι κοινωνίες αυτές οι οποίες δύνανται να εξασφαλίσουν μία ανάπτυξη με βάση της παρούσες ανάγκες χωρίς να θέτουν σε κίνδυνο τις ανάγκες των μελλοντικών γενιών. Πάνω από τον άνθρωπο τοποθετείται το κέρδος και η αξία της ζωής μετριέται με το ύψος του εισοδήματος (Μασσαλάς, 2002). Όσον αφορά τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, ο Μυλόπουλος αναφέρει την περίοδο της αθωότητας (έως τον 18^ο -19^ο αιώνα) και την περίοδο της ενοχής (19^ο μέχρι τέλη του 20^{ου} αιώνα). Η πρώτη χαρακτηρίζεται από την αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου και της φύσης, την προσπάθεια προστασίας, από πλευράς των ανθρώπων, από τα έντονα καιρικά φαινόμενα (π.χ. θεομηνίες) και την αξιοποίηση των αγαθών της φύσης. Η δεύτερη χαρακτηρίζεται από την προτεραιότητα στην οικονομική ανάπτυξη και την τεχνολογική πρόοδο, την χρήση της επιστημονικής γνώσης και τεχνολογίας για την αξιοποίηση των φυσικών πόρων και την προσπάθεια για αποκατάσταση των περιβαλλοντικών συστημάτων, εκ των υστέρων.

3.1.1.2. Η ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΩΣ ΤΟ ΤΡΙΠΤΥΧΟ ΤΗΣ «ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ»

Η έννοια της αειφορίας – που συνδέεται και με την πράσινη ανάπτυξη – εμφανίζεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ώστε να εξωραΐσει την έννοια της ανάπτυξης. Αποτελεί μία στροφή προς μία εποχή που θα είναι φιλική προς το περιβάλλον ως αντιστάθμισμα της «βίαιης και άγριας» ανάπτυξης που προηγήθηκε τα προηγούμενα χρόνια. Η βασική της αρχή στηρίζεται στο τρίπτυχο: οικονομική ανάπτυξη – κοινωνική δικαιοσύνη – προστασία του περιβάλλοντος επιδιώκει την διεθνοποίηση και χωρική συνοχή, ανταγωνιστικότητα και καινοτομία, ισότητα ευκαιριών και κοινωνική συνοχή, οικολογική ισορροπία και ποιότητα ζωής. Το πρόταγμα της αειφόρου ανάπτυξης για το περιβάλλον περιλαμβάνει: την εναλλακτική ανάπτυξη η οποία θα είναι συμβατή με τη φέρουσα ικανότητα της φύσης, τη προσαρμογή της οικονομικής ανάπτυξης στα δεδομένα της φύσης, τη διαχείριση της ζήτησης της ενέργειας του νερού και των φυσικών πόρων αντί της διαχείρισης της φυσικής προσφοράς τους, την ολοκληρωμένη θεώρηση των περιβαλλοντικών συστημάτων, την ολοκληρωμένη οικονομική – κοινωνική – οικολογική ανάπτυξη και την αποκεντρωμένη και συμμετοχική διοίκηση (Μυλόπουλος, 2007). Σχετικά με τη χρήση του όρου «ανάπτυξη» και τη συσχέτισή του με την έννοια της αειφορίας ο Ρόκος αναφέρει πως αυτή τη στιγμή αυτού του είδους η ανάπτυξη έχει διαχυθεί, μέσω της προπαγάνδης στην παγκοσμιοποιημένη της μορφή, στους λαούς του κόσμου ως το «μόνο σωτήριο όραμα, η μόνη ρεαλιστική δυνατότητα και η μόνη διέξοδος για ένα ‘ελεύθερο’ και ‘δημοκρατικό’ πλανητικό σύστημα διακυβέρνησης. Παρόλα αυτά, αποτελεί ουσιαστικά, στο τώρα αλλά και θα αποτελέσει στα χρόνια που θα έρθουν, το μεγαλύτερο και «το πιο ανήθικο και εγκληματικό ψέμα», αν οι πολίτες του κόσμου με οποιαδήποτε ιδιότητα (επιστήμονες, καλλιτέχνες, παιδαγωγοί, εργαζόμενοι και καταναλωτές) λάβουν την υπευθυνότητα να στηρίξουν τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη «μία αξιόπιστη και αποδεικτικά σε όλα τα επίπεδα, «καλύτερη» και πραγματοποιήσιμη εναλλακτική λύση». Η αειφόρος ανάπτυξη αποτελεί «γέννημα» της ανάπτυξης που εμφανίζει την υπανάπτυξη στη θέση του αντίβαρου. Σε θεωρητικό επίπεδο, η υπανάπτυξη προηγείται της ανάπτυξης εφόσον είναι μία υποδεέστερη κατάσταση. Παρόλα αυτά, η ίδια η πραγματικότητα έδειξε να έπεται της ανάπτυξης, από τη στιγμή που η ανάπτυξη μεγέθυνε το κοινωνικό χάσμα και όξυνε τις όποιες αντιθέσεις προς όφελος των λίγων. Η ελευθερία στα πλαίσια της ελεύθερης διακίνησης των αγαθών του νεοσύστατου καπιταλισμού του 19^{ου} αιώνα, με τη παράλληλη εμφάνιση της όξυνσης του χάσματος μεταξύ των κοινωνικών ομάδων

«δίνει τη θέση της» στην ανάπτυξη του ύστερου καπιταλισμού με όρους αυστηρά οικονομικούς παρά κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς, διατηρώντας το χάσμα και υποβαθμίζοντας τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες διαβίωσης δημιουργώντας, έτσι, ένα περιβάλλον «ανελευθερίας». Σε όλες τις χρονικές περιόδους παρουσιάζεται η διαλεκτική σχέση μεταξύ των εννοιών της ελευθερίας και της ανάπτυξης. Και στο τότε αλλά και στο σήμερα στα πλαίσια τόσο της ανάπτυξης αλλά και της ελευθερίας διακυβεύονται ζητήματα πραγματικής ανάπτυξης με κοινωνική και περιβαλλοντική κατεύθυνση καθώς και πραγματικής ελευθερίας στα πλαίσια της «ανελευθερίας» που προαναφέρθηκε λόγω της μεγέθυνσης του κοινωνικού χάσματος και υποβάθμισης του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων.

3.1.1.3. Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

Ο λέξη «οικολογία» περιέχει δύο έννοιες: η πρώτη αναφέρεται στην μελέτη των οικοσυστημάτων, της λειτουργίας και των πιθανών διαταραχών λόγω φυσικών φαινομένων αλλά και ανθρώπινων παρεμβάσεων, ενώ σε μια άλλη μεταγενέστερη εκδοχή η οικολογία εκφράζει το κίνημα της υπεράσπισης των οικοσυστημάτων και ιδίως του περιβάλλοντος των ανθρώπων (Samuel, 1997).⁸ Τα οικολογικά κινήματα «γεννήθηκαν» με σκοπό την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της βιομηχανικής ανάπτυξης στις σχέσεις ανθρώπου – φύσης.⁹ Βέβαια αυτή η σχέση δεν θεωρείται άμεση στις μέρες μας εφόσον μεσολαβεί και η παραγωγή. Η οικολογία με την έννοια αυτή δεν έχει μόνο να αντιμετωπίσει την τεχνολογική ανάπτυξη και πρόοδο αλλά και την ανταγωνιστική σχέση του ανθρώπου με τη φύση. Στην κατεύθυνση της εντεινόμενης παραγωγής εμπορευμάτων οι αξίες χρήσεις της φύσης – νερό, φυτικές και ζωικές τροφές κ.λπ. – αλλά και αυτές που ήταν αποτέλεσμα της ανθρώπινης εργασίας, μετατράπηκαν σε εμπορεύματα και, συνεπώς, σε ανταλλακτικές αξίες, καθιστώντας ως σκοπό της παραγωγής το κέρδος και όχι την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών. Μιλώντας για οικολογία θα ήταν ελλιπές το να περιοριζόμασταν μόνο στη εξοικονόμηση πρώτων υλών και αποθεμάτων. Ο Μπιτσάκης (1997) αναφέρει: « Δεν είναι απλώς η συντήρηση και αναπαραγωγή της βιόσφαιρας. Είναι ταυτόχρονα η

⁸ Η οικολογία ως επιστήμη δεν είχε διακριθεί πριν τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Παρόλα αυτά η οικολογική σκέψη υπήρξε από την εποχή του Αριστοτέλη σε επίπεδο εξέτασης των διαφόρων ειδών ζώων.

⁹ Το οικολογικό κίνημα σε παγκόσμιο επίπεδο εμφανίστηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1960 ως ένα νέο κοινωνικό κίνημα με βάση την προστασία του περιβάλλοντος.

ανάγκη για μια νέα σχέση, μη – ανταγωνιστική των ανθρώπινων κοινωνιών» και συμπληρώνει: «ο σεβασμός της φύσης και των ανθρώπων προϋποθέτει έναν τρόπο παραγωγής που θα υπηρετεί τις κοινωνικές ανάγκες, που δεν θα στηρίζεται στην εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης και δεν θα δημιουργεί ανταλλακτικές αξίες αλλά αγαθά για την ανθρώπινη κοινότητα». Η οικολογία, λοιπόν, δεν μπορεί να «κλειστεί» μέσα σε προγράμματα και βελτιωτικές στρατηγικές με την παράλληλη προσωποποίηση της «φύσης». Η φύση και η οικολογία ως μέσο ανάγνωσης και ρύθμισής της ισορροπίας μεταξύ ανθρώπου και φύσης δεν υπακούει σε αναπτυξιακά οράματα που στοχεύουν ουσιαστικά στην ένταση μεταξύ αυτής της σχέσης προς όφελος της οικονομικής ανάπτυξης. Από την στιγμή που υπάρχουν ανταγωνιστικές σχέσεις και σχέσεις εκμετάλλευσης ανάμεσα στους ανθρώπους, στο πλαίσιο της παραγωγής αλλά και ανάμεσα σε αυτούς και τη φύση, το οικολογικό πρόταγμα δεν θα είναι σε θέση να επιτύχει τίποτα παραπάνω από το να διορθώσει και να καλύψει τα «κακώς κείμενα» των τελευταίων ετών. Σύμφωνα με τον Marx το φυσικό περιβάλλον αποτελεί «το ανόργανο σώμα του ανθρώπου». Η φύση και ο άνθρωπος βρίσκονται σε μία διαλεκτική σχέση μεταξύ τους χωρίς να διαχωρίζεται το ένα με το άλλο: το ένα εμπεριέχει και περιέχεται μέσα στο άλλο. «Ο άνθρωπος είναι προϊόν της φυσικής - βιολογικής εξέλιξης και ταυτόχρονα ‘δημιουργός’ της φύσης» (Μπιτσάκης, 1997). Το κινήρι για την απόκτηση του κέρδους είναι το στοιχείο που πρέπει να εξαλειφθεί ώστε φύση και άνθρωπος να μπορούν να λειτουργήσουν διακριτά αλλά και ενοποιημένα. Η επιστήμη διαδραματίζει ένα καθοριστικό ρόλο προς τη κατεύθυνση αυτή: επιστημονικές ανακλύψεις στα πλαίσια της ανάπτυξης και οικονομικής μεγέθυνσης έχουν, αποδεικτικά, οδηγήσει σε πολέμους, εξάντληση φυσικών πόρων και περαιτέρω εκμετάλλευση και καταστροφή του περιβάλλοντος εις βάρος του ανθρώπινου είδους. Παρόλα αυτά, μια επιστήμη κοινωνικής κατεύθυνσης που θα στόχευε στην καλύτερευση των συνθηκών ζωής και ευημερίας των ανθρώπων πέρα από συνθήκες συνεχούς περιβαλλοντικής υποβάθμισης και επιβάρυνσης θα ήταν σίγουρα προτιμότερη και αποτελεσματικότερη με όρους κοινωνικούς – ανθρωπιστικούς και όχι όρους καθαρά οικονομικούς και πλασματικά αναπτυξιακούς. «Επιστήμη στην υπηρεσία του κοινωνικού συνόλου σημαίνει ακύρωση των αρνητικών δυνατοτήτων της και χρησιμοποίησή της για την υλική και πνευματική ανάπτυξη της ανθρωπότητας» (Μπιτσάκης, 1997).

3.2. Ο ROBERT GILMAN ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΠΡΑΞΗ

3.2.1. Η ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ: ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ROBERT GILMAN

'Many little people, in many little places, doing many little things, are transforming the world'. Unknown

Στη βάση των παραπάνω, και με κατεύθυνση τις βελτιώσεις στα πλαίσια του υπάρχοντος συστήματος, εμφανίζεται στις αρχές της δεκαετίας του '90 η στροφή προς την οικολογική σκέψη ως μία μορφή εμφάνισης της σύγχρονης ουτοπίας. Οι οικοκοινότητες είναι – κοινωνικά, οικονομικά και οικολογικά – βιώσιμες συνειδητές κοινότητες οι οποίες εμπνέουν τη δημιουργία ενός τρόπου ζωής πιο ανθρώπινου και «συντηρήσιμου». Σε παγκόσμιο επίπεδο υπάρχει η ανάγκη για θετικά μοντέλα τα οποία θα προσφέρουν ένα βιώσιμο και διατηρήσιμο μέλλον τόσο για τους ανθρώπους, όσο και για τον πλανήτη. Οι οικοκοινότητες απευθύνονται σε αυτή την ανάγκη, προσβλέποντας στην δυνατότητα διατήρησης, όχι μόνο από την περιβαλλοντική σκοπιά αλλά και όσον αφορά κοινωνικούς, οικονομικούς και πνευματικούς όρους. Οι οικοκοινότητες αποτελούν κοινότητες οι οποίες έχουν «σφικτά δεμένες» κοινωνικές δομές που ενοποιούνται στη βάση των κοινών οικολογικών, κοινωνικών και/ή πνευματικών αξιών. Λειτουργώντας με την απλή αρχή του: “να μην παίρνεις παραπάνω από τη Γη”, συγκριτικά με αυτό που δίνει ο καθένας, οι οικοκοινότητες, συνειδητά, ελαττώνουν το οικολογικό τους αποτύπωμα (<http://www.ecovillagefindhorn.org>). Οι περισσότερες στοχεύουν σε 50-150 κατοίκους γιατί αυτός είναι ο αριθμός που θεωρείται ως μέγιστος για ένα υγιές κοινωνικό δίκτυο, σύμφωνα με τα ευρήματα της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας. Τα άτομα που τις απαρτίζουν, συνήθως, έχουν επιλέξει να δοκιμάσουν μία εναλλακτική λύση απέναντι στον συγκεντρωτισμό και την κεντρική εξουσία. Κάποιοι άνθρωποι βλέπουν την παγκοσμιοποίηση, τον καταναλωτικό τρόπο ζωής, την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, την αυξανόμενη επέκταση των αστικών κέντρων, την βιομηχανική γεωργία και κτηνοτροφία καθώς και την υπέρ-εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα ως τάσεις που πρέπει να αλλάξουν για να αποφευχθεί η οικολογική καταστροφή. Βλέπουν τις κοινότητες με μικρό αριθμό κατοίκων και με μικρό οικολογικό αντίκτυπο ως μια εναλλακτική πρόταση (<http://el.wikipedia.org/wiki>). Στις οικοκοινότητες οι άνθρωποι νιώθουν την υποστήριξη και την υπευθυνότητα απέναντι σε αυτούς με τους οποίους συμβιώνουν. Επιπλέον, οι οικοκοινότητες παρέχουν έντονα την αίσθηση, σε αυτόν που κατοικεί σε αυτές, ότι ανήκει σε μία συλλογικότητα και ομάδα. Λόγω του μικρού

πλήθους των κατοίκων εξασφαλίζεται η ασφάλεια, η ενδυνάμωση και η δυνατότητα του να ειπωθούν και να ακουστούν. Με την έννοια αυτή, οι κάτοικοι δύνανται να συμμετέχουν στη διαμόρφωση των αποφάσεων που επηρεάζουν τις ίδιες τις ζωές τους αλλά, παράλληλα, και την κοινότητα. Οι οικοκοινότητες επιδιώκουν να «γαλουχήσουν» ασφάλεια σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, μέσα από δημιουργική συνεργασία, ενδυναμωμένες κοινότητες, τοπική παραγωγή και μέσα συντήρησης. Όλες οι οικοκοινότητες λειτουργούν όπως τα οικοσυστήματα: χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλότητα αλλά όλα τα μέλη τους δουλεύουν μαζί με σκοπό την παροχή πολλών δραστηριοτήτων και ευκαιριών. Οι κάτοικοι επιδιώκουν να δημιουργήσουν καλές σχέσεις μεταξύ τους με ένα υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης. Προσπαθούν να εντοπίσουν το πώς τα προβλήματα της γειτονιάς τους συνδέονται με τα προβλήματα στην «βιοπεριοχή» και κυρίως στο πώς αυτά τα προβλήματα συνδέονται με την ικανότητά τους να έχουν υγιή αέρα, έδαφος και νερό καθώς και ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής, μία υψηλή ποιότητα ζωής, ένα καλό μεταφορικό σύστημα, μία ασφαλή γειτονιά, ένα βιοπορισμό δίχως μόλυνση και μία δυνατή αίσθηση της κοινότητας. Καθώς δουλεύουν με βάση τις δικές τους πρώτες ύλες και δεξιότητες, συμβάλλουν, παράλληλα, στην αλλαγή και διαμόρφωση του περιβάλλοντος και της γειτονιάς τους. Οι διαδικασίες της αποτελεσματικής αλλαγής είναι πάντοτε ανοιχτές και συμμετοχικές και πραγματοποιούνται με πάρα πολλούς τρόπους: ανεπίσημα δείπνα, συναθροίσεις, εργατικά κόμματα, συναντήσεις στο πεζοδρόμιο, εργαστήρια, συνέδρια, forum (ανοιχτές συζητήσεις), ειδικά γεγονότα (events) και επικοινωνίες μέσω ηλεκτρονικών συστημάτων (Newman και Jennings, 2008).

Οι αρχές στις οποίες βασίζονται οι οικοκοινότητες μπορούν να εφαρμοστούν σε αστικό και υπαίθριο περιβάλλον, καθώς επίσης και σε «ανεπτυγμένες» όπως και σε «αναπτυσσόμενες» χώρες και παρέχουν λύσεις σε ανθρώπινες και κοινωνικές ανάγκες ενώ, παράλληλα, προστατεύουν το περιβάλλον και προσφέρουν μία αναβαθμισμένη ποιότητα ζωής για όλους. Οι υποστηρικτές των οικοκοινοτήτων συνήθως αναζητούν δομική ανεξαρτησία και όσο το δυνατόν λιγότερο εμπόριο έξω από την οίκο-περιοχή τους. Οι υπαίθριες οικοκοινότητες βασίζονται συνήθως σε βιολογική καλλιέργεια, μόνιμη καλλιέργεια (permaculture) καθώς και άλλες πρακτικές που λειτουργούν υπέρ του οικοσυστήματος και της βιοποικιλότητας. Μια οικοκοινότητα βασίζεται συνήθως σε: - «Πράσινο» κεφάλαιο υποδομής - Αυτόνομες κατοικίες για την ελαχιστοποίηση του οικολογικού ίχνους - Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας - Μόνιμη Καλλιέργεια

(permaculture) - Διάφορες μορφές υποστηρικτικής κοινότητας και κοινοτικών πρακτικών - Ο κεντρικός σκοπός πολλών οικοκοινοτήτων είναι να αποτελέσουν παράδειγμα βιώσιμου οικισμού, δηλαδή τα περισσότερα πράγματα που χρειάζονται να παράγονται εκεί. Τα χαρακτηριστικά των κοινοτήτων, συγκεκριμένα, με βάση τις διαστάσεις που δύναται να αποκτήσουν είναι τα εξής:

Οικολογική Διάσταση: η αύξηση της οργανικής τροφής, όσο το δυνατόν περισσότερο, μέσα στα πλαίσια της βιοκοινότητας, η δημιουργία «βιώσιμων» κατοικιών, τοπικά διαθέσιμα υλικά και χρησιμοποίηση τοπικών (αρχιτεκτονικών) παραδόσεων, η χρήση ενιαίων ανανεώσιμων συστημάτων ενέργειας, η εξασφάλιση του κύκλου ζωής των προϊόντων, τα οποία χρησιμοποιούνται μέσα στην οικοκοινότητα, από κοινωνική, πνευματική και οικολογική σκοπιά, η διατήρηση του εδάφους, του αέρα και του νερού, μέσω της κατάλληλης διαχείρισης της ενέργειας και της κατασπατάλησης, η προστασία και ενδυνάμωση της βιοποικιλότητας και η διασφάλιση των έρημων περιοχών.

Κοινωνική Διάσταση: η αναγνώριση και η διαμόρφωση σχέσεων με τους άλλους, το μοίρασμα κοινών πηγών και η παροχή αμοιβαίας βοήθειας, η γνώση του να παίρνεις σωστές αποφάσεις και να λύνεις τις όποιες αψιμαχίες, η έμφαση σε ολοκρατικές και προληπτικές πρακτικές υγιεινής, η παροχή σημαντικής εργασίας και επιβίωσης για όλα τα μέλη της κοινότητας, η προώθηση εκπαίδευσης για όλη τη ζωή, η ενθάρρυνση της κοινότητας στην αποδοχή της διαφορετικότητας, το «ανάθρεμμα» πολιτιστικής έκφρασης και η πράσινη οικονομία.

Οικονομική Διάσταση: συμπληρωματικά νομίσματα (φιλικές εύνοιες, νόμισμα της οικοκοινότητας), εναλλακτικές τράπεζες, εθελοντική λιτότητα, τοπικά έσοδα από παραγωγή (πράσινες επιχειρήσεις, συμβούλια), επεκτεινόμενη νόμιμη οικονομία (κοινόχρηστα γεύματα, υπηρεσίες).

Πολιτιστική/Πνευματική Διάσταση: η ενθάρρυνση για μία αίσθηση χαράς και του να ανήκεις σε ένα σύνολο, μέσα από εκδηλώσεις και γιορτές που ακολουθούν φυσικούς κύκλους, η έμφαση στην δημιουργικότητα και της τέχνης ως μια έκφραση ενότητας και συσχέτισης με το σύμπαν, η έμφαση πνευματικής κοσμοθεωρίας της παγκόσμιας εσωτερικής σύνδεσης, ο σεβασμός σε αυτές τις πνευματικές διακηρύξεις με πολλούς

τρόπους καθώς και ο σεβασμός απέναντι σε διαφορετικές κουλτούρες, η διευκόλυνση της προσωπικής ανάπτυξης και της πληρότητας των πνευματικών πρακτικών. (Newman και Jennings, 2008).

Οι οικοκοινότητες, δεν αναφέρονται στην πόλη όπως αυτή υπάρχει στο σήμερα. Ουσιαστικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελούν έναν συνδυασμό των ουτοπιών ανασυγκρότησης και ουτοπιών διαφυγής του Mumford (1998). Από τη μία πλευρά, δηλαδή, παρουσιάζουν έναν τόπο ο οποίος βρίσκεται εκτός των σύγχρονων πόλεων ως μια «πρόταση» διαφυγής από τις «αβιοτικές» συνθήκες ζωής που επικρατούν στα μεγάλα αστικά κέντρα, και από την άλλη προτάσσει ένα ανασυγκροτημένο περιβάλλον το οποίο διέπεται από συγκεκριμένες οικολογικές, κοινωνικές και πολιτιστικές, κυρίως, αρχές. Βέβαια, η λέξη ανασυγκρότηση ίσως δεν είναι η κατάλληλη να περιγράψει μία τέτοια κατάσταση εφόσον δεν πρόκειται για ανασυγκροτημένα περιβάλλοντα – πόλεις – αλλά για μία ανασυγκρότηση των πόλεων, η οποία όμως αποτυπώνεται, ως επί των πλείστον, στον υπαίθριο χώρο ή σε κομμάτια τους. Οι οικοκοινότητες, αποτελούν ένα πρόταγμα το οποίο κατέχει μία κριτική στάση απέναντι στις σύγχρονες πόλεις, στο πώς έχουν διαμορφωθεί και με βάση ποια κριτήρια θα πρέπει να συνεχίσουν να λειτουργούν (πράσινο πρόταγμα). Παρόλα αυτά έχουν «επιλέξει» κατά μία έννοια να δρουν έξω από αυτές, παίρνοντας την μορφή ενός «μη τόπου» διαφυγής από τα καθημερινά προβλήματα αλλά όχι προσπάθειας αντιμετώπισής τους στον βασικό τους πυρήνα τους.

3.2.1.1. ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΔΗΤΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Όπως προαναφέρθηκε, οι οικοκοινότητες αποτελούν μια κατηγορία συνειδητών κοινοτήτων με την έννοια ότι εκφράζουν την συνειδητή θέληση μιας ομάδας ανθρώπων να συνυπάρξουν. Στην κατηγορία των συνειδητών κοινοτήτων, πέρα από τις οικοκοινότητες, ανήκουν οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί, οι κοινοπραξίες γης (land trusts), κομούνες, κιμπούτς, και κοοπερατίβες κατοικιών. Οι σκοποί ποικίλουν ανάμεσα στις διάφορες συνειδητές κοινότητες και περιλαμβάνουν: το μοίρασμα των πόρων (κομούνες), τη δημιουργία γειτονιών για οικογένειες (οικοδομικοί συνεταιρισμοί) ή την οικολογική διαβίωση σε κοινότητες – οικοκοινότητες με στόχο την βιωσιμότητα. Πρόκειται, λοιπόν, για μια πιο ευρεία έννοια από αυτήν της οικοκοινότητας. Σύμφωνα με τον Kozeny (1995), όλες οι συνειδητές κοινότητες, σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας έχουν το εξής κοινό: «καθεμιά είναι βασισμένη σε ένα όραμα για έναν καλύτερο κόσμο

και με το χρέος 'ο τρόπος ζωής της' καθημερινά να αντανακλά τους βασικούς της στόχους» και με την έννοια αυτή αποτελούν μια σύγχρονη ουτοπία. Ο Kozeny στο άρθρο του: *'Intentional Communities: Today's Social Laboratories'*, παραθέτει έναν κατάλογο από συνειδητές κοινότητες από τον 2^ο αιώνα Π.Χ. έως και τις οικοκοινότητες (1984). Στο σημείο αυτό θα επικεντρωθούμε στις τρεις τελευταίες συνειδητές κοινότητες που παρουσιάζονται. Η πρώτη είναι η κοοπερατίβα κατοικιών που δημιουργήθηκε στην Δανία το 1964 και αποτελούνται από ιδιωτικές κατοικίες οικογενειών και εκτεταμένες κοινόχρηστες εγκαταστάσεις. Στη συνέχεια, οι συνειδητές κοινότητες των δεκαετιών 1960¹⁰ και 1970 οι οποίες ήταν επηρεασμένες από το κίνημα των χίπις¹¹ μετά το «Καλοκαίρι του έρωτα» και τον Μάη του 1968. Από τότε και για μια δεκαετία δημιουργήθηκαν χιλιάδες νέες συνειδητές κοινότητες οι οποίες είχαν ως βάση οράματα και ιδέες όπως: τη πνευματικότητα, τον απλό τρόπο ζωής, τις οικονομικά προσιτές κατοικίες, τον κοινωνικό ακτιβισμό και την αειφορία. Η αναζήτηση της κοινοβιακής συνύπαρξης από τη πλευρά των χίπις, οδήγησε, πράγματι, στην δημιουργία πολλών συνειδητών κοινοτήτων οι οποίες, όμως, ήταν στην πλειοψηφία τους βραχύχρονες. Τέλος, οι πρώτες οικοκοινότητες το 1984 που αποτελούσαν την εξέλιξη του μοντέλου της κοοπερατίβας κατοικιών που είχε ήδη εμφανιστεί στην Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του 1980, και έδιναν έμφαση σε ένα τρόπο ζωής περιβαλλοντικά και κοινωνικά «αειφόρο». Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 πρωτότυπα οικοκοινοτήτων σε πέντε ηπείρους, και σήμερα υπάρχουν πολλές χιλιάδες αυτό – προσδιοριζόμενες οικοκοινότητες σε παγκόσμια κλίμακα, και πολλές συνειδητές κοινότητες οι οποίες ανασχεδιάζονται με βάση το μοντέλο των οικοκοινοτήτων.

Έτσι οι οικοκοινότητες θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν σε αυτές μετά το 1984 που εμφανίστηκαν ως εξέλιξη της συνειδητής κοινότητας της κοοπερατίβας κατοικίας και σε εκείνες μετά το 1984 και κυρίως στην δεκαετία του 1990 οι οποίες είτε αποτελούνταν από ανασχηματισμένες συνειδητές κοινότητες που λάμβαναν τις βάσεις της θεωρίας περί οικοκοινοτήτων, είτε νέες πρωτότυπες οικοκοινότητες – οικοχωριά.

¹⁰ Κατά τη δεκαετία του 1960, η ουτοπική σκέψη προέρχεται κυρίως από τα κινήματα των χίπις στις ΗΠΑ και των Καταστασιακών στη Γαλλία τα οποία προσπαθούν να δημιουργήσουν νέες μορφές κοινωνικής ζωής σαν αντίσταση στις αντίστοιχες υπάρχουσες κοινωνικές και πολιτικές δομές.

¹¹ Το κίνημα των χίπις δημιουργήθηκε ως άρνηση στον ατομιστικό, υπερκαταναλωτικό και παθητικό τρόπο ζωής της αμερικανικής κοινωνίας και ως αντίδραση στο σύστημα που παρήγαγε τον πόλεμο του Βιετνάμ.

3.2.2. Ο ROBERT GILMAN ΩΣ Ο ΕΚΦΡΑΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ / ΟΙΚΟΧΩΡΙΟΥ

Αστροφυσική

Το πρώτο κομμάτι της ζωής του Robert Gilman ήταν αφιερωμένο στις επιστήμες. Πήρε το πρώτο του πτυχίο στην αστρονομία από το Πανεπιστήμιο Καλιφόρνια στο Berkeley, το 1967 και το διδακτορικό του στην αστροφυσική από το Πανεπιστήμιο Princeton, το 1969. Δίδαξε και ασχολήθηκε με την έρευνα στο Πανεπιστήμιο της Μινεσότα, στο Αστροφυσικό Αστεροσκοπείο Smithsonian του Χάρβαρντ και υπηρέτησε ως συνέταιρος πάνω στη έρευνα στο Ινστιτούτο Διαστημικών Σπουδών της ΝΑΣΑ.

Το όραμα για την αειφορία

Η δεύτερη φάση στη ζωή του Gilman ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του 1970 όταν αποφάσισε ότι: «τα αστέρια μπορούν να περιμένουν, αλλά ο πλανήτης δεν μπορεί». Έτσι, έστρεψε το ενδιαφέρον του στη μελέτη της δυνατότητας διατήρησης σε παγκόσμια κλίμακα, την έρευνα για το μέλλον, και τις στρατηγικές οι οποίες θα βασίζονταν σε θετική αλλαγή πάνω στην κουλτούρα και τον πολιτισμό. Με την τελευταία γυναίκα του Diane, σχεδίασε και έφτιαξε μόνος του το δικό τους ηλιακό σπίτι το 1975 και μετά το 1979 ίδρυσε το Ινστιτούτο Context – ευρύτερου πλαισίου – μία από τα νεότερες μη – κυβερνητικές οργανώσεις (Non – governmental associations), με σκοπό την εστίαση σε ζητήματα που σχετίζονται με την αειφορία (sustainability). Το 1983 το Ινστιτούτο Context εκδίδει το IN CONTEXT, A Quarterly of Humane Sustainable Culture, με εκδότη τον Gilman. Το περιοδικό έγινε διεθνώς αποδεκτό και το 1991 και 1994 κέρδισε το βραβείο Utne Readers Alternative Press για «την καλύτερη κάλυψη σε επείγοντα ζητήματα». Κατά τη φάση αυτή ο Gilman ανέπτυξε ένα, μεγάλης εμβέλειας, φόντο σε όλες τις πλευρές της αειφορικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων των: πολιτιστική ιστορία, θεωρία της καινοτομίας, οικονομικά βασισμένα στην αειφορία, και η «πράσινη» κατεύθυνση στο ζήτημα του χτισμένου περιβάλλοντος. Αυτός και η οικογένειά του ήταν επίσης ενεργά εμπλεκόμενοι στην Διπλωματία Κατοίκων (Citizen Diplomacy)¹². Επιπλέον, διαδραμάτισαν αποφασιστικό ρόλο στην ίδρυση του Παγκόσμιου Δικτύου Οικοκοινοτήτων (Global Ecovillage

¹² Πρόκειται για μία πολιτική «σύλληψη» από ποικιλία κατοίκων οι οποίοι εμπλέκονται είτε ως αντιπρόσωποι μίας χώρας, είτε ακούσια, είτε λόγω ενός σχεδίου.

Network)¹³, και έζησαν για τρία χρόνια στο Winslow Cohousing¹⁴, ένα από τα πρώτα οργανωμένα σχέδια κοινής συμβίωσης στις Ηνωμένες Πολιτείες το οποίο είναι βασισμένο στο δανικό μοντέλο όσον αφορά την κοινοτική διαβίωση. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, το ζεύγος Gilman μεγάλωσε τα δύο παιδιά τους στην διατροφή και εκπαίδευση των οποίων ο Robert αποτέλεσε τη βασική πηγή «κλειδί».

Στο σήμερα

Η τρίτη και τωρινή φάση στη ζωή του Robert Gilman ξεκίνησε στο δεύτερο μισό του 1990, όταν η γυναίκα του Diane ανέπτυξε όγκο στο κεφάλι. Το έντονο προσωπικό του ταξίδι στο να προσφέρει βοήθεια στην γυναίκα του τους τελευταίους έξι μήνες της ζωής της, εμπάθυne την εκτίμησή του και την σύνδεση με το μυστήριο της ζωής. Ξέχωρα από την τρέχουσα διεύθυνση που είχε αναλάβει στο Ινστιτούτο Context, πρόσφατα προσέφερε υπηρεσίες ως επιστήμονας πρόγραμμα για το Περιβάλλον και την Κοινότητα του Πανεπιστημίου Antioch (Antioch University's Environment and Community Master's program) και βοήθησε την Κοινότητα Findhorn στην Σκωτία, να αναπτύξει μία συνταγματική κοινότητα και να ιδρύσει τη δική της «αυτό - διακυβέρνηση». Ο Robert ήταν από το 2004 μέλος του Συμβουλίου Πόλης σε μία μικρή πόλη της Ουάσινγκτον, στο Langley, όπου ζούσε μαζί με τη νέα γυναίκα του Liana. Επιπλέον, συχνά «κρατά» την δυτική Ουάσινγκτον στις μεγαλύτερες θέσεις πόλεων με πληθυσμό κάτω των 5.000 κατοίκων, στην Επιτροπή του Ομίλου των πόλεων της Ουάσινγκτον. Ο Robert παρουσιάζει εκπονούμενα έργα και στις τρεις φάσεις της ζωής του, καθώς βοηθάει ομάδες και άτομα να μεταμορφώσουν τις ζωές τους ενώ παράλληλα συντελούν στην «μετακίνηση» του πλανήτη προς ένα πιο ανθρώπινο και διατηρήσιμο μέλλον. Αυτό το επιτυγχάνει μέσω των συμβουλίων, των διευκολύνσεων και των συζητήσεων.

¹³ Πρόκειται για μία παγκόσμια συνομοσπονδία από ανθρώπους και κοινότητες οι οποίοι συναντώνται και μοιράζονται τις ιδέες τους, ανταλλάσσουν τεχνολογίες, αναπτύσσουν πολιτιστικές και εκπαιδευτικές ανταλλαγές, τηλεφωνικούς καταλόγους και εφημερίδες, και είναι αφιερωμένα στο να αποκαθιστούν τη γη και να ζουν «ενισχυμένες» όσον αφορά την διατηρησιμότητα ζωές μέσω της τοποθέτησης περισσότερων στο περιβάλλον συγκριτικά με αυτά που «παίρνουν» από αυτό.

¹⁴ Πρόκειται για ένα μίγμα από νοικοκυριά διαφορετικών background, ηλικιών και απόψεων, που παρόλα μοιράζονται την επιθυμία να ζουν κοντά σε γείτονες τους οποίους γνωρίζουν, σε μία μικρή κοινότητα.

3.2.2.1. ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ GILMAN

Ο Robert Gilman έχει γράψει διάφορα άρθρα τα οποία αναφέρονται στα εξής: χτισμένο περιβάλλον, την κοινότητα, την ιστορία του πολιτισμού, το μέλλον και την ανάλυση, τα οικονομικά και τις επιχειρήσεις, το φύλο και τις σχέσεις, τη διακυβέρνηση, τη ζωή του, τη γνώση, την ελαφρά διαβίωση, το φυσικό περιβάλλον και την επιστήμη, τον πληθυσμό, το πνεύμα, τις στρατηγικές για την αλλαγή και την αειφορία μέσα από τα οποία φαίνονται και οι θέσεις του πάνω στα ζητήματα αυτά.

Ο Gilman (1986), υποστηρίζει ότι το φυσικό περιβάλλον αποτελεί μία ολιστική έννοια. Στην βιολογία αναφέρεται σε όλα τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος συμπεριλαμβανομένων των φυτών και των ζώων που ζουν μέσα σε αυτό. Όσον αφορά τα δικά μας είδη έχει διευρυνθεί, περιλαμβάνοντας αυτό που οι αρχιτέκτονες ονομάζουν «χτισμένο περιβάλλον» το οποίο δεν αναφέρεται μόνο στα κτήρια αλλά και σε υποδομές όπως: δρόμους, σιδηρόδρομους, οργανισμούς κοινής ωφέλειας, πάρκα κ.λπ. Παρόλα αυτά, ενώ όλα αυτά είναι σημαντικά, η καρδιά του φυσικού περιβάλλοντος είναι η απεικόνιση της «κατοικίας». Για τους περισσότερους ανθρώπους, ειδικά στην Βόρεια Αμερική, η ιδανική εικόνα της «κατοικίας» αντιστοιχεί σε ένα μέρος το οποίο προσφέρει ασφάλεια και εκεί όπου μπορεί κανείς να βρει καταφύγιο από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες και τους «εισβολείς» αλλά και του δίνεται η δυνατότητα για ανάρρωση και ανατροφή. Φαίνεται να αποτελεί μια υπέροχη εικόνα, αλλά παρόλα αυτά είναι χτισμένο υπό τη προϋπόθεση ότι η περιοχή «μη κατοικίας» όπως για παράδειγμα ο έξω κόσμος, αποτελεί ένα μέρος επικίνδυνο το οποίο είναι γεμάτο από ξένους. Αυτή η οπτική του κόσμου, είναι αντικατόπτρισμα μερικών από τα μεγαλύτερα προβλήματά μας: η περιβαλλοντική καταστροφή, τα πυρηνικά όπλα και η διεθνής οικονομική εκμετάλλευση. Εφόσον και αν έχουμε την πρόθεση να ξεπεράσουμε αυτά τα προβλήματα, το οποίο θα πρέπει να γίνει αν πρόκειται να έχουμε ένα αειφόρο περιβάλλον διαβίωσης, θα πρέπει να προσδοκούμε την ανάγκη επαναπροσδιορισμού και επανεξέτασης της εικόνας μας για την κατοικία και αυτό που αποκαλούμε «σπίτι». Ο Gilman (1986), αναφέρει τα τρία βασικά μοντέλα κατοικίας τα οποία εμφανίστηκαν τα τελευταία 1000 χρόνια και είναι τα εξής:

- *Η απομονωμένη κατοικία μιας μεμονωμένης οικογένειας* της οποίας οι ρίζες βρίσκονται στο ανεξάρτητο αγρόκτημα που λειτούργησε ως ένα μεγάλος αυτό - οριζόμενος κοινωνικός και πρακτικός κόσμος.

- Τα θεσμικά κατοχυρωμένα κοινά νοικοκυριά – σπιτικά τα οποία προϋποθέτουν εξάρτηση όσον αφορά τις μοιραζόμενες διευκολύνσεις πέρα από τις συνοικίες των ανθρώπων. Αυτός ο τύπος κατοικίας έχει τις ρίζες του σε στρατώνες, μοναστήρια και συμπλέγματα διαμερισμάτων των αρχαίων πόλεων.
- Το χωριό/γειτονιά το οποίο αποτελείται από συγκεκριμένα νοικοκυριά – σπίτια με δυνατές κοινωνικές και πρακτικές σχέσεις μεταξύ των κατοίκων – γειτόνων και είναι το πιο κοινό, προβιομηχανικό μοντέλο κατοικίας.

Αυτά τα μοντέλα, όπως αναφέρει, παρέμειναν λίγο πολύ και ως σήμερα, αλλά επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την εκβιομηχάνιση, από τον διαχωρισμό της περιοχής εργασίας και κατοικίας και από την αυξημένη κινητικότητα που προσέφερε η ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο εμφανίζονται στην περιοχή της Ηνωμένων Πολιτειών όλοι οι αναγκαίοι παράγοντες – σημαντική συσσώρευση εσόδων, η επιθυμία ιδιωτικού χώρου, μία νέα αίσθηση κινητικότητας που επέτρεψε στους ανθρώπους να μετακινούνται σε νέες κοινότητες, εύρωστες βιομηχανίες που έψαχναν για εγχώριες αγορές, μια κατακερματισμένη παγκόσμια οικονομία η οποία προσέφερε μικρό ανταγωνισμό των αμερικανικών απαιτήσεων στις παγκόσμιες πηγές – για την παρουσίαση του μοντέλου της απομονωμένης κατοικίας των προαστίων κάθε μεμονωμένης οικογένειας ως φορέα του «American Dream» το οποίο φυσικά τοποθετεί το θέμα της κατοικίας σε θέση εκμετάλλευσης από πλευράς των επιχειρηματιών και κτηματομεσιτών που αποσκοπούν να αποσπάσουν κέρδος από τις δαπανηρές κατοικίες.

Ο Gilman (1986), θεωρεί πως στο ζήτημα της στέγασης, θα πρέπει να ενθαρρύνεται η αποτελεσματική χρήση των πηγών τόσο όσον αφορά τα κτήρια ξεχωριστά, όσο και σχετικά με τον τρόπο με τον οποία αυτά είναι οργανωμένα στο χώρο, ως μέρος ενός ευρύτερου συστήματος, της κοινωνίας. Η οπτική που θα ακολουθηθεί πάνω στο τομέα της στέγασης θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη και τα τρία μοντέλα που προαναφέρθηκαν, το καθένα από τα οποία έχει να παίξει ένα διαφορετικό ρόλο μέσα σε μία ποικιλόμορφη κοινωνία. Τονίζει πως το μοντέλα αυτά θα πρέπει να ανασχεδιαστούν δημιουργικά στην κατεύθυνση του στόχου για αειφορία. Αντίστοιχα παραδείγματα μπορούν σήμερα ήδη να παρουσιαστούν μέσα από τις ενεργειακά αποδοτικές κατοικίες (απομονωμένη

κατοικία μιας μεμονωμένης οικογένειας), τις πειραματικές πόλεις όπως η Arcosanti¹⁵ (θεσμικά κατοχυρωμένα κοινά νοικοκυριά – σπιτικά) και οι επιτυχημένες συνειδητές κοινότητες (παράδοση του χωριού/γειτονιάς). Για τον Gilman, η «συνταγή» για ένα καλό σπίτι αποτελείται από το τρίπτυχο: «καλή στέγαση, καλή κοινότητα και καλό περιβάλλον».

Το 1991 ο Robert Gilman δημιούργησε έναν νέο όρο που τείνει να γίνει επίσημος: τις οικοκοινότητες ή οικοχωριά. Έγινε ευρύτερα αποδεκτός ως μία ακόμα κατηγορία συνειδητής κοινότητας. Σύμφωνα με τον ορισμό του παγκόσμιου δικτύου συνειδητών κοινοτήτων FIC (Fellowship for International Community), συνειδητή κοινότητα ονομάζεται μία σχεδιασμένη οικιστική κοινότητα με σκοπό να προσφέρει στα μέλη της, υψηλότερο βαθμό κοινωνικής αλληλεπίδρασης σε σχέση με τα υπάρχοντα μοντέλα κοινωνικής οργάνωσης. Με βάση τον Gilman (1991) ένα οικοχωριό (eco-village) συντελείται με βάση τις εξής αρχές:

- *Την ανθρώπινη κλίμακα*: αναφέρεται στο μέγεθος μέσα στο οποίο οι άνθρωποι έχουν την δυνατότητα να γνωρίσουν καλύτερα ο ένας τον άλλο και μπορούν να επηρεάσουν την κατεύθυνση που θα ακολουθήσει η κοινότητα. Με βάση τα πρακτικά στοιχεία από τις μοντέρνες βιομηχανικές κοινότητες και άλλους πολιτισμούς, ο μέγιστος αριθμός μίας τέτοιας ομάδας είναι 500 άτομα. Σε σταθερές και απομονωμένες περιπτώσεις μπορεί να φθάνει τα 1000 άτομα, ενώ σε τυπικές περιπτώσεις μοντέρνων βιομηχανικών κοινωνιών είναι συχνά χαμηλότερο, ακόμη λιγότερο και από 100 άτομα.
- *Ένας οικισμός με πλήρη φυσιογνωμία*: Με την έννοια αυτή νοείται ένας οικισμός στον οποίο όλες οι βασικές λειτουργίες για μια φυσιολογική ζωή – κατοικία, διάθεση φαγητού, κατασκευές, εμπόριο, άνεση και κοινωνική ζωή – είναι ξεκάθαρα παρούσες και σε ισορροπημένες ποσότητες. Το οικοχωριό αποτελεί, δηλαδή, έναν αντιληπτό μικρόκοσμο της κοινωνίας σε θέματα λειτουργιών. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει πώς οι οικοκοινότητες είναι απομονωμένες από την γύρω κοινωνία. Η ιδανική εικόνα για τις οικοκοινότητες συμπεριλαμβάνει τόσες δουλειές μέσα σε αυτές όσοι είναι και οι εργαζόμενοι που κατοικούν εκεί: κάποιιοι από αυτούς μπορούν να εργάζονται έξω από αυτές ενώ πολλοί κάτοικοι

¹⁵ Πειραματική πόλη η οποία βρίσκεται στην έρημο Αριζόνα και βασίζεται στην ιδέα του Paolo Soleri περί συγχώνευσης των εννοιών της αρχιτεκτονικής και της οικολογίας ως μία εναλλακτική λύση για την αστική εξάπλωση.

που ζουν εκτός των οικοκοινοτήτων μπορούν να εργάζονται μέσα σε αυτές. Πρόκειται για το «όραμα» ενός δικτύου οικοκοινοτήτων οι οποίες θα μπορούν να αναπτύξουν εμπορικές και άλλης φύσης σχέσεις και συνδιαλλαγές μεταξύ τους. Μία κοινωνία η οποία θα αποτελείται ως επί των πλείστων από μονάδες οικοκοινοτήτων λειτουργικά δεμένες η μία με την άλλη.

- Οι ανθρώπινες δραστηριότητες είναι ακίνδυνα ενσωματωμένες στον φυσικό κόσμο: ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία αυτής της αρχής είναι η ισοτιμία μεταξύ των ανθρώπων και των άλλων μορφών ζωής, ώστε οι άνθρωποι να μην επιδιώκουν να κυριαρχήσουν πάνω στη φύση αλλά να βρουν τη δική τους θέση μέσα σε αυτήν. Μία άλλη σημαντική αρχή είναι η κυκλική χρήση των υλικών πηγών, πέρα από τη γραμμική προσέγγιση (σκάψιμο, χρήση για μια μόνο φορά, πέταγμα για πάντα) η οποία χαρακτήρισε την βιομηχανική κοινωνία. Αυτό οδηγεί, κατά κάποιο τρόπο, τις οικοκοινότητες στο να χρησιμοποιούν ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ηλιακή, αιολική κ.λπ.) πέρα από ορυκτά καύσιμα, στην δημιουργία λιπασμάτων οργανικής προέλευσης τα οποία επιστρέφουν στη γη, στην ανακύκλωση και στην αποφυγή τοξικών και άλλων βλαβερών ουσιών.
- Λειτουργούν υποστηρικτικά απέναντι στην υγιή ανθρώπινη ανάπτυξη: αυτή η τέταρτη αρχή αναγνωρίζει ότι οι οικοκοινότητες είναι, πάνω από όλα, ανθρώπινες κοινότητες, και χωρίς πραγματική ανθρώπινη υγεία στον πυρήνα τους, είναι σχεδόν απίθανο να είναι επιτυχημένες. Σύμφωνα με τον Gilman με τον όρο «υγιής ανθρώπινη ανάπτυξη», ο οποίος είναι δύσκολο να περιγραφεί με σαφήνεια, νοείται μια ισορροπημένη και ενιαία ανάπτυξη όλων των μερών της ανθρώπινης ζωής – φυσικό, συναισθηματικό, νοητικό και πνευματικό – η οποία θα πρέπει να εκφραστεί όχι μόνο στις ζωές του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά, αλλά και όλης της κοινωνίας ως σύνολο.
- Θα πρέπει να μπορεί να συνεχιστεί επιτυχώς στο αόριστο μέλλον: αυτή η αρχή - αποτελεί ουσιαστικά στην αρχή της αειφορίας – υπαγορεύει ένα είδος ειλικρίνειας στους κατοίκους των οικοχωριών. Χωρίς αυτήν θα ήταν εύκολο να δημιουργηθούν, βραχυπρόθεσμα, ανθρώπινης κλίμακας κοινότητες που θα φαίνεται ότι είναι αρμονικά δεμένες μέσα στη φύση, αλλά στην πραγματικότητα εξαρτώνται από μη διατηρήσιμες δραστηριότητες οπουδήποτε αλλού. Η αρχή της αειφορίας με βάση τον Gilman, φέρει μια ισχυρή δέσμευση για μη

εκμετάλλευση και δικαιοσύνη απέναντι σε όλα τα κομμάτια – ανθρώπινα και μη – του σημερινού κόσμου και απέναντι σε όλη τη μελλοντική ζωή.

Ο όρος αειφόρος κοινότητα περιλαμβάνει οικοκοινότητες, αλλά επιπλέον, περιλαμβάνει συμπλέγματα και δίκτυα οικοκοινοτήτων και «κοινοτήτων» μη γεωγραφικών (όπως επιχειρήσεις), που είναι, παρόλα αυτά, ανθρώπινης κλίμακας στα συστατικά τους καθώς και ποικίλα και αρμονικά ενοποιημένα μέσα στο φυσικό κόσμο. Με την έννοια αυτή, μια οικοκοινότητα ή οικοχωριό είναι ένα ευδιάκριτο μέρος είτε ως αγροτικό χωριό, είτε ως αστική/προαστιακή γειτονιά. Μια πόλη δεν μπορεί να αποτελεί οικοκοινότητα, αλλά μια πόλη η οποία είναι φτιαγμένη από οικοκοινοτήτες μπορεί να αποτελεί μια «διατηρήσιμη» κοινότητα.

Παρά τις όποιες δυσκολίες στην δημιουργία των διατηρήσιμων κοινοτήτων, πολλές ομάδες ανθρώπων το επιλέγουν αυτό εδώ και δεκαετίες. Το «όραμα» των οικοκοινοτήτων εμπεριέχει μια ποικιλία από προκλήσεις οι οποίες δύναται να συνοψισθούν στις εξής με βάση τον Gilman (1991):

- *Την πρόκληση του βιοσυστήματος.* Η ολοκλήρωση του ιδεώδους που υποστηρίζει ότι οι δραστηριότητες στα πλαίσια του οικοσυστήματος οφείλουν να είναι ακίνδυνα ενοποιημένες μέσα στο φυσικό κόσμο, προϋποθέτει ότι η οικοκοινότητα θα βρει οικολογικά φιλικούς τρόπους ώστε: να προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον του εδάφους του χωριού, να παράγεται φαγητό, ξύλο και άλλες «βίο-πηγές» στη περιοχή, να γίνεται η επεξεργασία της οργανικής και υγρής σπατάλης που παράγεται στην περιοχή, να αποδίδεται ακίνδυνα οποιαδήποτε αρχική τοξική σπατάλη από το χωριό, να ανακυκλώνεται όλη η στέρεα σπατάλη από το χωριό, να αποφεύγεται το δυσμενές περιβαλλοντικό αντίκτυπο στο χώρο εκτός της κοινότητας λόγω της παραγωγής, διανομής, χρήσης και απόρριψης των προϊόντων τα οποία φθάνουν σε αυτή από τον εκτός χώρο.
- *Η πρόκληση του χτισμένου περιβάλλοντος.* Στην κατεύθυνση της ολοκλήρωσης του «οράματος» που στηρίζει την ενοποίηση των δραστηριοτήτων στα πλαίσια της οικοκοινοτητας με τρόπο ακίνδυνο για το φυσικό περιβάλλον προβάλλουν κάποιες σημαντικές προϋποθέσεις όπως: το χτίσιμο με βάση φιλικά προς το περιβάλλον υλικά, η χρησιμοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η διαχείριση στερεών, υγρών και αέριων αποβλήτων από τα κτήρια με τρόπο

οικολογικά φιλικό για το περιβάλλον, η ύπαρξη μιας ελάχιστης ανάγκης για μηχανοκίνητη μεταφορά και το χτίσιμο με μέσα και τρόπους οι οποίοι θα έχουν την ελάχιστη επιβάρυνση στη γη και την τοπική οικολογία. Επιπλέον και προς την κατεύθυνση του να υποστηρίζεται από την οικοκοινότητα μια υγιής ανθρώπινη ανάπτυξη θα πρέπει στη κοινότητα: να υπάρχει ισορροπία μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου, να ενθαρρύνεται η κοινοτική ενοποίηση, να υποστηρίζεται μια μεγάλη ποικιλία από δραστηριότητες.

- Η πρόκληση του οικονομικού συστήματος. Η σημαντική οικονομική δραστηριότητα στα πλαίσια της οικοκοινότητας αποτελεί ένα βασικό παράγοντα στη κατεύθυνση της πραγματοποίησης όλων των στόχων και στρατηγικών που τίθενται. Με βάση την αρχή της αειφορίας δεν θα πρέπει να υπάρχει εκμετάλλευση και αδικία μεταξύ των μελών της κοινότητας οπότε αυτή η οικονομική δραστηριότητα δεν θα πρέπει να λειτουργεί προς όφελος αυτών των παραγόντων και, κατ' επέκταση, εις βάρος των ανθρώπων και περιοχών αλλά και του μέλλοντος τους. Στην περίπτωση αυτή, τα μέσα επίτευξης των στόχων δεν είναι τόσο ξεκάθαρα όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στο χτισμένο περιβάλλον. Τα πιθανά ερωτήματα που θα πρέπει να αντιμετωπίσει μια οικοκοινότητα όσον αφορά το οικονομικό σύστημα είναι τα εξής: Ποιες είναι οι οικονομικές δραστηριότητες που στηρίζονται σε κριτήρια αειφορίας, τόσο όσον αφορά το τι θα διατηρήσουν τα μέλη της κοινότητας αλλά και στο τι είναι τελικά διατηρήσιμο με οικολογικούς όρους; Ποιοι τομείς της κοινότητας θα πρέπει να είναι κοινοί – δημόσιοι – και ποιοι ιδιωτικής φύσεως; Πιο συγκεκριμένα, πως θα διαχειριστεί η κοινότητα την κτήση γης και κατοικίας; Πως γίνεται να είναι ταυτόχρονα οικονομικά και οικολογικά αποδοτική, έτσι ώστε να μειωθεί η όποια επιβάρυνση για το περιβάλλον; Υπάρχουν εναλλακτικά ή/και συμπληρωματικά στην οικονομία του χρήματος για την διευκόλυνση των οικονομικών συναλλαγών στο εσωτερικό της οικοκοινότητας αλλά και μεταξύ των οικοκοινοτήτων;
- Η πρόκληση της διακυβέρνησης. Στο σημείο αυτό, ομοίως, εμφανίζονται κάποια ερωτήματα τα οποία σχετίζονται με ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπίσει η οικοκοινότητα και αφορούν την διακυβέρνησή του: Πως θα παίρνονται οι αποφάσεις και ποιες μέθοδοι θα χρησιμοποιηθούν για συγκεκριμένου τύπου

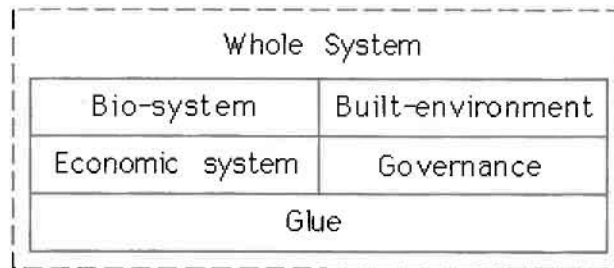
αποφάσεις; Πως θα λύνονται οι όποιες διαφορές; Πως θα επιβληθούν οι αποφάσεις από την κοινότητα και μέσα σε αυτήν; Ποιος θα είναι ο ρόλος και οι προσδοκίες της όποιας ηγεσίας; Πως η οικοκοινότητα θα σχετίζεται με τις άλλες διακυβερνήσεις της γύρω κοινότητας;

- Η πρόκληση της «συνκόλλησης». Για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν όλες αυτές τις προκλήσεις τα μέλη της κοινότητας θα πρέπει να υπάρχει κάτι το οποίο θα τους κρατά ενωμένους, μία βάση με κοινές αξίες και οράματα. Τα ερωτήματα που προκύπτουν στη περίπτωση αυτή είναι τα εξής: Ποια είναι η κατάλληλη αλληλεπίδραση μεταξύ της ενότητας και της ποικιλομορφίας; Ποιες θα είναι αυτές οι αναμενόμενες από μία ομάδα ανθρώπων κοινές αξίες, συμπεριφορές και πρακτικές; Ποιο θα είναι αυτό το κοινό όραμα; Με ποιο τρόπο η ομάδα θα ανακαλύψει, αναπτύξει και εξελίξει αυτό το όραμα; Πόσο κοντά θα πρέπει να είναι η ομάδα σε διαπροσωπικό επίπεδο και ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος να αναπτυχθεί αυτή η σχέση; Ποια θα είναι η σχέση μεταξύ των διαφόρων ομάδων;
- Η πρόκληση όλου του συστήματος. Πρόκειται για την πιο βαθιά αλλά και μη παρατηρούμενη πρόκληση. Η μεγαλύτερη, ίσως, πρόκληση για κάποιον που προσπαθεί να δημιουργήσει ένα οικοσύστημα είναι η αλλαγή που απαιτείται σε τόσο διαφορετικούς τομείς της ζωής. Όλοι οι ιδρυτές οικοκοινοτήτων προσπαθούν ή επιδιώκουν να δουλέψουν σε όλα τα κομμάτια των αλλαγών αυτών ταυτόχρονα σπαταλώντας πολύ χρόνο αλλά και χρήμα. Πέρα από αυτό, η κάθε περιοχή αλλαγής αλληλεπιδρά με άλλες περιοχές με τρόπο που δεν μπορεί να προβλεφθεί. Ένας από τους λόγους αποτυχίας στην δημιουργία οικοκοινοτήτων, είναι η προσπάθεια των ομάδων να κάνουν όσο περισσότερα και όσο πιο γρήγορα μπορούσαν αναφορικά και με τις διαθέσιμες πηγές. Η αειφορία δεν αποτελεί απλά ένα χαρακτηριστικό της «ολοκληρωμένης» κοινότητας. Θα πρέπει να υπάρχει επιπλέον σύμπλευση στον τρόπο σκέψης και στις συνήθειες της ομάδας από την αρχή κιόλας.

Η διαδικασία του να δημιουργήσεις και «χτίσεις» ένα οικοχωριό απαιτεί μία ισορροπία των δραστηριοτήτων που αφορούν τρεις σημαντικές φάσεις: 1) έρευνα και σχεδιασμός, 2) δημιουργία και εφαρμογή και 3) διατήρηση – για κάθε μια από της

περιοχές πρόκλησης. Ο Gilman (1991) παρουσιάζει ένα απλό σχεδιάγραμμα το οποίο αναπαριστά τη βασική σχέση μεταξύ αυτών των προκλήσεων:

Σχεδιάγραμμα 1: Η σχέση μεταξύ των προκλήσεων στη διαδικασία δημιουργίας οικοχωριού

Πηγή: <http://www.context.org>

Το παραπάνω διάγραμμα έχει την μορφή «οικοδομήματος». Το βίο-σύστημα και το χτισμένο περιβάλλον έχουν τις πιο εμφανείς και ορατές «απαιτήσεις» για μια οικοκοινότητα και βρίσκονται στην κορυφή του οικοδομήματος. Η επιτυχία στο βίο-σύστημα και το χτισμένο περιβάλλον εξαρτάται – είναι «χτισμένο πάνω» - στον επιτυχημένο χειρισμό των προκλήσεων στα ζητήματα των οικονομικών και της διακυβέρνησης. Η επιτυχία σε αυτές τις περιοχές, αντίστοιχα, εξαρτάται από την επιτυχημένο χειρισμό της πρόκλησης όσον αφορά το ζήτημα της «συγκόλλησης». Τέλος, όλες αυτές οι περιοχές πρόκλησης εξαρτώνται από την επιτυχία στο χειρισμό της πρόκλησης απέναντι σε όλο το σύστημα. Η πρόκληση αυτή περισσότερο περικλείει τις υπόλοιπες παρά τις υπογραμμίζει. Δεν αποτελεί μέρος του οικοδομήματος αλλά συνολικό τρόπο ζωής. Ο Gilman, τέλος, τονίζει πως αυτή τη στιγμή δεν υπάρχουν οικοκοινότητες που να εκφράζουν στο σύνολό τους όλα τα παραπάνω αλλά υπάρχουν πολλές που έχουν καλύψει μέχρι τώρα κάποιες από αυτές τις προκλήσεις σε ικανοποιητικό βαθμό και αυτό είναι που διατηρεί την ελπίδα για κάτι καλύτερο στο μέλλον.

3.2.3. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ SVANHOLM

Η οικοκοινότητα Svanholm αποτελεί μία συνειδητή κοινότητα¹⁶ η οποία βρίσκεται κοντά στο χωριό Skibby, 60χλμ έξω από την Κοπεγχάγη, στο νησί Sealand της Δανίας. Η Svanholm εξελίσσεται και ακμάζει από το 1978, εδώ και 29 χρόνια. Τα 83 ιδρυτικά μέλη της κοινότητας του Svanholm αγόρασαν την ιδιοκτησία με τραπεζικό δάνειο. Αυτό σημαίνει, ακόμη και σήμερα, μεγάλους οικονομικούς περιορισμούς, λόγω της αποπληρωμής των τόκων. Παρόλα αυτά, οι κάτοικοι του Svanholm είναι απόλυτα ελεύθεροι να διαχειρίζονται όπως θέλουν το μικρό τους «κρατίδιο», μέσα βέβαια στα όρια που θέτουν οι νόμοι της Δανίας. Η Svanholm περιλαμβάνει 4150 στρέμματα γης, από τα οποία τα 2300 στρέμματα χρησιμοποιούνται για καλλιέργεια, τα 1300στρ. καταλαμβάνουν δασική έκταση και τα 550στρ. καλύπτονται από λιβάδια, διάφορα κτήρια, μια λίμνη και ένα πάρκο. Σήμερα η κοινότητα στεγάζει 85 ενήλικα άτομα, 56 παιδιά και ένα μεταβαλλόμενο αριθμό φιλοξενούμενων. Ανάμεσα στα σημερινά μέλη της Svanholm περιλαμβάνονται ξυλουργοί, καθηγητές πανεπιστημίου, σιδηρουργοί, πληροφορικοί, μεταφραστές, αγρονόμοι, μουσικοί, εστιατορες, αγρότες, παιδαγωγοί, σκηνοθέτες, αλλά και ένα μέλος του δανικού κοινοβουλίου.

Εικόνα 24: Η κοινότητα Svanholm

Πηγή: http://losnet.dk/_ny/forside.asp

¹⁶ Πρόκειται για μία σχεδιασμένη οικιστική κοινότητα με σκοπό να προσφέρει ένα πολύ υψηλότερο βαθμό κοινωνικής αλληλεπίδρασης στα μέλη της σε σχέση με άλλες κοινότητες. Τα μέλη μιας συνειδητής κοινότητας συχνά μοιράζονται ένα κοινό κοινωνικό, πολιτικό ή πνευματικό όραμα και μοιράζουν μεταξύ τους ευθύνες και πρώτες ύλες.

3.2.3.1. Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ: ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ

Η οικοκοινότητα και τα μέλη της διέπονται από συγκεκριμένες αρχές και θέσεις αλλά και ένα συγκεκριμένο πλάνο όσον αφορά τον τρόπο οργάνωσης της κοινότητας τόσο για την ίδια όσο και για τα μέλη της. Όπως ειπώθηκε η κοινότητα Svanholm αποτελεί μια συνειδητή κοινότητα η οποία δημιουργήθηκε το 1978. Με δεδομένο αυτό αλλά και όσα αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (4.2.1.1. Οικοκοινότητες και Συνειδητές κοινότητες), η Svanholm ανήκει στην κατηγορία των συνειδητών κοινοτήτων οι οποίες δημιουργήθηκαν στη δεκαετία του 1970 και ήταν επηρεασμένες τόσο από το κίνημα των χίπις όσο και από τις κοοπερατίβες κατοικιών που εμφανίστηκαν στην Δανία το 1968 που, στην προκειμένη περίπτωση, αποτελεί και «τόπο καταγωγής» της κοινότητας. Συνεπώς οι πρώιμες αρχές των κατοίκων της κοινότητας είχαν τις ρίζες τους στις αρχές των κοινοτήτων αυτών. Στη συνέχεια και με την επικράτηση του όρου και των αρχών των οικοκοινοτήτων, αφομοιωθήκαν τα βασικά στοιχεία της θεωρίας των οικοκοινοτήτων – οικοχωριών και δόθηκε περισσότερη έμφαση στον οικολογικό χαρακτήρα της κοινότητας στη κατεύθυνση της πράσινης ανάπτυξης και της αειφορίας τόσο σε περιβαλλοντικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σημαντικό να παρουσιαστούν κάποια στοιχεία που αφορούν την Δανία και σχετίζονται με θέματα όπως: περιβάλλον και περιβαλλοντική πολιτική, ενέργεια, έδαφος και στάση απέναντι στο ζήτημα των οικοκοινοτήτων και φαίνεται να διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εμφάνιση και συνέχιση της οικοκοινότητας.

Περιβάλλον και περιβαλλοντική πολιτική

Η Δανία αποτελεί μια χώρα η οποία βρίσκεται στη δέκατη θέση στον κατάλογο των πιο «πράσινων» χωρών στο κόσμο, ενώ διατήρησε μια προοδευτική στάση απέναντι στην περιβαλλοντική συντήρηση : το 1971 ίδρυσε Υπουργείο Περιβάλλοντος και ήταν η πρώτη χώρα παγκοσμίως η οποία εφάρμοσε τον νόμο περί περιβάλλοντος το 1973. Το κράτος της Δανίας είναι αυτόνομο στο τομέα της ενέργειας και με σκοπό να προωθήσει τις επενδύσεις στην αιολική ενέργεια, προσέφερε στους κατοίκους τη δυνατότητα να παράγουν ηλεκτρισμό για την κατοικία τους ή για διπλανές κοινότητες απαλλάσσοντας τους από την αντίστοιχη φορολόγηση (<http://www.ens.dk/en>). Το 65%

της συνολικής έκτασης της Δανίας καλύπτεται από εύφορο έδαφος το οποίο είναι κατάλληλο για αγροτικές δραστηριότητες.¹⁷

Ζήτημα οικοκοινοτήτων

Στην Δανία το 1991 πραγματοποιήθηκε συνάντηση μεταξύ αντιπροσώπων από διάφορες κοινότητες και άλλους ανθρώπους με παγκόσμιο κοινωνικό ενδιαφέρον, με σκοπό να συζητήσουν τη στρατηγική για την ανάπτυξη και την επέκταση της ιδέας των οικοκοινοτήτων βάσει της θεωρίας που ανέπτυξε ο Gilman (Irrgang, 2005). Επιπλέον, όπως έχει ήδη αναφερθεί από τη Δανία εμφανίστηκε και η κοοπερατίβα κατοικίας το 1964 ως μια μορφή συνειδητής κοινότητας.

Όλα τα παραπάνω συνθέτουν ένα «φόντο» το οποίο αφήνει τα περιθώρια αλλά δημιουργεί και «ερεθίσματα» για την εμφάνιση οικοκοινοτήτων.

Οι βασικές αρχές και θέσεις της Svanholm συνοψίζονται σε ζητήματα που αφορούν την ιδεολογία, την αυτοδιοίκηση, την οικονομία, τον τρόπο λήψης των αποφάσεων κ.α. Συγκεκριμένα:

Ιδεολογία

Όσον αφορά το ζήτημα της ιδεολογίας, οι κάτοικοι οι οποίοι επιθυμούν να μείνουν στην κοινότητα Svanholm, δεν έχουν κάποιο κίνητρο συμμετοχής σε μια συγκεκριμένη ιδεολογία. Υπάρχουν σίγουρα κοινοί στόχοι, αλλά όχι μια κοινή πολιτική ή θρησκευτική/ πνευματική βάση που να τους ενώνει. Η βάση της ζωής των κατοίκων διαμορφώνεται πάνω στα κοινά ιδεώδη όσον αφορά την οικολογία, το κοινό εισόδημα, τη κοινόχρηστη διαβίωση, και τέλος την αυτοδιοίκηση. Η γενικότερη αρχή είναι η διαχείριση της χρήσης φυσικών πόρων με τέτοιο τρόπο ώστε να μην χρησιμοποιείται παραπάνω ποσότητα τους από αυτήν που δίνεται συνολικά – αυτός είναι ο στόχος στον οποίο κατευθύνονται τα μέλη της κοινότητας – αειφορία δηλαδή, τόσο σε περιβαλλοντικό όσο και σε ανθρώπινο επίπεδο. Κάποιες άλλες προκλήσεις πέρα από την οικολογία και την αυτοδιοίκηση είναι: ο σεβασμός και οι διαφορετικές ανάγκες και ικανότητες, η αποδοχή δηλαδή της διαφορετικότητας όχι μόνο σε επίπεδο συνηθειών αλλά και σε επίπεδο αναγκών και προτεραιοτήτων ανάμεσα στους κατοίκους. Η παραπάνω αρχή είναι πολύ σημαντική για την κοινότητα Svanholm.

¹⁷ Πληροφορίες που αφορούν την Δανία βρίσκονται στο επίσημο site της χώρας <http://www.denmark.dk/en>

Αυτοδιοίκηση

Στο μοντέλο της κοινότητας Svanholm, το σύνολο των αρχών και αντιλήψεων προκύπτει από τον καθένα και η αυτοδιοίκηση ελέγχεται από τον καθένα εξίσου. Επιπλέον, δεν είναι μόνο το θέμα του να υπάρχει κάποια γνώμη πάνω σε ένα καθημερινό ζήτημα – τη στέγαση ή τη δουλειά – αλλά για όλες τις πτυχές της ζωής. Αυτό, φυσικά, περιορίζεται από την χρηματοοικονομική κατάσταση και τους νόμους και κανόνες που εφαρμόζονται και στην υπόλοιπη κοινωνία. Στην κοινότητα Svanholm, οι κάτοικοι έχουν σε μεγάλο βαθμό λάβει την αρχή της ύπαρξης ενός πολιτικού συστήματος το οποίο συνδυάζεται με τους δικούς τους κανόνες. Υιοθετούν, έτσι, κάθε φορά τα θετικά στοιχεία από τις δικές τους θέσεις και αυτές του συστήματος. Οι ίδιοι οι κάτοικοι του Svanholm ισχυρίζονται πως έχουν στην ουσία καταφέρει να αναπτύξουν ένα είδος κράτους μέσα στο Κράτος, με τους δικούς τους νόμους και τις δικές τους ιδέες. Η κοινότητα Svanholm έχει τη δική της εσωτερική δομή, πολιτική πάνω στην κυκλοφορία, πολιτική όσον αφορά τα περιβαλλοντικά ζητήματα, πολιτική πάνω στην εκπαίδευση, την υγεία κ.λπ.

Οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων

Η κοινή συνεδρία αποτελεί το ύψιστο σώμα λήψης αποφάσεων της κοινότητας. Πραγματοποιείται κάθε δύο βδομάδες και μπορούν να μετέχουν όλα τα μέλη της κοινότητας καθώς και οι επισκέπτες. Στην συνάθροιση αυτή, οι κάτοικοι λαμβάνουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, συζητάνε και αποφασίζουν για οτιδήποτε αφορά την κοινότητα με πλήρη ομοφωνία. Το μοντέλο αυτό της ομοφωνίας εφαρμόζεται από τους κατοίκους με σκοπό την αποφυγή της απογοήτευσης και δυσαρέσκειας της μειοψηφίας. Η λειτουργία του έχει ως εξής: αν υπάρχει έστω και ένας κάτοικος που διαφωνεί με μία πρόταση, αυτή δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί αλλά δεν απορρίπτεται έτσι απλά. Στην πραγματικότητα η διαδικασία παρατείνεται και δίνεται η δυνατότητα υιοθέτησης μιας νέας πρότασης με βάση τα σχόλια και τις ενστάσεις που έγιναν στην συνάθροιση, με αποτέλεσμα την τελική αποδοχή ή απόρριψή της ή ακόμη και επανατοποθέτηση της σε άλλη συνεδρίαση. Αντίστοιχα, εφόσον κάποιος διαφωνεί με μία πρόταση έχει το περιθώριο να προτείνει μια εναλλακτική που θα μπορούσε να υιοθετηθεί από την συνεδρίαση. Σε περίπτωση που υπάρχουν δυο αντικρουόμενες απόψεις, οι οποίες με βάση το σώμα της συνάθροισης δεν πρόκειται να έρθουν σε σύγκλιση παρακωλύοντας

την λήψη κάποιας απόφασης, ζητείται να πραγματοποιηθεί συζήτηση μεταξύ των κατοίκων που έχουν την διαφωνία ώστε να καταλήξουν σε μια νέα πρόταση. Οι διάφορες υποομάδες που λειτουργούν στα πλαίσια της κοινότητας: ομάδα εκπαίδευσης, επενδύσεων, κ.λπ. – για τις οποίες θα γίνει αναφορά πιο κάτω – παίζουν σημαντικό ρόλο στην διαδικασία της συνεδρίας διαμορφώνοντας τις περισσότερες προτάσεις που παρουσιάζονται στην συνεδρία ή γνωμοδοτώντας πάνω σε αρμόδια σε αυτές ζητήματα π.χ. για αλλαγές στο σύστημα εκπαίδευσης ή για πραγματοποίηση επενδύσεων. Το μοντέλο της ομοφωνίας εφαρμόζεται στην κοινότητα στο πλαίσιο της αυτοδιοίκησης, και επειδή διαφορετικά θα κυβερνούσαν ο ένας τον άλλο ανάλογα με το ποιος κάτοικος ή ποια πρόταση λάμβανε την πλειοψηφία γεγονός το οποίο θα ενέτεινε και τις όποιες διαφορές.

Εικόνα 25: Το αρχοντικό της Svanholm

Πηγή: <http://www.oikologos.gr>

Εικόνα 26: Η αίθουσα συνεδριών του αρχοντικού

Πηγή: <http://www.oikologos.gr>

Οι προϋποθέσεις για να μείνει κάποιος στην κοινότητα Svanholm

Λόγω του υψηλού χρέους στην τράπεζα που έχει η Svanholm δεν δύναται να δεχτεί άτομα τα οποία θα αποτελούν χρηματοοικονομικό εμπόδιο για την κοινότητα: για παράδειγμα ανθρώπους οι οποίοι έχουν μεγάλο χρέος, ανθρώπους που ακόμη σπουδάζουν ή για οποιοδήποτε άλλο λόγο δεν μπορούν να εγγραφούν ένα εύλογο επίπεδο εισοδήματος. Μια άλλη αιτία απόρριψης είναι το να καταλαμβάνουν μεγάλο χώρο: συνήθως η κοινότητα αποφασίζει να απορρίψει ζευγάρια με περισσότερα από ένα παιδιά, λόγω του ότι χρειάζονται μεγαλύτερο χώρο σχετικά με το αναμενόμενο ποσό των εσόδων από τους ενήλικες. Μια άλλη προϋπόθεση για να μείνει κάποιος στην κοινότητα είναι το να μπορεί να μιλήσει δανικά. Τα μέλη της κοινότητας υποστηρίζουν

πως οι αρχές αυτές μπορεί να φανούν σε όσους βρίσκονται εκτός αυτής, ακατανόητοι, σχεδόν κυνικοί και για αυτό πολλές φορές αποτελούν αντικείμενο συζήτησης μέσα στην Svanholm. Με βάση τα λεγόμενα τους είναι πολύ δύσκολο για κάποιον να δεχτεί ότι χρηματοοικονομικός παράγοντας παίζει τόσο σημαντικό ρόλο συγκριτικά με άλλα πράγματα. Παρόλα αυτά, όπως λένε, το σύστημα τους δεν είναι τόσο άκαμπτο, από τη στιγμή που πιθανά, ισχυρά αντεπιχειρήματα δύνανται να καταργήσουν τους υπάρχοντες κανόνες. Σε γενικές γραμμές, οι κάτοικοι της κοινότητας είναι άνθρωποι οι οποίοι επιθυμούν να βρουν μια διέξοδο από τον πραγματικό κόσμο και έχουν τη δυνατότητα να συντηρήσουν τον εαυτό τους. Η μεγαλύτερη πρόκληση που έχουν να αντιμετωπίσουν είναι η συνύπαρξη με άλλους ανθρώπους σε τόσο μικρή κλίμακα, και ο παραμερισμός του «εγώ» στο συλλογικό «εμείς». Παρόλα αυτά η κοινότητα δίνει περιθώρια μέσα από αλλαγές στην κατοικία, την εργασία κ.λπ. ώστε τα μέλη της να είναι ικανοποιημένα.

Η ανατροφή των παιδιών

Τα παιδιά έχουν υψηλή προτεραιότητα στην κοινότητα Svanholm και οι κάτοικοι στοχεύουν στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ενσωμάτωσή και ενοποίηση τους στην καθημερινή ζωή της κοινότητας. Στην κοινότητα Svanholm τα παιδιά μένουν με τους γονείς τους όπως όλα τα άλλα παιδιά, αλλά έρχονται παράλληλα σε επαφή με πολλούς ενήλικες και συμμετέχουν σε όλες σχεδόν τις πτυχές της καθημερινής ζωής της κοινότητας. Στον τομέα της φροντίδας των παιδιών η Svanholm επιθυμεί να δώσει στα παιδιά της κοινότητας την ευκαιρία να συμμετέχουν σε μια ευρεία κλίμακα δραστηριοτήτων και γεγονότων, στην εργασία και την αυτοδιοίκηση, να τους δώσει το περιθώριο να αναπτυχθούν ως προσωπικότητες, να γίνουν ανεξάρτητα και να διαμορφώσουν τις δικές τους απόψεις και συνήθειες. Τα μέλη της κοινότητας προσπαθούν να βοηθήσουν τα παιδιά να βρουν τους δικούς ρυθμούς και να ανακαλύψουν τις ανάγκες τους, γεγονός το οποίο είναι δύσκολο να επιτευχθεί στο πλαίσιο του περιβάλλοντος ενός ιδρύματος¹⁸. Αυτή τη στιγμή στην κοινότητα υπάρχει μια σχετικά μεγάλη ομάδα παιδιών προσχολικής ηλικίας (μέχρι την ηλικία των 6-7

¹⁸ Το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας της Δανίας προσφέρει τη δυνατότητα σε εργαζόμενους γονείς να στέλνουν τα παιδιά τους σε ιδρύματα για τις ώρες που εργάζονται και από πολύ μικρή ηλικία καλύπτοντας όλα τα έξοδα. Οι κάτοικοι της κοινότητας υποστηρίζουν πως το γεγονός αυτό «εγκλωβίζει» κατά κάποιο τρόπο τα παιδιά σε ένα κόσμο ανηλίκων χωρίς την παρουσία ενηλίκων πέρα του προσωπικού των ιδρυμάτων.

ετών) τα οποία φροντίζονται στο πλαίσιο της ομάδας αυτής στο σπίτι των παιδιών το οποίο είναι ανοιχτό και για τα παιδιά της γύρω περιοχής. Το προσωπικό αποτελείται από μέλη της κοινότητας οι οποίοι είναι ασχολούνται επαγγελματικά με την φροντίδα των παιδιών ή έχουν εκπαιδευτεί στον τομέα αυτό. Αργότερα κατά τη διάρκεια της εφηβείας πολλοί νέοι ενδιαφέρονται να εργαστούν όποτε γίνονται κάποιες συνεννοήσεις και με τα αρμόδια μέλη ώστε να μπορούν να δουλέψουν μετά το σχολείο και παράλληλα να κερδίσουν κάποια επιπλέον χρήματα. Τα μέλη της κοινότητας θεωρούν μεγάλης σημασίας το ζήτημα της αυτοδιοίκησης και του σεβασμού των παιδιών – θέματα τα οποία έχουν τεθεί σε δημόσιες συζητήσεις παιδαγωγικού περιεχομένου στην Δανία – και υποστηρίζουν πως το εκπαιδευτικό σύστημα στην Svanholm εκπληρώνει τις σημερινές απαιτήσεις και ανάγκες σε καλύτερο βαθμό από το υπάρχον.

Εικόνα 27: Τα παιδιά της κοινότητας

Πηγή: <http://www.oikologos.gr>

Εικόνα 28: Ο παιδικός Σταθμός

Πηγή: <http://www.oikologos.gr>

Οικονομία

Το οικονομικό σύστημα της κοινότητας λειτουργεί ως εξής: ο κάθε άνθρωπος από τη στιγμή που εισάγεται στην κοινότητα καταθέτει όλη την περιουσία του και ότι χρήματα αποκτά στην οικονομία της κοινότητας. Επιπλέον, ο κάθε κάτοικος έχει το ίδιο λόγο πάνω σε ζητήματα που σχετίζονται με την διαχείριση του συλλογικού εισοδήματος της κοινότητας. Όσο κάποιος θεωρείται ενεργός κάτοικος της κοινότητας μοιράζεται τόσο της διάφορες συνθήκες όσο και τα οικονομικά ζητήματα

με τους υπόλοιπους κατοίκους, ενώ όταν αποφασίσει να εγκαταλείψει την κοινότητα έχει τη δυνατότητα ανάκτησης του προσωπικού κεφαλαίου που κατέθεσε αρχικά στο κοινό ταμείο. Οι κάτοικοι της κοινότητας αποφασίζουν από κοινού για το ύψος του χρηματικού ποσού το οποίο θα χρησιμοποιήσουν και στηρίζουν τις παραγωγικές ομάδες οι οποίες βρίσκονται στην Svanholm. Λόγω του γεγονότος ότι υπάρχει κοινή οικονομία, δεν δεσμεύονται μόνο με τη προοπτική της επικερδούς παραγωγής, αλλά δίνουν έμφαση και στον ανθρώπινο ή οικολογικό παράγοντα ο οποίος βοηθά τους κατοίκους να επιτύχουν υψηλά επίπεδα αειφορίας. Επιπλέον, το κοινό ταμείο επιτρέπει στους κατοίκους να πειραματίζονται και να παίρνουν ρίσκο ώστε να ξεκινάνε καινοτόμα «σχέδια» και να τα εκπονούν για ένα χρονικό διάστημα έως ότου κρίνουν ότι καλύπτουν τις ανάγκες τους. Διαφορετικά βρίσκουν νέες, πιο ρεαλιστικές προτάσεις για αποτελέσματα που έχουν ως πυρήνα την αειφορία.

Εγκαταστάσεις της κοινότητας και ο λειτουργικός τους χαρακτήρας

A) Τομείς στήριξης της οικονομίας της Svanholm

Η οικονομία της κοινότητας στηρίζεται σε διάφορους τομείς οι βασικότεροι από τους οποίους είναι: η βιολογική γεωργία, η κτηνοτροφία και η δασοκομία οι οποίοι αποτελούν τη βασικότερη πηγή εσόδων της κοινότητας και εξασφαλίζουν αυτάρκεια σε υλικά όπως: λαχανικά, γάλα, ψωμί και βοδινό κρέας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις καλλιέργειας, δασών και λιβαδιών όπως προαναφέρθηκε τις οποίες εκμεταλλεύονται τα μέλη της κοινότητας πάντοτε με γνώμονα και κατεύθυνση την οικολογία και τη περιβαλλοντική διαχείριση τους. Οι εικόνες 30-33, απεικονίζουν την δραστηριότητα που αναπτύσσει η κοινότητα στους τομείς αυτούς.

Εικόνα 29: Η δασική έκταση της Svanholm

Πηγή: <http://svanholm.dk>

Εικόνα 30: Η κτηνοτροφία

Πηγή: <http://svanholm.dk>

Εικόνα 31: Διαλογή και συσκευασία καρτών

Πηγή: <http://www.oikologos.gr>

Εικόνα 32: Εργοστάσιο παραγωγής πατάτας

Πηγή: <http://www.flickr.com/>

Εικόνα 33: Ένα από τα θερμοκήπια της Svanholm

Πηγή: <http://www.oikologos.gr>

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί η εμπορική και επιχειρηματική δραστηριότητα που αναπτύσσει η κοινότητα υπογράφοντας συμφωνίες με καλλιεργητές της Δανίας και του εξωτερικού, με μεγάλες αλυσίδες σουπερμάρκετ και συνεργάτες που εργάζονται και μέσα στην κοινότητα και προμηθεύει προϊόντα τα οποία παράγονται στο πλαίσιο μιας κοινοτικής επιχείρησης οργανικών λαχανικών που απασχολεί 4 με 8 εργαζόμενους. Ένας άλλος τομέας τον οποίο χρησιμοποιούν οι κάτοικοι της Svanholm για επιχειρηματικούς και εμπορικούς σκοπούς είναι αυτός της ξυλουργίας. Η δασική έκταση των 1300 στρεμμάτων τους επιτρέπει να διατηρούν δική τους επιχείρηση η οποία απασχολεί αρχιτέκτονες και ξυλουργούς και προμηθεύει προϊόντα – έπιπλα και άλλες κατασκευές – σε βιομηχανίες της τοπικής κοινωνίας αλλά και μέσω διαδικτύου. Τέλος, μέσα στην κοινότητα λειτουργεί ένα αρχιτεκτονικό γραφείο το οποίο αναλαμβάνει κατασκευές κτηρίων με κατεύθυνση την βιωσιμότητα, μέσα στην κοινότητα αλλά και έξω από αυτήν, χρησιμοποιώντας φιλικά προς το περιβάλλον οικοδομικά υλικά.

Εικόνα 34: Εσωτερικό του αρχιτεκτονικού γραφείου της κοινότητας

Πηγή: <http://www.flickr.com>

Β) Έργα στην κατεύθυνση των εναλλακτικών μορφών ενέργειας

Στην κατεύθυνση της χρησιμοποίησης εναλλακτικών πηγών ενέργειας υπάρχουν στην Svanholm τα εξής: μια ανεμογεννήτρια, μια μονάδα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ενώ πρόκειται το επόμενο έτος να δημιουργηθούν εγκαταστάσεις εκμετάλλευσης της ηλιακής ενέργειας. Παράλληλα, οι κάτοικοι χρησιμοποιούν την καύση του ξύλου για την παραγωγή της απαιτούμενης ενέργειας για την κοινότητα.

Εικόνα 35: Η ανεμογεννήτρια της κοινότητας

Πηγή: <http://directory.ic.org>

Γ) Οι κατοικίες και τα κτήρια της κοινότητας

Οι κατοικίες της κοινότητας όπως και όλες οι υπόλοιπες κτηριακές εγκαταστάσεις αναλαμβάνονται από το εργαστήριο ξυλουργίας και το αρχιτεκτονικό γραφείο της Svanholm και αποτελούν ξύλινες κατασκευές ή ανακαινισμένα κτήρια. Τα μέλη της κοινότητας μένουν σε ομάδες 5-25 ατόμων όπου ο καθένας έχει το δικό του δωμάτιο και μοιράζονται την κουζίνα, το σαλόνι και το μπάνιο. Οι κατοικίες τους πέρα από ξύλινες έχουν μεγάλα παράθυρα που εξασφαλίζουν καλύτερο φωτισμό και γενικά είναι ευάερες και ευήλιες. Η εικόνα 13 απεικονίζει το εσωτερικό μιας κατοικίας στην κοινότητα Svanholm. Οι εικόνες 14 και 15 υποδηλώνουν το χαμηλό συντελεστή των κατοικιών της κοινότητας.

Εικόνα 36: Εσωτερικός χώρος κατοικίας

Πηγή: <http://directory.ic.org>

Εικόνα 37: Ξύλινη εξωτερική κατασκευή

Πηγή: <http://www.flickr.com>

Εικόνα 38: Κατασκευή περίπου 1000 τμ. κατοικιών, με οικολογικά υλικά, που θα αυξήσουν την αξία της ιδιοκτησίας και θα στεγάσουν περίπου 20 νέους κατοίκους

Πηγή: <http://www.oikologos.gr>

Δ) Άλλα κτήρια και εγκαταστάσεις μέσα στην κοινότητα

Όπως προαναφέρθηκε τα μέλη της κοινότητας δίνουν μεγάλη σημασία στην σωστή ανατροφή των παιδιών της Svanholm. Για το λόγο αυτό έχουν κατασκευάσει ένα παιδικό σταθμό καθημερινής φροντίδας μέσα στην έκταση λιβαδιού της κοινότητας όπου τα παιδιά ενασχολούνται με δραστηριότητες πρωτογενούς τομέα. Επιπλέον, το ξυλουργείο σε συνεργασία με το τεχνικό γραφείο έχουν κατασκευάσει μια παιδική χαρά και ένα πάρκο τα οποία περιέχουν ξύλινες κατασκευές και βρίσκονται στην διάθεση των παιδιών της κοινότητας.

Εικόνα 39: Παιδική χαρά

Πηγή: <http://svanholm.dk>

Εικόνα 40: Τα παιδιά στις καλλιέργειες

Πηγή: <http://svanholm.dk>

Άλλα κτήρια μέσα στην κοινότητα είναι: μια κλινική όπου προσφέρονται υπηρεσίες χαλάρωσης, ψυχοθεραπείας, βελονισμού κ.α. και άλλες μικρότερες επιχειρήσεις που ασχολούνται με την μελισσοκομία, την αρτοποιία και την παροχή μαθημάτων ζωγραφικής¹⁹.

¹⁹ Όλα τα στοιχεία του παραπάνω κεφαλαίου είναι από την ιστοσελίδα της κοινότητας:
<http://svanholm.dk>

3.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ

Η κοινότητα Svanholm θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελεί μια επαρκή αποτύπωση της θεωρίας περί οικοκοινοτήτων όπως αυτή διατυπώθηκε από τον Robert Gilman. Εμφανίζεται φυσικά, αρχικά, ως συνειδητή κοινότητα με επιρροές από τις κοοπερατίβες κατοικιών (Cohousing) του 1968 και τις συνειδητές κοινότητες των χίπις (δεκαετίες 1960 και 1970) αλλά μετέπειτα αφομοιώνει όλες τις αρχές που έθεσε ο Gilman. Η παραπάνω θέση δύναται να τεκμηριωθεί λαμβάνοντας υπόψη τις βασικές αρχές της θεωρίας του και το ποσοστό στο οποίο αυτές υιοθετούνται από τα μέλη της κοινότητας.

Κατ' αρχάς όσον αφορά την αρχή περί ανθρώπινης κλίμακας, τα μέλη της Svanholm – που τη στιγμή αυτή φθάνουν τα 83 – βάζουν ως προϋπόθεση για την ένταξη παραπάνω μελών το μην ξεπερνούν ένα συγκεκριμένο αριθμό – εφόσον πρόκειται και για μεγάλες οικογένειες – όρος που όπως και οι ίδιοι υποστηρίζουν μπορεί να φανεί αυστηρός σε όσους είναι εκτός της κοινότητας. Δεν υπάρχει αμφισβήτηση πως η κοινότητα προσφέρει στα μέλη της μια πληρότητα λειτουργιών και γενικότερα στοχεύει προς την κατεύθυνση αυτή. Φροντίζει να παρέχει εργασία σε όλα τα μέλη της εφόσον το επιθυμούν αλλά και άλλες ανέσεις – ψυχαγωγικές εκδηλώσεις κ.α. –. Ο Gilman στην αρχή αυτή αναφέρει την ύπαρξη εμπορικών συναλλαγών στο πλαίσιο ενός δικτύου οικοκοινοτήτων, το οποίο δεν φαίνεται να ισχύει στη περίπτωση αυτή. Η Svanholm πράγματι πραγματοποιεί εμπορικές συναλλαγές αλλά με επιχειρήσεις τοπικές και μη καθώς και μέσω διαδικτύου. Με την έννοια αυτή θα μπορούσε να ειπωθεί ότι λειτουργεί ως επιχείρηση και η ίδια, με γνώμονα το κέρδος. Φυσικά η τακτική με την οποία λειτουργεί είναι με βάση κριτήρια περιβαλλοντικά – π.χ. βιολογικά προϊόντα, κατασκευές ξύλινες ή με οικοδομικά υλικά φιλικά προς το περιβάλλον – και κοινοτικά – με σκοπό να συντηρήσει τα μέλη της – αλλά δεν παύει να συμμετέχει στο πλαίσιο της αγοράς και με τους όρους της εκτός των ορίων της κοινότητας. Στην αρχή της αρμονίας με το περιβάλλον σίγουρα θεωρείται επιτυχημένη εφόσον κατέχει εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας – αιολική, ηλεκτρική – καθώς και εργοστάσιο παραγωγής βιολογικών προϊόντων και επιτρέπει τη λειτουργία ξυλουργείου και τεχνικού γραφείου που αναλαμβάνουν τον σχεδιασμό και την κατασκευή βιώσιμων κατοικιών και κατασκευών γενικότερα. Η αρχή της «ανθρώπινης ανάπτυξης» και υγιεινής, της ισορροπημένης δηλαδή ανάπτυξης όλων των μερών για την ολοκλήρωση της ανθρώπινης πλευράς των μελών – συναισθηματικό, πνευματικό,

φυσικό – της κοινότητας ξεχωριστά για το καθένα και ενιαία για όλους, φαίνεται να κατέχει σημαντική θέση στην κοινότητα εφόσον φροντίζει τόσο για τις συνθήκες υγιεινής καθώς και για την εκπαίδευση των μελών – ιδίως των παιδιών – αλλά και στο να είναι συναισθηματικά πλήρεις τόσο μέσω της εργασίας – αλλαγή εργασιακού περιβάλλοντος αλλά και κατοικίας αν το επιθυμήσουν – . Όλες οι παραπάνω αρχές συνθέτουν την αρχή της αειφορίας της κάθε οικοκοινότητας. Το γεγονός ότι η Svanholm καλύπτει σε μεγάλο βαθμό τα παραπάνω, υποδηλώνει και τον στόχο της με κατεύθυνση την αειφορία και την μελλοντική της ύπαρξη. Επιπλέον, καλύπτει και την αρχή που αναφέρεται στον τρόπο λήψης αποφάσεων μέσω των τακτών συνελεύσεων και του μοντέλου ομοφωνίας που ακολουθεί. Στο σημείο αυτό, παρόλα αυτά, θα πρέπει να σημειωθεί η ισχύς των υποομάδων που λειτουργούν μέσα στην κοινότητα οι οποίες έχουν τον πρώτο λόγο σε θέματα ειδικότερα, αναλόγως με την ειδίκευσή τους. Το κοινό όραμα των μελών σχετίζεται με την περιβαλλοντική και κοινωνική διάσταση των οικοκοινοτήτων. Το περιεχόμενο της κοινής ιδεολογίας τους περιλαμβάνει το αίσθημα του σεβασμού και της αμοιβαιότητας απέναντι στα μέλη της κοινότητας αλλά και την οικολογική ευαισθησία. Αυτή η ευαισθησία απέναντι στο περιβάλλον παίρνει σήμερα τη μορφή της πράσινης ανάπτυξης λαμβάνοντας χαρακτήρα οικονομικό. Η κοινότητα αποτελεί ουσιαστικά, και με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν, μια «πράσινη» επιχείρηση με στόχο το κέρδος με πράσινα κριτήρια χωρίς να «απομονώνεται» από το σημερινό σύστημα.

Οι οικοκοινότητες αποτελούν ένα τρόπο διεξόδου από τις σημερινές συνθήκες. Είναι μια ουτοπία που, παρόλα αυτά, είναι πλήρως ενσωματωμένη στο ισχύον σύστημα, χωρίς συγκεκριμένη ιδεολογία ή πρόταση για την «υπέρβαση» της υπάρχουσας κατάστασης εκτός των ορίων της, έστω και με στοιχεία περιβαλλοντικά και κοινωνικά. Είναι μια ουτοπία φυγής κατά κύριο λόγο και ανασυγκρότησης εν συνεχεία, που έχει όμως στη βάση της χαρακτηριστικά του ίδιου του συστήματος ή της πραγματικότητας την οποία αντιπαλεύεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση την ανάλυση και περιγραφή που προηγήθηκε αλλά και του τελικού σκοπού της πτυχιακής αυτής, τα τελικά συμπεράσματα πρόκειται ουσιαστικά να απαντήσουν στα εξής ερωτήματα:

1. Ποιες είναι οι βασικότερες ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των δύο περιπτώσεων οι οποίες αναλύθηκαν και περιγράφηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια;
2. Πώς εμφανίζεται η ουτοπία σε κάθε εποχή ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν;

1. Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα οι βασικές ομοιότητες των δύο περιπτώσεων δύναται να συνοψισθούν ως εξής:

- Τόσο η περίπτωση του New Lanark όσο και η περίπτωση της οικοκοινότητας Svanholm χαρακτηρίζονται από το ουτοπικό «στοιχείο» και καλύπτουν τις βασικές ουτοπικές «αρχές». Αποτελούν κοινότητες οι οποίες αντιπαράθενται στην εκάστοτε πραγματικότητα και προβάλλουν μια εναλλακτική πρόταση διεξόδου με βάση κάποιο όραμα για ένα κόσμο που στηρίζεται σε κοινωνικά κριτήρια και ανάγκες. Τόσο στην εποχή του Owen, όσο και στην εποχή των οικοκοινοτήτων η ανάγκη για δημιουργία και αποτύπωση ενός τόπου, μη υπάρχοντος ως τότε, ο οποίος θα προσφέρει τα απαραίτητα στοιχεία και προϋποθέσεις για την καλύτερευση των συνθηκών ζωής των ανθρώπων με βάση και την ανάλυση που προηγήθηκε, φαίνεται να είναι επίκαιρη και επιτακτική. Επιπλέον, και οι δύο κοινότητες αποτελούν οριοθετημένα και κλειστά συστήματα τα οποία λαμβάνουν στοιχεία και από άλλες ουτοπίες.
- Οι παραπάνω ουτοπίες ξεκινάνε από υποκείμενα τα οποία χαρακτηρίζονται από ένα όραμα και προσπαθούν να το αποτυπώσουν στην πραγματική διάσταση μέσω της δημιουργίας της κοινότητας. Στην πρώτη περίπτωση το υποκείμενο είναι ο Owen ως εκφραστής της σχολής του ουτοπικού σοσιαλισμού αλλά και οι κάτοικοι του New Lanark, ενώ στην δεύτερη είναι τα μέλη της Svanholm, ως άτομα τα οποία ενστερνίζονται και τάσσονται με τις αρχές της θεωρίας του

Gilman το περιεχόμενο της οποίας έχει χαρακτήρα ανθρωπιστικό και, κυρίως, περιβαλλοντικό.

- Έχουν ένα συγκεκριμένο ιδεολογικό περιεχόμενο που επιθυμούν να ενσωματώσουν στους κατοίκους της κοινότητας και κατ' επέκταση σε αυτή εφόσον αυτοί είναι που αποτελούν το οργανικό της στοιχείο. Μια κοινή βάση των παραπάνω δύο ιδεολογιών είναι το ζήτημα της εκπαίδευσης και γενικότερα η φροντίδα των νεαρών ατόμων ως μελλοντικών κατοίκων τόσο της κοινωνίας γενικότερα – Owen – όσο και της οικοκοινότητας – Svanholm – αλλά και το ζήτημα της «ανθρώπινης ανάπτυξης» όπως την ονομάζει ο Gilman της δυνατότητας ολοκλήρωσης, δηλαδή, των μελών των κοινοτήτων σε όλα τα επίπεδα – συναισθηματικό, πνευματικό και φυσικό – το οποίο διαφαίνεται εξίσου και στις δύο κοινότητες (π.χ. ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, συνθήκες υγιεινής).
- Στο New Lanark αλλά και στην Svanholm δίνεται ιδιαίτερη φροντίδα στις βιώσιμες κατοικίες οι οποίες είναι ευάερες και ευήλιες αλλά και στην περίπτωση της οικοκοινότητας, κατασκευασμένες με οικοδομικά υλικά φιλικά προς το περιβάλλον. Επιπλέον, τα κτήρια είναι χαμηλού συντελεστή όπως φαίνεται από το διαθέσιμο φωτογραφικό υλικό. Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει ένα κτήριο κεντρικής σημασίας για την κοινότητα. Στην πρώτη είναι το Ινστιτούτο Διαμόρφωσης Χαρακτήρα που δηλώνει τη βαρύτητα που έδινε ο Owen στο ζήτημα της διαμόρφωσης του χαρακτήρα του ανθρώπου με βάση τις συνθήκες του περιβάλλοντος στο οποίο ζει. Στην δεύτερη περίπτωση είναι το αρχοντικό της Svanholm, το κτήριο στο οποίο πραγματοποιούνται οι συνεδρίες των κατοίκων, στο πλαίσιο της λήψης αποφάσεων μέσω της συνδιαμόρφωσης απόψεων ώστε να εξυπηρετούνται οι αρχές του σεβασμού, της ισότητας και αμοιβαιότητας μεταξύ των μελών.
- Στο ζήτημα της ενέργειας, θα πρέπει να σημειωθεί πως και η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στο New Lanark, τουλάχιστον τον πρώτο καιρό δηλαδή ο μύλος ως κινητήρια δύναμη για την παραγωγή της αναγκαίας ενέργειας για τη λειτουργία του εργοστασίου θεωρείται αναμφισβήτητα μια εναλλακτική μορφή στην παραγωγή. Η μηχανική και τεχνολογική εξέλιξη παρ' όλα αυτά «εμφάνισαν» κάποια στιγμή την μηχανή του ατμού μέσα στην κοινότητα. Στη κοινότητα Svanholm, η χρησιμοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας είναι κύριας σημασίας με βάση την αρχή αειφορίας των οικοκοινοτήτων.

- Τόσο ο Gilman, όσο και ο Owen μετέπειτα, διατύπωσαν την αρχή της δημιουργίας ενός δικτύου κοινοτήτων οι οποίες θα συνεργάζονται και θα λειτουργούν ενοποιημένα με βάση, κυρίως, τον πρωτογενή τομέα με σκοπό την εξασφάλιση της αυτάρκειας των κατοίκων και της κοινότητας.
- Το γεγονός ότι η παραγωγική διαδικασία πραγματοποιείται στο πλαίσιο της κοινότητας και στις δύο περιπτώσεις τις καθιστά παραγωγικές μονάδες. Ο βασικός τομέας στον οποίο στηρίζονται για την παραγωγή προϊόντων είναι ο πρωτογενής τομέας στοιχείο το οποίο αναδεικνύει την ουτοπική τους ταυτότητα. Παρόλα αυτά, η επικρατούσα κατεύθυνση της παραγωγής είναι με βάση τις ισχύουσες συνθήκες – έξαρση δευτερογενούς τομέα στην πρώτη και πράσινο πρόταγμα στην δεύτερη –. Πράγματι, στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για μια επιχείρηση δευτερογενούς τομέα, ενώ στη δεύτερη πρόκειται, καθαρά για μια πράσινη επιχείρηση.
- Η βάση της οικονομίας και των δύο κοινοτήτων στηριζόταν στις εμπορικές συναλλαγές: ο βασικός σκοπός της παραγωγής προϊόντων πέρα από την αυτάρκεια είναι η δυνατότητα πώλησης τους εκτός της κοινότητας. Βέβαια στην περίπτωση της οικοκοινότητας η εικόνα της παραγωγικής μονάδας λαμβάνει χαρακτήρα επιχείρησης εφόσον μέσα στην κοινότητα λειτουργούν μικρές επιχειρήσεις οι οποίες στοχεύουν καθαρά πέρα από τις εμπορικές συναλλαγές και στο κέρδος. Ο οικονομικός τομέας λοιπόν και στις δύο περιπτώσεις στηρίζεται σε δύο στοιχεία: την δυνατότητα αυτάρκειας και ανάπτυξης εμπορικών συναλλαγών με τη περιοχή εκτός της κοινότητας.

Όσον αφορά τις διαφορές των δύο κοινοτήτων συνοψίζονται στα εξής:

- Διαφορετική ταξική προέλευση του κάθε υποκειμένου: στην περίπτωση του New Lanark, ο Owen προέρχεται από εργατική οικογένεια αλλά στην πορεία μέσω της ανάληψης διευθυντικών θέσεων και του γάμου του με την κόρη του Dale, αναδεικνύεται σε έναν από τους μεγαλύτερους επιχειρηματίες της εποχής εκείνης στην Αγγλία. Επιπλέον, οι κάτοικοι του New Lanark προέρχονται από την εργατική τάξη της εποχής εκείνης. Από την άλλη πλευρά, τα μέλη της κοινότητας Svanholm, αποτελούν κομμάτι της σημερινής μεσαίας τάξης η οποία φυσικά δεν υπήρχε στα χρόνια του Owen και δημιουργήθηκε μέσω των

διαφόρων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών(βελτίωση στις συνθήκες ζωής, εκπαίδευσης, εισοδήματος κ.α.)

- Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο Owen κρατά μια πατερναλιστική στάση απέναντι στους κατοίκους του New Lanark, γεγονός για το οποίο δέχτηκε και κριτική και μετέπειτα από τον Karl Marx, αλλά και στη βάση ότι δεν αναγνώριζε την εργατική τάξη ως υποκείμενο αλλά αντιθέτως απευθυνόταν σε όλα τα κοινωνικά και ταξικά στρώματα της εποχής του με ένα ανθρωπιστικό, κυρίως, πνεύμα. Επιπλέον, όπως έχει ήδη ειπωθεί, δεν υπάρχει κάποια πηγή ή μαρτυρία που να δηλώνει την ύπαρξη κάποιας συλλογικής συνεύρεσης των κατοίκων του χωριού πέρα από το εργοστάσιο και της ψυχαγωγικές εκδηλώσεις μετά το πέρας της εργασίας τους ή και τις καθημερινές συναντήσεις στο πλαίσιο του χωριού, κάποια δηλαδή διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αντιθέτως, στην κοινότητα Svanholm οι πηγές φανερώνουν την ύπαρξη μιας τακτής συνέλευσης ανά δύο βδομάδες όπου λαμβάνονται όλες οι απαραίτητες αποφάσεις για την λειτουργία της κοινότητας. Τα μέλη, λοιπόν, της κοινότητας διατηρούν το κοινοτικό στοιχείο μέσα σε αυτή χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν υπάρχουν ηγετικές μορφές οι οποίες στο πλαίσιο των υποομάδων που δημιουργούνται δύνανται να επηρεάσουν το περιεχόμενο των αποφάσεων της συνέλευσης, είτε λόγω ειδικότητας είτε λόγω πειθούς και προσωπικών σχέσεων.
- Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί πως ο Owen ήταν υποστηρικτής της εξέλιξης του ανθρώπου μέσω της απόκτησης γνώσης και παιδείας ενώ η κάτοικοι της οικοκοινότητας στηρίζουν κυρίως έννοιες όπως ισότητα και σεβασμός στο πλαίσιο της κοινότητας, σε μια εποχή που η βασική εκπαίδευση ήταν κατοχυρωμένη από την πολιτεία και τους θεσμούς.
- Το New Lanark όπως έχει ήδη ειπωθεί και αναλυθεί αποτέλεσε μια μορφή πειράματος. Ήταν μια σύλληψη του Owen η οποία έλαβε «σάρκα και οστά» στο μικρό αυτό χωριό της Σκωτίας και κατέληξε να είναι επιτυχημένη για τα τότε δεδομένα. Από την άλλη μεριά η οικοκοινότητα του Svanholm εμφανίστηκε σε μια εποχή όπου άρχισαν ήδη να επανέρχονται δυναμικά στο προσκήνιο έννοιες ανθρωπιστικές και εμφανίζονται έννοιες οικολογικές απόρροια των συνθηκών (ραγδαία αύξηση της τεχνολογίας, παγκόσμιοι πόλεμοι, κίνημα χίπις, παγκοσμιοποίηση κ.α.) και εν συνεχεία εμπλουτίστηκε ακόμη περισσότερο σε περιεχόμενο και λειτουργίες από την θεωρία του Gilman και των

οικοκοινοτήτων. Δεν είχε λοιπόν τη μορφή πειράματος αλλά ήταν μια προσπάθεια αποτύπωσης ενός δοκιμασμένου πειράματος.

- Σε σύνδεση και με τα παραπάνω, η πρώτη περίπτωση αποτελεί, στο μεγαλύτερο μέρος της, μια άμεση αποτύπωση της θεωρίας πάνω στην πράξη του εκφραστή της ιδεολογίας του ουτοπικού σοσιαλισμού Robert Owen στο χωριό του New Lanark. Από την άλλη η κοινότητα Svanholm είναι μια έμμεση αποτύπωση της θεωρίας στην πράξη εφόσον η σύλληψη της ιδέας δεν πραγματοποιήθηκε από τα μέλη της κοινότητας. Πρόκειται για μια γενικότερη ιδεολογία στηριγμένη σε ανθρωπιστικά και οικολογικά στοιχεία η οποία διατυπώθηκε στην ολοκληρωμένη της μορφή από τον Robert Gilman και προσπάθησε να εφαρμοστεί, με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία, σε όλες τις εκάστοτε οικοκοινότητες που ακολούθησαν.
- Η εφαρμογή της θεωρίας και του «οράματος» του Owen πραγματοποιήθηκε σε έναν ήδη υπάρχοντα φυσικό χώρο όπου οι φυσικές συνθήκες βοηθούσαν στην κατεύθυνση αυτή (ύπαρξη καταρρακτών και φυσικού πλούτου). Η θεωρία του περί αγροτικών κοινοτήτων συγκεκριμένης έκτασης, πληθυσμού και κατεύθυνσης παραγωγικής δραστηριότητας (πρωτογενής τομέας) δεν μπόρεσε να εφαρμοστεί στο πλαίσιο του New Lanark. Τα μέλη της Svanholm ουσιαστικά δημιούργησαν την δική τους ουτοπία εκ του μηδενός αγοράζοντας μια έκταση, η οποία φυσικά έδινε τα περιθώρια για αυτάρκεια (κτηνοτροφικές, καλλιεργήσιμες και δασικές εκτάσεις) και όχι μόνο. Πρόκειται, λοιπόν, για δημιουργία χώρου στον οποίο ενσωμάτωσαν τις δικές τους αρχές και λειτουργίες βάση των αρχών αυτών. Η περίπτωση αυτή θα μπορούσε να συγκριθεί με αυτή του New Harmony, της κοινότητας δηλαδή που οραματίστηκε ο Owen αργότερα, την έκταση της οποίας αγόρασε και εκεί αποπειράθηκε να ενσωματώσει τις αρχές που εφάρμοσε επιτυχώς στο New Lanark. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί πως και στις δύο περιπτώσεις – πέρα από την ύπαρξη χώρου πριν ή όχι – ακόμη και στην περίπτωση του Owen υπήρξε κατά μια έννοια δημιουργία χώρου που ήταν ουσιαστικά μέσω της διαμόρφωσης του ήδη υπάρχοντα.
- Τέλος, ο Owen και το New Lanark είναι κομμάτι της προβιομηχανικής περιόδου σε αντίθεση με την οικοκοινότητα Svanholm που αποτελεί μέρος της μεταβιομηχανικής περιόδου.

2. Με βάση τα παραπάνω παρατηρείται πως η έννοια της ουτοπίας είναι πράγματι διαχρονική αν αναλογιστεί κανείς και την ιστορική και χρονολογική «απόσταση» η οποία χωρίζει τις δύο περιόδους. Η ουτοπία είναι ουσιαστικά η σύλληψη, ο σχεδιασμός, η πραγματοποίηση ενός αντί – τόπου, εκτός του πραγματικού ο οποίος μπορεί να υπάρχει τόσο σε μικρές κοινότητες – χωριά όσο και σε μεγάλες μητροπόλεις αλλά και σε ποιήματα, λογοτεχνικά βιβλία κ.ο.κ. Αποτελεί κάτι το όποιο έχει άυλα χαρακτηριστικά, αλλά ,υπό κάποιες προϋποθέσεις, μπορεί να λάβει πραγματικές διαστάσεις. Είναι ο κόσμος της φαντασίας και των ονείρων που διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο αλλά που μπορεί να το μοιραστεί με άλλους είτε μέσω δημιουργίας μιας εναλλακτικής κοινότητας – όσον αφορά το παραγωγικό σύστημα, σύστημα διακυβέρνησης, την εργασία, την εκπαίδευση κ.λπ. – είτε ως συγγραφέας και ποιητής δημιουργώντας εικόνες από φανταστικούς κόσμους στον αναγνώστη. Ο Μάμφορντ στο βιβλίο του «Ο μύθος της Μηχανής» (1985), στο κεφάλαιο «η Ουτοπία, η Πόλη και η Μηχανή» αναφέρει πως: «..η πρώτη ουτοπία ήταν η ίδια η πόλη» και το επεξηγεί περιγράφοντας τον τρόπο με τον οποίο αντίκριζαν οι χωρικοί την πόλη: «ως ένα επίγειο παράδεισο με πλήθος από λειτουργίες και ανέσεις..» Ο επίγειος αυτός παράδεισος, βέβαια, έγινε τόσο αποκρουστικός δημιουργώντας άλλες ουτοπίες που επιδίωκαν να βρουν ένα τρόπο διαφυγής από αυτόν. Η ουτοπία όσο εξωπραγματική και να είναι χρειάζεται πάντοτε χώρο έκφρασης και αποτύπωσης. Ο χώρος αυτός στις πρώτες ουτοπίες ήταν η ίδια η πόλη.

Η κάθε ουτοπία λαμβάνει διαφορετικές διαστάσεις και χαρακτηριστικά ανάλογα με την εποχή στην οποία παρουσιάζεται. Παρουσιάζει όμως μια εικόνα η οποία δεν ανταποκρίνεται στην εκάστοτε πραγματικότητα αλλά προσπαθεί να την υπερβεί, είτε ενισχύοντας τα ήδη υπάρχοντα χαρακτηριστικά της και στα πλαίσια του ήδη υπάρχοντος συστήματος – π.χ. ένα γιγάντιο δίκτυο μητροπόλεων όπου οι σχέσεις οικονομικής εξάρτησης λαμβάνουν τις μέγιστες διαστάσεις – , είτε προβάλλοντας έναν άλλο κόσμο εντός ενός άλλου συστήματος με τελείως διαφορετικές δομές και θεσμούς – π.χ. περίπτωση της κομμουνιστικής κοινωνίας στο πλαίσιο της θεωρίας του Marx –, είτε προβάλλοντας μια ουτοπία φυγής από την υπάρχουσα πραγματικότητα, η οποία όμως κρατά χαρακτηριστικά, θεσμούς και δομές, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, από την ισχύουσα κατάσταση πραγμάτων – περίπτωση οικοκοινοτήτων με κατεύθυνση την πράσινη ανάπτυξη η οποία λειτουργεί με όρους ελεύθερης αγοράς. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως και η περίπτωση του Owen και του New Lanark συγκεκριμένα εντάσσεται στην τελευταία περίπτωση εφόσον η παραγωγή είχε ως κατεύθυνση τον δευτερογενή

τομέα αλλά ανέπτυξε και εμπορικές συναλλαγές στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς της εποχής εκείνης. Παρόλα αυτά, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί ο πρωτοποριακός χαρακτήρας του πειράματος αυτού καθώς και το προσωπικό στίγμα του Owen τόσο σε ζητήματα που αφορούσαν την εργασία – μείωση ωρών εργασίας – όσο και τη σημαντική συμβολή του στο τομέα της εκπαίδευσης – δημιουργία του πρώτου παιδικού σταθμού στην ιστορία της Μ. Βρετανίας – αλλά και στην μεγάλη στροφή του σε πρώιμες κομμουνιστικές ιδέες – αυτοοργάνωση και αυτοδιαχείριση εργαζομένων, κοινοκτημοσύνη, αθεΐα, υπέρβαση αντίθεσης μεταξύ χειρονακτικής και πνευματικής εργασίας – οι οποίες ήταν και η αιτία της τελικής του απομόνωσης λόγω της δυσaráσκειας που προκάλεσαν οι θέσεις του στην τότε επίσημη κοινωνία σε παγκόσμια κλίμακα καθώς έρχονταν σε ρήξη με το ισχύον σύστημα. Η ουτοπία του New Harmony ήταν μια περίπτωση κολεκτίβας στο πλαίσιο του τότε νεοσύστατου καπιταλιστικού συστήματος η οποία όμως δεν κατάφερε να αποδώσει όσο το New Lanark.

Οι ουτοπίες που αναλύθηκαν και παρουσιάστηκαν στα παραπάνω κεφάλαια αποτελούν αποτύπωση ουτοπικών ιδεών και οραμάτων στο χώρο με βάση τις ισχύουσες συνθήκες. Στην πρώτη περίπτωση, η βιομηχανική επανάσταση και ο πρωτοεμφανιζόμενος φιλελευθερισμός με τη δημιουργία ανισοτήτων, τη μηχανοποίηση εργασίας, την ανεργία, την υποβάθμιση συνθηκών πόλεων και ζωής των κατοίκων, τη βία κ.λπ., «εμφάνισαν» την ουτοπία του Owen, ως μια προσπάθεια υπέρβασης της παραπάνω κατάστασης με εκπαιδευτικό και ανθρωπιστικό, αρχικά, υπόβαθρο το οποίο εμπλουτίστηκε αργότερα με θέσεις πάνω στην εργασία, τον συνεργατισμό, το περιβάλλον και ένα νέο οικιστικό μοντέλο (αγροτικές κοινότητες). Στην δεύτερη περίπτωση, ο νεοφιλελευθερισμός στον ευρωπαϊκό χώρο με την ανάπτυξη τεχνολογιών, την παγκοσμιοποίηση, τον ατομικισμό και τον καταναλωτισμό, την οικονομική ανάπτυξη εις βάρος του περιβάλλοντος και την υποβάθμιση των πόλεων, εμφάνισαν τις αρχές της αειφορίας και πράσινης ανάπτυξης οι οποίες τοποθετήθηκαν σε οικιστικό επίπεδο, και με την παράλληλη υποβάθμιση των αστικών κέντρων, σε μια θεωρία περί κοινοτήτων με οικολογική, κυρίως, κατεύθυνση ως μια μορφή σύγχρονης ουτοπίας. Και οι δύο περιπτώσεις, συνεπώς, δημιουργήθηκαν ως ένας τρόπος διεξόδου από την εκάστοτε πραγματικότητα και κατά μια έννοια λιγότερο ή περισσότερο ενσωματώθηκαν με βάση τις συνθήκες που επικρατούσαν με έναν επιτυχή τρόπο εξίσου.

Τόσο στη περίπτωση του New Lanark, όσο και στη περίπτωση της Svanholm, μπορεί να γίνει λόγος για μια «κομματιασμένη» (fragmented) ουτοπία, δηλαδή κάποια,

εν μέρει, αποτύπωση του ουτοπικού οράματος στο χώρο και στο χρόνο. Και στις δύο περιπτώσεις δεν υπάρχει κάποιο συνολικό δίκτυο αγροτικών κοινοτήτων και οικοκοινοτήτων, αντίστοιχα, αλλά δύο κοινότητες «κλειστές», οι αρχές των οποίων εφαρμόζονται μέσα σε αυτές και όχι υποχρεωτικά και στον έξω χώρο με τον οποίο σχετίζονται και οι δύο. Πρόκειται, δηλαδή, για σημειακές και «εσωτερικές» ουτοπίες. Βέβαια, στην περίπτωση των οικοκοινοτήτων υπάρχουν και άλλες αντίστοιχες που όμως, στη παρούσα χρονική στιγμή, δεν αποτελούν κανόνα. Η παραπάνω δήλωση αποτελεί και την ουσία της ουτοπίας. Η ουτοπία δεν μπορεί να υπάρξει σε ένα καθολικό επίπεδο, εφόσον, από την στιγμή εκείνη παύει να υπάρχει το ουτοπικό στοιχείο της. Αποτελεί το έναυσμα για την «γέννηση» ενός οράματος που υπερβαίνει την πραγματικότητα και θέτει τις αρχές και τις βάσεις για μια νέα τάξη πραγμάτων, χωρίς να καταλήγει. Με την έννοια αυτή, η ουτοπία θα διεκπεραιώνει σε κάθε χρονική στιγμή την «αποστολή» της: θα είναι πάντα διαχρονική και χωρίς τέλος.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Ασπρούλης, Α. (2008): *Το πνεύμα της Εργασίας στις Μη -Καπιταλιστικές Οργανώσεις. Η Περίπτωση των Φιλανθρωπικών και Συνεργατικών Ενώσεων στην Αγγλία του 19^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Bosquet, H. (1984): *Οικολογία και Πολιτική*, μτφ. Α. Ξανθάκη. Αθήνα: Νέα Σύνορα.

Γιαννακόπουλος, Δ. (2005): *Η γένεση του ευρωπαϊκού Κράτους Πρόνοιας (welfare state) και η ανάδειξη της παιδείας ως δημόσιου αγαθού*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Ένγκελς, Φ. (2006): *Αντί Ντίρινγκ*, μτφ. Ιωαννάτου-Visse. Αθήνα: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ.

Engels, Fr. (1985): *Η Κατάσταση της Εργατικής Τάξης στην Αγγλία*, Τόμος Α', εκδ. Μπάϋρον, Αθήνα.

Heywood, A. (2006): *Εισαγωγή στην Πολιτική*, μτφ Γ. Καράμπελας. Αθήνα: ΠΟΛΙΣ.

Κομνηνός Ν. (1986): *Θεωρία της αστικότητας. I Κρίση, μητροπολιτική αναδιάρθρωση, νέα πολεοδομία*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Κομνηνός Ν. (1986): *Θεωρία της αστικότητας. III Αστικός Σχεδιασμός και Κατασκευή της πόλης*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Lefebvre, H. (2007): *Δικαίωμα στη Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, μτφ. Π. Κουρνικιώτης - Κ. Λωράν. Αθήνα : Κουκίδα.

Marx, K. (1983): *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.

Μασσαλάς, Χ. (2002): *Το περιβάλλον της Παγκοσμιοποίησης*, Επιστημονικό Βήμα, Τ.1, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Μολύβας, Γ. (2002). *Ειδικά θέματα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού*. Τόμος Β'. Φιλελεύθερος Ριζοσπαστισμός και Επαναστατικά Κινήματα κατά τον 10^ο αιώνα. Ε.Α.Π., Πάτρα.

Μυλόπουλος Γ. (2007): *Η Πολιτική για το Περιβάλλον στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης και της Κλιματικής Αλλαγής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Mumford, L. (1998): *Η Ιστορία των Ουτοπιών*, μτφ. Β. Τομανάς. Αθήνα: Νησίδες.

Mumford, L. (1985): *Ο Μύθος της Μηχανής*, μτφ. Ζ. Σαρίκας. Αθήνα: Ύψιλον.

- Νικολαΐδου, Σ.(1993): *Η Κοινωνική Οργάνωση του Αστικού Χώρου*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Raquot, T. (1998). *Η ουτοπία ή το παγιδευμένο ιδεώδες*. μτφ. Δ. Δημουλάς. Αθήνα: Scripta.
- Ροδολάκης Ν. (2007): 'ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ-ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ. Η έννοια της κλίμακας στην οργάνωση του αστικού χώρου'. *Εισήγηση για Θεσμικά και Επαγγελματικά Θέματα*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.
- Ρηγίνος, Μ. (2009): *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία Ι, 1750-1914*, Αθήνα: ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ.
- Φραγκόπουλος, Σ. (2000): *Ιστορία της Τεχνολογίας*. Αθήνα: Τ.Ε.Ι. Αθηνών.
- Ψημμένος, Ι.(2007): «Εισαγωγή Επιμελητή». Στο Frederick Winslow Taylor, *Αρχές επιστημονικού μανάτζμεντ*, εισαγ. – επιμ. Ιορδάνης Ψημμένος, μτφ. Ιωάννα Μπιμπλή. Αθήνα: Παπαζήσης, 9-55.

Ξενόγλωσση

- Beazley, (1993): *Caring for the earth: a strategy for survival*, London, published in association with: IUNC – The World Conservation Union, UNEP – United Nations Environmental Programme, WWF – World Wide Fund for Nature.
- Booth, W.(1890): *In Darkest England and the Way Out*. London: International Headquarters of the Salvation Army.
- Bronislaw Baczko (1979): *Utopia*, Encyclopedia, vol. XIV, Einaudi, Torino.
- Castells M. (1973): *La Question Urbaine*, Paris, Ed. Maspero.
- Donnachie, I. και Hewitt, G. (1993): *Historic New Lanark*, Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Flint, J. (2006): *Housing, Urban Governance and Anti-social Behavior*. Bristol: The Policy Press.
- Friedmann J. (1966): *Regional Development Policy: a Case Study of Venezuela*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
- Gasson, B. (2002): *The Ecological Footprint of Cape Town: Unsustainable Resource use and Planning Implications*. Paper read at the National Conference of the South African Planning Institution, 18-20 September 2002, Durban.
- Harvey D, (1978): *The urban process under capitalism*, International Journal of Urban and Regional Research, No 2.

- Hirschman A.O, (1958): *The Strategy of Economic Development*, New Haven, Connecticut, Yale University Press.
- Irrgang, B. (2005): *A Study on the Efficiency and Potential of the Eco-village as an Alternative Urban Model*. Εκδόσεις Πανεπιστημίου Stellenbosch.
- Mingey, G. E. (1987): *The Making of Britain: The Transformation of Britain 1830-1939*. London: Paladin.
- Myrdal G. (1958): *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, Bombay, Vora.
- Newman, P. και Jennings, I. (2008): *Cities as sustainable Ecosystems: principles and practices*, Washington: Island Press.
- Owen, R. (1813): *A New View of Society, Or, Essays on the Principle of the Formation of the Human Character, and the Application of the Principle to Practice*, London.
- Owen, R. (1815): *Observations on the Effect of the Manufacturing System*, 2nd edn, London.
- Perroux, F. (1955): *Note sur la notion de pole de croissance*, Economie Appliquée, 8.
- Taylor K. (1982): *The Political Ideas of the Utopian Socialists*. London: Frank Cass and Company Limited.
- Webb, C. (1917). *Industrial Co- operation: The story of a peaceful Revolution*, 7η έκδ. Manchester: Co- Operative Union Limited Publications.

Άρθρα

Ελληνικά

- Αλεξανδρόπουλος (2008): 'ΙΔΑΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ. ΟΥΤΟΠΙΕΣ', *Υποβρύχιο*, τεύχος 43, σελ. 56-57.
- Γιαλκετσής (2007): 'Στα μονοπάτια της ουτοπίας', *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, (πρόσβαση 1 Ιουνίου 2007).
- Μπιτσάκης, Ε. (1997): 'Οικολογία: Μια μαρξιστική προσέγγιση', *Ουτοπία*, τεύχος 26, σελ. 23.
- Samuel, P. (1997): 'Σκέψεις για την οικολογία', *Ουτοπία*, τεύχος 26, σελ. 73.
- Ψαλιδόπουλος, Μ. (2007): 'Η ουτοπία του Νιου Λάναρκ', *Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής*, (πρόσβαση 11 Νοεμβρίου 2007).

Βιβλία

Gilman, R. (1986): 'Finding Home. A look at roots and possibilities for habitat', *IN CONTEXT*, τεύχος 14, σελ. 2.

Gilman, R. (1991): 'The Eco-village Challenge. The challenge of developing a community living in balanced harmony - with itself as well as nature - is tough, but attainable'. *IN CONTEXT*, τεύχος 29, σελ. 2.

Kozeny, G. (1995) 'Intentional Communities: Today's Social Laboratories', *Community Magazine*.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

Κείμενο

Δημητρίου (2006): *Ουτοπικός και Επιστημονικός Σοσιαλισμός* [διαδίκτυο (online)]. Διαθέσιμο στο: < http://gdimitriouc.blogspot.com/2008/08/blog-post_3359.html> [πρόσβαση 27 Μαΐου 2009].

Hahn M. (2007): *The Industrial Revolution*, [διαδίκτυο (online)]. Διαθέσιμο στο: < <http://www.en.articlesgratuits.com/the-industrial-revolution-id1589.php>> [πρόσβαση 27 Μαΐου 2009].

Ηλεκτρονική διεύθυνση 'Διαδίκτυο και Διδασκαλία:

<http://www.netschoolbook.gr/> ακριβής πηγή:

<http://www.netschoolbook.gr/history2007/VIIind-revolut.html>

Ηλεκτρονική διεύθυνση του 'Glasgow Members' Centre of the National Trust for Scotland' : <http://www.ntsglasgow.org.uk/>

<http://www.slideshare.net/> ακριβής πηγή:

<http://www.slideshare.net/mickamatt/robert-owen-reloaded>

Ηλεκτρονική διεύθυνση Wikipedia: <http://el.wikipedia.org/wiki/>

Ηλεκτρονική διεύθυνση της οικοκοινότητας Findhorn:

<http://www.ecovillagefindhorn.org>

Ηλεκτρονική διεύθυνση του Contest Institute: <http://www.context.org/>

Ηλεκτρονική διεύθυνση του 'Energy Styrelsen': <http://www.ens.dk/en>

Επίσημο site Δανίας: <http://www.denmark.dk/en>

Ηλεκτρονική διεύθυνση της οικοκοινότητας Svanholm: <http://svanholm.dk>

Πίνακας – Σχεδιάγραμμα - Εικόνες

Πηγή Πίνακα: Τμήμα Οικονομικών Επιστημών:

<http://www.econ.uoa.gr/UA/content/gr/Article.aspx?folder=308&office=16&article=1165>.

Πηγή Σχεδιαγράμματος: Ηλεκτρονική σελίδα του Contest Institute

<http://www.context.org/>.

Ηλεκτρονική διεύθυνση του 'Undiscovered Scotland. The Ultimate Online Guide to Scotland': <http://www.undiscoveredscotland.co.uk/>,

ακριβής πηγή: <http://www.undiscoveredscotland.co.uk/lanark/newlanark/index.html>

<http://www.scran.ac.uk/>

ακριβής πηγή: <http://www.scran.ac.uk/database/record.php?usi=000-000-488-319-C&scache=6x3qgnotyj&searchdb=scran>

<http://www.solanavigator.net> ακριβής πηγή:

http://www.solanavigator.net/www.twissellsmill.com/mill_images/mill.gif

<http://www.tracyworld.co.uk/>

ακριβής πηγή: [tracyworld.co.uk/tracyworld/images/newlanark.gif](http://www.tracyworld.co.uk/tracyworld/images/newlanark.gif))

<http://www.gtj.org/>

ακριβής πηγή: <http://www.gtj.org.uk/en/small/item/GTJ23583//view/1/>

<http://delvesparkhouse.com/>

ακριβής πηγή: <http://delvesparkhouse.com/Site/Useful%20links.html>

http://losnet.dk/_ny/forside.asp

ακριβής πηγή: <http://losnet.dk/fotos/svanholm2.jpg>

<http://www.oikologos.gr/>

ακριβής πηγή: <http://www.oikologos.gr/News2007/0426.html>

<http://www.flickr.com>

<http://directory.ic.org>

ακριβής πηγή: <http://directory.ic.org/1148/Svanholm/images/2687>